

KERTOELMIA
KOMMUNIS-
TI VALLAN
MAILTA

MATTI
TURKIN
6-74

KERTOELMIA
KOMMUNISTIVALLAN
MAILTA

M Ä T T I T U R K I A

KERTOELMIA
KOMMUNISTIVALLAN
MAILTA

TAMPEREELLA 1924

TAMPEREEN TYÖVÄEN SANOMALEHTI O.Y.

Painettu 1924
Työväen Kirjapainossa
Tampereella

VANKILATOVERINI.

I.

Olen vankien vastaanottohuoneessa Moskovassa. Sotilasvartijat seisovat ympärilläni. Kysytään nimi ja ammatti, kansallisuus ja asuinpaikka sekä paljon muuta. Kun kaikki tarvittavat tiedot on kirjoitettu, käskee päällikkö vartijasotilaita tarkastamaan taskuni. Lompakko nostetaan povitaskustani. Siinä on vähän rahaa ja muutamia papefeita. Kaikki taskut kouritaan perinpohjin ja niissä olevat paperit sekä tarpeelliset pikkuesineet mätetään tiskin tapaiselle pöydälle päällikön tarkastettavaksi ja takavarikoitavaksi. Taskuttomat paikatkin vaatteista sivellään ja koetellaan. Päättyy kouriminen ja siveleminen. Päällikkö tarkastelee taskuista löytynyttä tavaramäärää. Nenähinan, tupakkapussin, piipun ja tulitikut sekä silmälasit antaa takaisin.

Kaikin muun korjaa talteen. Antaa sitten vartijoille määräyksen viedä minut koppiin.

Kaksi vartijaa lähtee saattamaan. Toinen astuu edelläni ja toinen jälessäni. Menemme pienelle pihalle ja siitä käännyimme vasemmalla olevaa ovea kohti. Edellä kulkeva vartijasotilas avaa oven ja astumme pitkän-soikeaan eteiseen. Sen kumpaisellakin puolella näyttää olevan

vahvasti suljettuja ovia. Eteisessä yhtyy meihin eräs vartijasotilas, jolla on avainkimppu kädessä. Olemme sivuuttaneet muutaman oven, kun pysähdymme. Vartijasotilas, jolla on avaimet, astuu eteeni ja avaa oven. Minut työnnetään ovesta sisälle, ja ovi sulkeutuu heti jälkeeni. Kuulen takanani avainta käännettävän lukossa ja vedettävän sitä pois, — ja sitten ei takanani kuulu mitään.

Seison oven lähellä ja katselen koppia ja sen asukkaita. Huone on hämärä, jonka vuoksi en heti kykene tekemään tarkkoja havaintoja, ennenkuin silmät hiukan siihen hämääntöön tottuvat. Ikkuna on pieni ja selkin aivan katonrajassa paksujen ristiin käypien rautakankien suojaamana. Kopissa on kahdeksan miestä. Kaksi heistä istuu lavitsan tapaisella, yläruumis paljaana, etsien paidastaan syöpäläisiä. Eivätkä niitä tarvitse erityisesti etsiä, sillä näkyypä niitä löytyvän yhtäpäätä. Sitä osottaa käden yhtämittäinen liike. He pudottelevat syöpäläisiä lattialle ja kengän pohjalla yrittävät sitten likistää niitä kuoliaiksi lattiaa vastaan. Astun peremmälle ja viisi kopin asukasta heti ympäröivät minut. He tekevät kysymyksiä: — »Missä teidät vangittiin? — Torillako vangittiin? — Mitä te kauppasitte?»

Huomasin joutuneeni kauppiaspiireihin. Sanoin jotenkin kuivasti:

»En ole kauppias. Poliittiset syyt lienevät vangitsemiseen. Luultavasti joku ilmianto.»

Kyselijät vetäytyvät edemmäksi. Näen heidän kasvoistaan tyytymättömän ilmeen. He eivät nähtävästi pidä minunlaisistani poliittisista, enkä minäkään tunne mieltymystä heihin.

Istun eräälle makuulaverille, joka toimittaa sängyn virkaa. Sen muodostaa kaksi nelijalkaista kehnonlaisesti kokoonkyhättyä pukkia. Niiden päällä kolme kanttaamantonta miehenmittaista rinnatusten asetettua lautaa, jotka ovat naulaamalla yhdistetyt päissä oleviin poikkipuihin. Laverin toiseen päähän on poikittain, kaltevaan asentoon naulattu leveä laudanpätkä. Se merkitsee siis päänalustaa. Niitä sellaisia lavereita on kaikkiaan kahdeksan. Minun varalleni ei siis vielä sellaista ole.

Kopin vasemmanpuoleisessa nurkassa istuu makuulaverinsa laidalla kookas vahvarakenteinen mies. Hän istui kumarassa asennossa, nojautui kyynäpäillään polviaan vastaan, katse luotuna lattiaan. Kerran hän katseensa lattiasta kohotti ja minua silmäili. Se tapahtui juuri silloin, kun sanoin poliittinen vanki olevani. Sitten hän asettautui taas entiseen asentoon. Ei puuttunut toisten puheisiin. Näytti siltä, niinkuin hän olisi ollut eri joukkoon kuuluva.

Katselin miestä. Hänen kenkensä olivat karkeatekoiset, tavalliset työläisen kengät, tosin jo pahasti kuluneet. Housut olivat polvien kohdalta paikatut ja takki vanha ja kulunut. Kädet olivat suuret ja känsistyneet. Selvästi näki, että hän kuului raskaantyon raatajiin.

Tunnen myötätuntoa häneen. Menen hänen luokseen ja kysyn, saanko istua hänen makuulaverilleen. Hän nyökäyttää päätänsä ja mörähtää myöntävästi. Istun hänen viereensä; otan tupakkavehkeeni esille ja tarjoan hänellekin tupakkaa.

Hän suoristaa selkensä ja käännähtää puoleeni; ottaa

tupakkapussini ja etsii taskustaan paperia, sekä löydettyään sitä, alkaa tekemään sätkää, samalla haastellen:

»Tupakoiminen alkaa jo unohtua. Pitkään aikaan ei ole tupakkaa ollut. Se mitä mukanani oli, on loppunut, eikä uutta kukaan ole tuonut.»

Toiset kopissa olijat keskustelivat vapaakauppaa koske-
vasta dekreetistä ja viranomaisten suhtautumisesta siihen. Eräs väitti, että viranomaisten menettely on dekreetin
vastaista, mutta toinen taas todisteli, että dekreetti on
tarkoituksella juuri sellaiseksi laadittu, jotta se jättää
viranomaisille oikeuden eräissä kohdin mielivaltaiseen
menettelyyn. Jokaisella näytti olevan asiaan nähden
sanottavaa ja siksi muodostui heidän keskustelunsa vilk-
kaaksi.

Vierelläni istuva toveri, saatuaan tulen sätkäänsä,
virkkoi:

»Olette siis poliittinen?»

»Niin olen.»

»Niin olen minäkin. Nuo kaksi, jotka metsästävät syöpä-
läisiä, ovat entisiä neuvostovirkailijoita. Ovat tehneet
kähvellyksen. Nuo toiset kaikki ovat kulakkeja. Luvatto-
mia tavaroita ovat myyneet ja rokanneet. Sellaisesta
ovat kiikkiin joutuneet ja eivät syyttömästi täällä istu.
Väärin on kuitenkin se, että meitä poliittisia pidetään
tuollaisten kanssa samassa kopissa.»

Myönsin toverini olevan oikeassa. Jatkaakseni juttua
kysyin, onko häntä jo kuulusteltu ja tietääkö mistä syyte-
tään.

»Ei ole vielä kuulusteltu, vaikka lähes kolme kuukautta

olen täällä istunut. Kuulusteltavia on kaiketi kovin paljon. Milloin tuleekaan minun vuoroni? Mutta syyn kyllä tiedän. Se on varsin vähäpätöinen.»

»Ettekö viitsisi sitä kertoa? Kuuntelisin mielelläni.»

»Voinhan sen kertoa. Kuluuhan aika rotevammin haastellessa. Ei minulla puhetovertia ole täällä ollutkaan. Noiden kanssa ei viitsi puhella, ja eivät he muusta osaa puhuakaan, kuin kaupasta ja kulasseeraamisesta. Se on ainoa ala, josta he keskustelevat. Jos mistä tahansa alkavat, niin aina se juttu siihen lopulta kiertyy. Ja siitä heillä näyttää juttua riittävän lähes kaikki päivät.»

Noin sanottuaan hän sätkästäan vetäsi voimakkaan rintasavun ja hiljaisella äänellä jatkoi:

»Olin työssä eräällä metallitehtaalla. Vähensivät työväkeä. Kuusikymmentä miestä meitä erotettiin samalla kertaa. Eräänä aamuna, päivää ennen erottamista ilmoitettiin asia meille. Kahden kuukauden palkka oli sisällä. Se luvattiin suorittaa seuraavalla viikolla, sekä irtisanomisajalle kuuluva palkka.

Se oli mieltämasentava tieto, etenkin perheellisille miehille, ja harmitti se minuakin, vaikka ei perhettä ole. Työn päättyessä illalla jäimme neuvottelemaan asiasta tehtaan portin sisäpuolelle, johon kukin keräänyimme.

Esitteli siinä sitten yksi yhtä ja toinen toista. Kaikkien mielet olivat katkerina ja minäkin lausuin:

— Kolmas internationaale on kehoittanut muissa maissa olevia työttömiä vaatimaan, että työnantajain ja valtion, on heistä huolta pidettävä, Se sama kehoitus kuuluu myös meille. Meidän on siis vaadittava hallituksen pitämään

meistä huolta; elättämään meitä työttömänä, jos ei valtio, joka meidän työnantajanamme on, voi antaa meille työtä. Meidän on siis käännättävä kolmannen internationaalen toimeenpanevan toimikunnan ja hallituksen puoleen ja vaadittava, että meidät elätetään jouten, jos ei kerran kannata teettää työtä.

Toverit ilmaisivat äänekkään hyväksymisensä tämän ehdotukseni johdosta. Paikalla oli kuitenkin yksi, joka ei sitä hyväksynyt. Se oli tehtaan eräs pikkupomo, jota en ollut ollenkaan huomannut, vaikka aivan selkäni takana oli seisonut. Hän astui eteeni ja lausui:

»Miten sinä järkevä mies voitkaan puhua tuolla tavalla. Etkö sinä huomaa, että yllytät työtovereitasi hallitusta vastaan. Puhuit aivan kuin paras vastavallankumouksen agentti. Teidän tulisi asettaa yhteinen valtion etu yläpuolelle yksilöllistä etuanne. Nyt tämä toveri neuvoo teitä tekemään päinvastoin. Valtion pitäisi muka elättää teitä joutilaina. Ajatelkaa, kuka silloin viitsisi enään työtä tehdä, jos jouten ollessakin valtio olisi velvollinen elättämään. Ja mistä tulisi ne varat? Kun valtio ei voi pitää teitä töissä tällä tehtaalla, niin se maksaa teille lopputilin ja vielä lailliselta irtisanomisajalta tulevan palkan. Teille ei tule tapahtumaan siinä minkäänlaista vääryyttä. Te etsitte kukin itsellenne uuden työpaikan ja kukin pidätte huolen itsestänne. Niin tekevät oikeat vallankumoukselliset proletaarit.»

»Niin puhui kuin paras kapitalistin kätyri», sanoi eräs toveri. Toinen huusi: »Osota meille, mistä saamme uuden työpaikan», ja kolmas lausui: »Emmehän pyydä meitä

joutilaina elättämään. Teemme työtä mielellämme. Mutta jos valtio ei tahdo antaa meille työtä, taikka ei voi antaa, niin on sen velvollisuus pitää meistä huolta. Me emme voi elää työttöminä. Sitäpaitsi meillä on lapsia, joista kasvaa valtiolle uutta työvoimaa, ja joista me emme voi työttöminä pitää huolta. He kuihtuvat ja kuolevat nälkään. . .»

Pomo alkoi uudelleen puhua seuraavaan tapaan: »Valtionko pitäisi teitä kädestä pitäen johtaa uuteen työpaikkaan? Menkää ilmoittautumaan työpörssiin. — Niin tekevät toisetkin työttömät. Työpörssi hankkii teille uudet työpaikat. Puhutte lapsistanne. Eikö jokainen ole itsekohtaisesti edesvastuussa lapsistaan? Eikö se ole jokaisen oma asia mitä mukavuuksia kukin itselleen hankkii? Jokainen järjestää yksilölliset asiat varojensa ja palkkatulojensa mukaan.»

Useat huomauttivat pomolle, että työpörssissä on jo tuhansia työttömiä käynyt nimensä kirjoittamassa jo ennen meitä. Jos me kirjoitamme nimemme sinne, niin takaako pomo, saammeko edes vuoden perästä työpaikan. Monia muita kysymyksiä tehtiin pomolle. Jotkut sanoivat pomolle varsin painavia sanoja. Niin ärsyttävältä tuntui hänen puheensa. Mutta ärsyttävämmäksi hän yhä muuttui.

Hän alkoi huutaa ja kiljua: »Te pidätte luvatonta kokousta. Te olette menshevikkejä, vastavallankumouksellisia; työväen valtion vihollisia. Ulos portista joka sorkka, taikka minä haen miliisit ja jokainen pääsette vankilaan. Vai luulettako, ettei neuvostovalta kykene teitä kurissa pitämään? On se lyönyt suuremmatkin kapinoitsevien joukot . . .»

Toverit suuttuivat. Etempänä olijat huusivat: »Tukkikaa sen rietas suul! Lyökää häntä! — Piestään hänet . . . Hän on lurjus, paatunut konna.» — Syntyi sekasorto. — Useat yrittivät jo käydä häneen käsiksi. Koetin rauhoittaa tovereja. Huusin heille: »Älkää antako itseänne provoseerata laittomiin tekoihin. Asiamme ei sillä parane, vaan pahenee.» Sain hillittyä, ja pomo huomattuaan turvallisuutensa joutuneen kyseenalaiseksi, laputti nopeasti pois.

Lopetimme neuvottelun, sillä näytti mahdolliselta, että miuisit saattavat tulla piankin. Eihän pomolta sisua puuttunut. Uhkauksensa saattoi kyllä toteuttaa. Päätimme seuraavana aamuna kokoontua kaupungin laidassa olevalle erälle paikalle sovittuun aikaan, jatkaaksemme neuvottelua. Niin läksimme kukin asuntoomme. Eräs toveri lausui siinä erotessa: »Valtiokapitalismi näytti meille jo hampaansa sen pomon muodossa.»

Seuraavana yönä vangittiin minut ja kuletettiin tähän koppiin. Pomo oli salainen tshekan agentti, niinkuin useimmat pomot ovat. Hänen ilmiantamanaan minut siis vangittiin ja tullaan tietenkin syyttämään neuvostovallan vastaisen agitatsioonin harjoittamisesta. Näin luulen tapahtuvan, mutta kun ei vielä ole kertaakaan kuulusteltu, niin en osaa mitään sen varmempaa sanoa.»

»Vangittiinkohan ketään niistä toisista työläisistä?» kysyin.

»Samana yönä, jolloin minut vangitsivat, pidättivät he neljä muutakin toveria ja myöhemmin vielä ainakin kolme. Olen kaksi kertaa sattumalta tavannut erään toverin ulkokuoneeseen mennessäni: Hän sai minulle salaa kuiskaistua, että samana yönä vangittiin kaikkiaan

viisi ja seuraavina päivinä kaksi ennen häntä. Siis kahdeksan yhteensä. Jos vielä hänenkin jälkeensä jatkui vangitsemisia, niin sitä hän ei tiennyt. Hänen tietojensa mukaan olemme kaikki tässä samassa talossa, vaikka en ole ketään niistä toisista ulkokuonematkalla tavannut.»

Avain pistettiin kopin oveen ja kierrettiin lukkoa. Kaikkien katseet kääntyvät ovea kohti. Ovi avataan ja sisälle astuu vartiasotilas leipäkorin kanssa. Jokainen kopin asukas rientää leipäkorin lähelle. Vartija pistää kullekin palasen käteen. Kussakin palasessa pitäisi olla puoli naulaa mutta eivät ne kaikki ole saman kokoisia. Paino saattaa sentään olla sama kaikissa. Siinä se on päivän leipä, söipä sitten kerrallaan tai säästi siitä vielä seuraavaksikin kertaa. Kun jokainen oli saanut osansa, poistui leivän tuoja, mutta vähän ajan päästä avattiin ovi uudelleen ja komennettiin sopalle.

Oven edessä oli kaksikorvainen rautainen astia, jossa oli höyryävää soppaa. Kopin asukkaat riensivät kilvalla ovelle kukin kuppinsa kanssa saamaan osansa. Minulla ei ollut minkäänäköistä astiaa. Jokainen kun oli saanut osansa, kehoitti vahtisotilas minuakin osani ottamaan. Selitin ettei ole astiaa ja kysyin, eikö talon puolesta soppakuppia anneta?

»Ei ole talossa astioita; jokaisella pitää itsellään olla kuppinsa», sanoi sotilas.

»Mutta kun minulla ei minkäänäköistä astiaa ole, niin pitääkö minun sitten jäädä ilman soppaa?»

Toverini riensi avukseni ja selitti vartijalle, että me syömme samasta kupista yhdessä ja siksi on meille annettava samaan kuppiin kaksi kertaa.

»Hyvä, syökää joutuun», sanoi vartija, ja minä toverini kanssa asetuimme vastatusten laverin laidalle ja sijoitimme soppakupin siihen keskivälille. Ei ollut minulla myöskään lusikkaa! Sovimme toverini kanssa, että pistelemme hänen lusikallaan vuorotellen. Kolme lusikallista hän yhtä perää, sitten minä taas kolme lusikallista j. n. e.

Ja hyvin se syöminen sillä tavalla kävikin. Sillä aikaa kun toinen pisteli kolme lusikallista, niin toinen purasi leipää, ja sitten taas oli valmis pistelemään vuoronsa. Lusikka muuttui yhtäpäätä toisen kädestä toiseen. Soppa oli hirmuisen suolaista mustan harmaata. Kupin pohjalta alkoi jo löytyä niitä aineksia, joista se oli keitetty. Löytyi muutamia soppajuuria, pari kuorimatonta perunan palasta, kymmenkunta hernettä ja yksi sillinpää. Nuo löytöimme tasasimme toverillisesti. Kumpainenkin sai perunanpalasen. Toveri ehdotti, että hän syöpi nyt sen kupissa olevan sillinpään ja minä saan sitten toiseen kuppiin kuuluvan pään. Niin sovimme ja kun kuppikin tyhjeni heti, läksi toveri toista hakemaan, samalla tiedustaen, saadaanko vielä yhtään lisää.

Vartija lupasi hiukan lisätä kun joutuun pistelemme. Aloimme sitten taas kilpaa lusikoimaan. Loppui sekin kupillinen, mutta sillinpäätä ei löytynytäkään. Toveri meni pyytämään kolmatta ja saikin sen. Tavallinen annos oli kaksi kauhallista kullekin. Nyt oli soppaa vähän enemmän ja siksi annettiinkin lähes kolme kauhallista mieheen.

Ei maittanut minulle enään se liemi. Kurkkua karvasteli suolan paljous. Pistin vuorollani vaan lusikallisen ja toveri sai pistellä aina kolme. Kupin pohjalta löytyi sillinpää, jota toverini työnsi minun puoleeni päin. Uitin sen uudelleen hänen puolelleen ja kehotin häntä käymään siihen käsiksi. Halusta kävikin, kerraltaan sen suuhunsa pisti ja hyvillä hampaillaan siitä selvän teki.

Vartijasotilas toi minullekin makuulaverin. Se oli samanlainen kuin toisetkin. Toverini otti pukit ja asetti ne oman laverinsa viereen ja minä nostin kolmilautaisen levyn pukkien päälle. Siinä oli siis vuoteeni. Mitään makuuvaatteita ei siihen kuulunut. Asetellessaan pukkeja paikalleen, sanoi toverini:

»Tuon verran jätämme laverien väliä, etteivät syöpäläiset pääse minusta suoraan kävelemään sinuun.»

»Onko sinussa syöpäläisiä?»

»On, että kihisee. Et sinäkään niistä kauan puhtaana pysy. Huomena jo tunnet niitä ruumiissasi. Niitä kävelee lattialla, seinissä ja katossa. Ei niitä voi välttää.»

»Mutta sehän on kauheaa.»

»Kyllä se alussa kiusalliselta tuntuu, kun ne kutisevat kaikkialla ruumiissa ja täytyy yhtäpäätä kynsiä ja kahnata ruumistaan. Mutta kun pari kuukauttakin sellaista kestää, niin jopa alkaa nahka heihin tottua, eikä enään tarvitse ruumistaan erikoisemmin kahnata eikä kynsiä.»

Asetuimme ruokalevolle ja toverini tuntui hyväntuuliselta. Nauraen kehui nyt hyötyneensä enemmän kuin

muina päivinä. — »Jos noin vähän syöt soppaa muinakin päivinä kuin tänään, niin minä tässä rupean lihomaan», — sanoi hän.

»Huomenna en syö niinkään paljon kuin nyt söin. Se on hirveän suolaista. Nyt jo janottaa, ja ravintoarvoa sillä ei paljoakaan ole. Varotan sinuakin, ettet söisi sitä kovin paljon.»

»Mitä sitten syödään? Ei kai sillä puolen naulan leipäpalasellakaan yksin eletä. Kyllä sinunkin täytyy siihen soppaan tottua, jos elää täällä aijot.»

»Juuri siksi, kun aijon elää ja suoriutua täältä hengissä pois, en syö sellaista suolasoppaa. Tänään jaoin leipäni kahteen osaan, josta toisen puolen syön vasta illalla. Huomenna ja'an leipäpalani kolmeksi. Yhden kolmanneksen syön soppa kanssa, toisen säästän illaksi ja kolmannen aamuksi. Ja kun syön, pureksin joka suupalaa niin kauan kuin se itsestään katoaa vatsaan. Sillä tavalla syötynä tulee leivästä kaikki ravintoarvo ruumiini hyväksi. Näin toivoisin sinunkin tekevän. Soppaa en syö muuta kuin nimeksi.»

»Minun mielestäni olisi päinvastainen menettely parempi. Jos jollakin tavalla voisi saada koko puolen naulan leipäpalasen kokonaisenaan vatsaansa, niin silloinhan se kestäisi kauemmin lineta siinä suolaisessa soppanliemessä, ja eikä tulisi pian nälkä. Janoa täällä ei tarvitse kärsiä. Parin tunnin päästä tuodaan teetä, ja sitä saapi juoda sen minkä vatsa vetää. Aamulla saadaan myös teetä.»

Ja sitten alkoi toverini kertoa entisen järjestelmän aikaisista vankilaoloista...

»Olitko tsaarin aikana vangittuna?»

»Olin. Työskentelin Pietarissa 1905 Putilovin tehtaalla. Otin sen ajan työväenliikkeeseen osaa. Siinä joulun edellä vangitsivat ja seuraavan vuoden helmikuun lopulla sain karkoitusmääräyksen Vjatkan kuvernementtiin. Vankilassakin oli leipää siihen aikaan. Kerran päivässä annettiin keittoakin, — ja se olikin oikeata keittoa. Oikeista ryyneistä keitettyä sakeaa puuroa tahi sitte oikeaa perunasoppaa. Kun söi leipäosansa ja pisteli sitten vahvaa puuroa päälle, niin ei tietänyt nälästä mitään.»

»Minkälaista oli elämä karkoituspaikalla?»

»Mukiin menevää. Ensin täytyi joka toinen viikko käydä näyttämässä itsensä viranomaisille. Myöhemmin vaan kerran kuukaudessa.»

»Miten tulit toimeen?»

»Tein työtä. Olin käynyt kasvavana nuorukaisena sepänopin. Eräällä talonpojalla oli siellä pieni paja, jossa takoi ja laittoi oman talon tarpeet. Minä aloin siinä työkennellä. Koko kylässä ei ollut muuta seppää. Kengitin kylän hevoset ja laitoin mitä tarvitsivat, ja työtä riitti tarpeeksi. Äitinikin kutsuin sinne ja hänestä pidin huolen. Kaksi vuotta oli karkoitusaika. Pois lähtiessäni olin varakkaampi kuin sinne mennessäni. Ostin äidilleni mökin ja siellä elää vielä nytkin, ellei näinä aikoina ole kuollut. Käsitöitä kyläläisille tekee ja sillä saa sen mitä elämiseen menee. Minä häntä joskus vielä autoin, lähettämällä rahaa. Nyt en ole pitkään aikaan voinut lähettää. Mutta kuten sanoin, ei hänellä ole mitään hätää. Kun pääsen vankilasta vapaaksi, niin lähden hänen luokseen. Rupean

sen kylän sepäksi, sillä teollisuuslaitoksissa ei nähtävästi kannata työskennellä. Nälässä saa olla työtä tehdessään, — ja miten voi sitten elää ilman työtä? En ymmärrä miten olot ovat oikeastaan sellaisiksi kehittyneet, että ei työtä kannata, ja että ei kannata teettää työtä. Miksikähän tämä elämä oikeen lopulta kehittyi?» —

»Tietääkö äitisi vankina olostasi?»

»Ei tiedä, ja parempi se niin hänelle onkin. Auttaa ei voisi vaikka tietäisi, surisi vaan suotta ja turhaan itkisi vanhusraukka. Nyt kun ei tiedä, niin luulee minun hyvin voivan ja odottelee kirjettä. Silloin tällöin olen hänelle aina kirjettänyt, jotta tietää elossa olevan.

Kun kerroin sinulle entisistä vankilaolista ja niiden hyvistä puolista, etenkin ruuan saantiin nähden, niin en siinä mielessä puhunut, että toivoisin niitä tsaarin aikaisia porvarillisia oloja palautettavaksi. — Niitä en hyväksy. Vaikka tänä päivänä olisin valmis taistelemaan niiden olojen palauttamista vastaan. Mutta totuus on sanottava. Miten lieenee oikeastaan, vaan kiittämisen varaa ei näissäkään oloissa ole. Uskotko kun sanon: kahteen vuoteen en ole kertaakaan syönyt vatsani täydeltä kunnollista ruokaa, vaikka joka päivä olen työssä ollut.»

»No, minkälaista on sitten mielestäsi kunnollinen ruoka?»

»Kun kerron, niin sittepähan käsität, mitä tarkoitan kunnollisella ruualla.

Kaksi vuotta takaperin olin Pietarissa. Silloin vielä oltiin täydellisesti kommunistisella pohjalla. Työskenneltiin elintarpeita vastaan, ja rahaa annettiin vaan nimeksi. Kerran olivat saaneet vetelä Venäjältä suuren määrän

makkaroita. Oikein sellaisia vanhanajan makkaroita, jotka on tehty oikeasta lihasta ja joissa on puhdasta sianläskiä joukossa. Näitä makkaroita jaettiin Pietarin työvälle. Minäkin sain kolme ja puoli naulaa. Lauantaina tapahtui jakaminen ja sunnuntaiamuna menin torille, ostin kymmenen naulaa perunoita ja valmistin sopan. Naapurin vaimolta lainasin kattilan, jossa sen keitin. Toista naulaa panin makkaraa paloteltuna soppaan. Suurukseksi liemeen panin ruisjauhoja ja lientä lisäsin kaatamalla pullon maitoa siihen keittoon. Kun se sitten kypsyi, niin kelpasi sitä leivän kanssa pistellä vatsaansa. Selvä rasva kiilsi sopan pinnalla! — Se oli kunnollista ruokaa! Kaksi kertaa keitin siitä saamastani makkarasta sellaisen sopan, ja kaksi kertaa oli syödä kumpaisestakin keitosta. Niin paljon sitä kerrallaan keitin. Se oli toista kuin niissä työväen kuppiloissa oleva soppa, vaikka oli sekä sentään parempaa kuin tämä vankilan soppa. Sen jälkeen en ole saanut sellaista kunnollista ja niin voimakasta ruokaa.»

»Eikö ole kannattanut ostaa tuoretta, rasvaista lihaa, josta olisi saanut yhtä voimakkaan perunasopan?»

»Ei ole kannattanut. Leipä ja peruna on ollut pääasiallinen ruoka. Särpimenä silloin tällöin sillit, useimmin vaan suola. Naula kuukaudessa poslamaslaa rasvaksi, jotta ei yösokeaksi ole tullut.»

»Miten sitten perheelliset työläiset toimeentulevat?»

»Jumala heidän toimeentulonsa tietää. Vaimon täytyy tietysti myös ansaita ja samoin vanhempien lapsien. — Jos palkka maksettaisiin säännöllisesti viikottain, kuten

ennen, niin paremmin se riittäisi, vaikka onkin niin pieni, mutta kun sen saapi vasta kahden kuukauden kuluttua, niin sillä ajalla on toisinaan elintarpeiden hinnat nousseet kahdeksallakymmenellä prosentilla. Palkaksi jää niin ollen vaan kaksikymmentä prosenttia siitä, mitä sen piti olla. On kyllä määrätty, että työläisille tulisi korvata se vahinko, minkä he täten palkkojaan odottaessaan kärsivät elintarpeiden hintojen nousun vuoksi, vaan ei se tule korvatuksi. Milloin lisäprosentteja suoritetaan, niin se prosenttien maksukin myöhästyy pari kuukautta ja siten supistuu sekin saalis kovin pieneksi. Sellaista se on nykyään työläisen elämä. Ei ole kehumisen varaa.»

»Taisi todellakin elämiseen nähden olla parempaa porvarilliseen aikaan?»

»Toimeentulo oli silloin työläisellä parempi. Leivän puutteessa ei tarvinnut kenenkään työläisen olla, joka työssä oli ja työtä viitsi tehdä. Leipänaula maksoi kolme ja puoli kopeekkaa. Ammattimies ei alle kahden ruplan työpäivää tehnyt. Püisäsi siitä jo leipään sekä sen särpimeksi ja riittipä vielä vaatteisiinkin panna. Nykyään ei työläinen työpalkallaan tarvitse uneksiakaan vaatteiden ostoa. Hyvä kun elää ja hengissä pysyy työnsä ääressä. Jos pukua itsellesi meinaat, niin kyllä silloin tarvitsee keksii joitakin muita tuloja työpalkan lisäksi.»

»Mutta entisaikana oli työttömyyttä.»

»Niin oli, ja sehän se olikin sen kapitalistisen järjestelmän yksi kaikkein kamalimpia kirouksia. Mutta nykyään on myöskin työttömyyttä, ja sitä ilmiötä minä en ymmärrä, vaikka kuukausittain olen miettinyt. Ei se työttömyyskään

ennen niin kamalaa ollut kuin nykyään, kun leipää oli riittävästi ihmisillä ja kun sen arvo oli niin alhainen. Kerjäläisellekin pistettiin puhdasta leipää, — jos ei aivan tämän päiväistä, niin vanhempaa, mutta kuka nyt antaa kerjäläiselle puhdasta leipää? Ei kukaan! Ei saa pyytämällä kerjäläinen leipää eikä työtön työläinen. Perunan pistää talonpoika kerjäläisen käteen korkeintaan, ja kaupunkilainen pienen, arvottoman paperirahan; ehkä joku antaa rehukakkua pienen kappaleen.

Pietarin satamatöissä oli ennen vanhan järjestelmän aikana sadottain sellaisia työläisiä, jotka kesänajan viettivät surutonta elämää, huolehtimatta huomisesta, — aivan kuin taivaan linnut. Useasti tekivät töitä viinapalkalla, ja monet eivät koko kesänä yhtäkään päivää vesiselvinä olleet. Kun tuli talvi, lähtivät he lähikyliin, joissa talonpojille joitakin töitä tekivät ruokapalkalla. Useat elivät kerjuulla. Pietarin lähellä Nevan varrella on kymmeniä tiilitehtaita. Sangen monet niistä polttivat talven ajan tiliä. Näiden tiilitehtaiden uunien päällelystöillä heitä makaili kymmenittäin. Kerran viikossa tekivät kiertomatkan kylillä kerjäten ja palasivat viikon eväät pussissa takaisin uunin päälle. Tuolla tavalla viettivät talvea.

Useat heistä heittäytyivät valtion leipään. Hävittivät passinsa ja toimittivat itsensä poliisin käsiin. Heitä kohdeltiin siinä tapauksessa irtolaisina. Kauan pidettiin heitä vankina Pietarissa. Viralliset toimenpiteet ovat näet aina olleet tässä maassa kovin hitaita. Sitten alettiin heitä kruunun kyydillä kulettaa kotipuoleen. Hiljalleen iatkui matka. Levähdysvankiloita oli useita, joissa vie-

tettiin kussakin viikko, toisissa kolmekin viikkoa. Jos kaukaa oli kotoisin, niin kevääksi vasta kotipaikalleen kerkisi. Näin sai olla kruunun ruuassa koko talven. Keväällä hankki sitten itselleen uuden passin ja läksi laputtamaan takaisin Pietariin.»

»Turvautuukohan sillätavoin nykyään kukaan kruunun leipään?»

»Tuskin löytyy yhtäkään sellaista ihmistä, joka olisi näinä vuosina vapaaehtoisesti vangiksi antautunut. Eivät nämä sapuskat houkuttele ketään. Kukaan ihminen ei voi näillä kauan elää, jos ei sivusta saa lisää. Olen ollut täällä vasta kolmatta kuukautta ja nyt jo tunnen, kuinka voimani ovat menneet vähiin. Jalkani tuntuvat luonnottoman raskailta. Jos vielä toinen mokoma on täällä oltava, eikä leipäännosta saa mitenkään lisääntymään, niin varmasti kuolema perii. Ja minä en ole, kuten näet, kaikkein heikointa tekoa. Heikompi mies, joka joutuu yksinomaan näille vankilan sapuskille, saamatta mistäänpäin apua, voipi kestää elossa vaan kolmisen tai korkeintaan neljä kuukautta. Ja hyvässä lykyssä eivät kestä elossa kolmeakaan.»

»Eikö sinulla ole ketään, joka lähettäisi ruuan apua?»

»Ei ole. Omaisia ei ole ja parhaat toverini istuvat tässä samassa talossa.»

»Noilla kulakkivangeilla näyttää olevan muutakin kuin vankilan muonaa.»

»Heidän omaisensa tahi tuttavansa pitävät heistä huolta. Joka viikko saavat leipää ja jotakin särvintä. Eivät he nälkään kuole. Mutta onko sinulla ketään, joka joskus auttaisi?»

»Ei ole minullakaan ketään. Perheeni jäi puille paljaille, kun minut vangittiin ja tänne kuletettiin. Eivät kykene auttamaan. Nälkään nääntyvät, jos eivät toverit heitä auta.»

»Olemme siis samassa kadotuksessa kumpikin.»

»Niinpä ollaan, mutta koetetaan pysytellä hengissä. Ehkäpä täältä hyvinkin selviydytään.»

Eräät kulakkivangit kolkuttivat ovea ja pyrkivät päästä ulkokuoneeseen. Siitä seurasi, että vartijasotilas määräsi kaikki lähtemään samalla kertaa. Se kuului talon tapoihin. Liityin joukkoon ja eteisessä muodostimme rivin. Kaksi vartijaa kiväärineen seurasi meitä. Ulkokuone oli rakennuksen kulmauksessa. Kaikki sovimme samalla kertaa sisälle. Slivottomassa kunnossa se oli. Suoriuduin ensimmäisenä uios. Siinä edustalla piti seistä ja odottaa toisia. Kohta tuli toisiakin ulos. Jo kiiruhti vartija niitä ulos, jotka vielä sisällä viipyivät. Olimme vihdoin kaikki taas rivissä ja alettiin astuskella takaisin koppiin. Samanlaisen joukkovaelluksen teimme vielä kahdesti sinä päivänä.

Tuli sitten teenjuontiaika. Tuotiin suuri astia höyryävää ruskeaa vettä. Minulla ei ollut astiaa mihin sitä ottaisain. Toverini esitti, että saan ottaa teetä hänen juoma-astiaansa ja hän ottaa sitä soppakuppiinsa. Hänen juoma-astianaan oli läkkipellistä tehty noin puolen litran vetoinen muki. Sain sen täyteen teetä, joka tuoksui sikurille. Kysyin

toveriltani, mistä hän luulee tämän teen olevan keitetyn.

»Se on paahdetusta juurisikurista keitetty. Vedä vaan nahkaasi; terveellistä se on» — kehoitti hän.

Janotti kovasti ja niinpä meni makillinen. Otin toisen ja loppuun sain senkin. Toverini, joka oli samalla ajalla kiskonut kaksi soppakupillista, neuvoi:

»Otetaan vielä kolmannet. Ennen yötä tulee nekin juoksi. Terveellisempää on tämä keitetty vesi kuin mitä raanasta laskien saamme.»

Ja niin pyysimme vartijan täyttämään astiamme kolmannen kerran.

Teetä juodessa huomasin toverini saaneen puistatuskohtauksen. Nyt tupakoidessamme hän alkoi valittaa:

»En tiedä mikä minua on tänään moneen kertaan puistattanut. Kylmät väreet ovat useaan kertaan kulkeneet läpi ruumiin. Ne alkavat toisinaan sääristä, kohoten reisiin ja aina yläruumiiseen ästi, ja sitten tuntuu niinkuin se kylmä painuisi sisälle aivan sydämeen saakka ja siitä johtuu sitten puistatus. Vaan ehkäpä nyt menee ohitse kun join kuumaa teetä.»

Arvelin sen olevan luntsan alkua ja selitin toverilleni sen taudin tapoja. »Muutaman päivän kuluttua siitä kyllä pääsee.»

Rotta juoksi aivan jalkaimme vieritse. Yli lattian kipaisi ja seinän vieressä olevaan reikään sukelsi. Useat sen huomasivat, vaan kukaan ei liikahtanut paikaltaan. Kohta se pilkisteli reijästä. Olisi kaiketi tahtonut samaa tietä palata takaisin, mutta ei kai uskaltanut. Sanoin toverilleni:

»Näyttäähän täällä olevan suurempiakin elukoita kuin tavallisia syöpäläisiä.»

»Onhan niitä, mutta eivät ne mitään pahaa tee. Yöllä juoksentelevat lattialla ja etsivät ruokaa. Pienimmätkin leivän mureneet lattialta korjaavat. Vähän hyötyvät ja siksi ovatkin niin laihan näköisiä. Keneltäkään ei niille mitään liikene.

Kun olin tässä kopissa kolmatta yötä, niin saivat silloin ruokaa. Edellisenä päivänä tuli kolme noita kulakkitove-reita. Heillä oli evästä mukana. Panivat iltasella eväänsä päänaluslaudan alle. Yöllä pudottivat rotat eväät lattialle ja pitivät pitoja. Toisella oli, paitsi leipää, kaksi silliä. Toisella oli kaksi naulaa makkaraa. Rotat söivät kaiken. Eivät mitään jättäneet. Kun saivat sitten omaisiltaan evästä, pyysivät vartijalta nauvoja, joita löivät tuonne seinään. Sinne ripustavat nyt aina yöksi eväänsä. Rotat eivät pääse noin sileää seinää ylös. Kynnet eivät ota siihen kiinni. — Minulta eivät rotat voi mitään varastaa. . .»

»Eikö niitä kukaan häytytä?»

»Miksikä niitä häytyttäisi? Hauskempi olisi kun kesyyntyisivät. Onhan niillä tilaa tässä juosta. Sitäpaitsi osaavat ennustaa. Oletko kuullut vanhojen ihmisten kertovan, että kenen vaatteisiin rotta kajoaa, niin sille tapahtuu onnettomuus?»

»Olen kyllä, mutta sehän on taikauskoa.»

»Ei ole taikaa. Olen itse nähnyt sen todeksi käyvän. Annahan kun kerron:

Kun tulin tähän koppiin, oli tässä vaan kolme asukasta. Nuo kaksi neuvostovirkailijaa ja yksi poliittinen. Ensi-

mäinen päivä kului minulta, aivan kuin olisin ollut vieraassa karjassa. Olin vangitsemisen vuoksi aivan harmista häletä. Istuin koko päivän lähes puhumattomana, sillä tunsin suuren vääryyden tapahtuneen itseäni kohtaan. Olinhan palvellut neuvostovaltaa ja parhaani tehnyt. Jo alussa otin innolla osaa, porvariston kukistamiseksi ja neuvostovallan nostamiseksi. Tuntui siis varsin raskaalta tottua ajatukseseen, että olen neuvostovallan vanki, ja minkälaisesta syystä? Niin, tuollaisissa ajatuksissa kului se ensimmäinen päivä. Seuraavana aamuna kun nousimme makuulta, huomasi se poliittinen toverini rotan syöneen hänen takkinsa liepeestä suuren kappaleen. Hän tuli entistä kalpeammaksi ja lausui:

»Nyt tulee elämästä loppu. Kuolemantuomio tulee.»

Koetin häntä lohduttaa. Sanoin hänelle, niinkuin sinä sanoit nyt juuri, että se on vaan vanhaa taikaa, eikä merkitse mitään. Mutta toverin mieli ei noussut, vaan vakavana ja masentuneena tuijotti eteensä, sanoen: »Ei ole taikaa, rotta tietää . . .»

Samana päivänä kuletettiin hänet oikeuteen. Jännityksellä odotin hänen takaisin tuloaan. Iltasella vasta kahden vartijan saattamana tuli, entistä kalpeampana lähestyi minua ja sanoi:

»Heitä ne minun kenkäni jaloistasi, saat nämä omasi —.»

Hämmästyin aikatavalla, sillä en ollut vaihtanut hänen kanssaan kenkiä. Omat kenkäni olivat jaloissani. Hän huomasi sen ja supatti hiljaa: »Ota pian jaloistasi. Paremmat ovat nämä kuin sinun. Pyöveli nämä kuitenkin saisi.»

Riisuin rikkinäiset kenkäni jaloistani ja hän pisti ne

nopeasti jalkoihinsa. Ja sitten sanoi: »Tuo kuppi ja muki on sinun . . . Niitä en enään tarvitse . . . » Seurasi voimakas kädenpuristus hyvästiksi . . . Ja hän lausui hiljaisella äänellä: »Katsos, se rotta tiesi . . . »

Vartijat seisoivat tuossa keskellä lattiaa. Heihin kääntyen hän lausui: »Valmis olen, menkäämme», — ja niin astuivat kopista ulos. Sitä tietä meni . . .

Kuppi, muki ja lusikka sekä nämä kengät ovat hänen. En arvannut ottaa kortteeristani mitään mukaani kun vangittiin. Luulin heidän vievän vaan miliisilaitokselle ja että kun siellä kuulustellaan, niin heti vapaaksi pääsen. Niin ei käynyt. Ensi päivän täällä ollessani söin sen poliittisen toverin kanssa samasta kupista ja samalla lusikalla, aivan kuin sinun kanssasi tänään.»

»Mahtoiko hänkin olla työläinen?»

»Selvä työläinen oli. Samankokoinen mies kuin minä. Näethän näistä kengistäkin jo, että ne ovat työläisen kengät. Sitä olen katunut kun sen ensi päivän murjotin, enkä hänen kanssaan puhellut, ja nyt en tiedä hänestä sen enempää. En tiedä, mistä oli ja mistä syytettiin. — Ihminen on niin kovin pikkumainen. Kun sattuu vastoinkäyminen, niin tuskaantuu ja luulottelee itsensä kaikkein suuremman vääryyden kärsineen. Ei kiinnitä huomiotaan toveriin, joka istuu vieressä, ja saattaa jo huomenna menettää henkensä. Ja mistä syystä? Niin — kukapa sen nyt tietää. — Oliko tehnyt sen pahempaa kuin mitä minä? Riippuu kai siitä minkälaisia ilmiantoja on tehty ja voipiko osottaa itsensä syyttömäksi. Kukapa tietää mitä se pomo kerää minua vastaan? Neuvostovallan vihollisena kohtelee

vallankumousoikeus jokaista vangittua, ja jos ei voi syytömyyttään todistaa, niin hukassa on.»

Näin kului ilta haastellessa. Toverini näytti alussa aika joröjukalta, mutta kun puheen alkuun pääsi, niin juttua riitti. Kun olimme kolmannen kerran tehreet yhteisen ulos vaellusretken, aloimme asettua levolle. Otin leipäpalaseni ja aloitin sitä syödä kiirettä pitämättä. Samalla mietin ettei taida olla viisasta kolmeen osaan leipäänsä jakaa. Mihin sen kolmannen osan kätkee yön ajaksi rotilta? Nauvoja ei ollut sillä puolen kopin seinässä. Kulakki-tovereiden nauloihin ei sellaista erää viitsi kulettaa. Parasta lienee kun syöpi leipänsä kahdella kerralla.

Makuulla ollessa vielä toverini haasteli:

»Olen koko vankina oloajan miettinyt, miten ovat olot kehittyneet sellaisiksi kuin mitä ne nykyään ovat. Eihän tällaisiin oloihin alussa kukaan pyrkinyt. Sanotaan uuden talouspolitiikan olevan vaan väliaikaisen ja että siihen täytyi pakosta peräytyä. Mutta mitä tämä uusi talouspolitiikka sitten oikeastaan on? Osaatko sen selittää minulle? Löytyykö kommunismin ja kapitalismin välimailla erityinen välitila, joka ei ole kommunismia eikä kapitalismia? Sekayhtiötähän se hallitus muodostelee kapitalistien kanssa. Ovatko ne sekayhtiöt tai konsessiot sitten niitä kapitalismin ja kommunismin keskivaiheilla olevia laitoksia? Ja mitä on sitten nykyinen valtiokapitalismi? Ei kai se ole mitään sosialismia? En käsitä mikä ero mahtaisi olla kapitalistisen valtion tehtaalla työskentelevän ja neuvostovaltion tehtaassa työskentelevän työläisen välillä. Näetkö siinä eroa? Ja jos näet, niin minkälainen se ero on?

Mutta pahin kaikista ilmiöistä, mitä nykyinen talouspolitiikka on synnyttänyt, on työttömyys. — Minä käsitän, miten porvarillisessa yhteiskunnassa syntyy työttömyys, vaan miten tämä uusi talouspolitiikka synnyttää työttömyyden, en oikeen käsitä. Venäjä on nykyään hirveän köyhä kaikesta. Talonpojat tarvitsisivat vaatteita ja jalkineita, talousesineitä ja työkaluja. Miksi ei niitä kannata valmistaa? Miksi pannaan tehtaita seisomaan ja niissä, jotka käyvät, vähennetään työvoimaa? Osaatko selittää minulle, miksi ei nykyään kannata teettää työtä?»

Olisin osannut selittää, mutta en uskaltanut. Kulakki-
toverit olivat äänettöminä ja otaksuin heidän kuuntelevan. Heihin ei voinut luottaa. Sanoin siis toverillei:

»En näin yhtäkkiä kykene sinulle selittämään, enkä vastaamaan, kun olen huono venäjänkielessä, enkä ole asiaa tullut ajatelleeksi. Huomenna ajatellaan yhdessä asiaa ja koetetaan päästä selville.» — Toverini jatkoi vielä: »Sain Vologdasta kirjeen eräältä toveriltani. Hän työskentelee paperitehtaassa. Kirjoitti, että tehdas on uhattu panna seisomaan. Valtion paperitrustin taholta oli ilmoitettu ettei paperin valmistus kannata. Suomesta muka saapi halvemmalla paperia, kuin mitä menee Venäjällä valmistuskustannuksiin. Miten on mahdollista, että Suomessa voitaisiin halvemmalla valmistaa paperia kuin Venäjällä? Katsohan, Suomen paperitehtaan omistajan täytyy ostaa paperipuut maakapitalistilta ja maksaa niistä. Venäjän valtio omistaa metsät, eikä siis tarvitse maksaa paperipuista mitään. Työpalkan suorittaa vaan. Miten voipi Suomen kapitalisti halvemmalla valmistaa sitten paperia

kuin Venäjän valtio? Tuleeko Suomen työläinen vieläkin vähemmällä toimeen kuin Venäjän työläinen? Vai onko mahdollista, että Suomen kapitalistilla on niin paljon paremmat koneet? Kun olet suomalainen, niin osaatko tähän vastata?»

«Osaan selittää. Olen asunut pitemmän aikaa erään paperitehtaan alueella. Siellä olen ollut koulunopettajana. Se paperitehdas kuuluu Venäjän paperitehtaiden ensimmäiseen luokkaan. Mutta siinä tehtaassa on vanhanajan kone. Suomessa on jo uudemman ajan koneita, jotka valmistavat hirvittävät määrät enemmän paperia kuin mitä nämä Venäjän koneet. Korkeimmassa työnjohdossa on myös ero. Suomessa johtavat ammattispesialistit, vaan toisin on laita täällä. Sillä ensiluokan tehtaalla, jonka tunnen, on insinöörinä entinen porvarillisen järjestelmän aikuinen palovakuutuslaitoksen johtaja. Häntä alempi mies on entinen sähkötekniikko. Kumpainenkin heistä saattaisi olla varsin hyvä tekijä alallaan, mutta paperiteollisuutta ei kumpainenkaan tunne. Vanhat koneet ja keho johto on vikana kannattamattomuuteen. Suomen työläiset eivät ole hyvästi palkattuja, mutta niin peräti kurjalla kannalla eivät heidän olonsa sentään ole, kuin mitä nyt ovat työläisten olot Venäjällä.»

«Tuota minäkin olen ajatellut. Eivät he Suomessa voisi muuten paperia halvemmalla valmistaa ellei heillä olisi paremmat koneet. Johdossa myös, kuten sanoit, saattaa olla vikaa. Olen monastikin sellaista huomannut omalla ammattialallani. Mutta vaikkapa muualla voitaisiin halvemmalla valmistaa paperia ja muita tuotteita, niin

ollaanko Venäjällä nyt niin kiinteästi riippuvia muiden maiden tuotteiden hinnoista? Kun tehtaita pannaan seisomaan, joutuvat työläiset työttöminä elämään. Osa heistä tosin vähin erin sortuu nälän heikontamina kulku-tauteihin ja kuolee pois, mutta suurin osa jää elämään. He kuluttavat joka päivä, vaikka vähemmänkin, ja kun eivät mitään hyödyllistä työtä tee, niin joutuvat kulutta-maan sitä, mitä työtätekevät luovat ja valmistavat. Näin ollen joutuvat työttöminä olevat elämään työssäolevien kustannuksella.

Jos valtio saapi Suomesta vähän halvemmalla paperia, kuin mitä sen valmistus tulee omissa tehtaissa maksamaan, niin todellisuudessa tulee se Suomesta tuotu paperi sittenkin kalliimmaksi. Paperitrustin johtajat tietenkin laskevat tarkkaan, paljonko tulee tuhannen paperipiüdan valmistus maksamaan omassa maassa ja mitä se maksaa Suomesta ostettuna. Kun numerot näyttävät, että Suomesta ostaen tulee huomattavasti halvemmaksi, tilaavat he paperia Suomesta ja osa omista tehtaista pannaan seisomaan. He luulevat tuolla tavalla tekevänsä hyötyä valtiolle. He tietävät, ettei valtio maksa työttömille työläisille mitään, mutta eivät ota huomioon, että suurin osa niistä työttömistä jäävät edelleen elämään, — ja millä he elävät? Osa heistä joutuu myöhemmin valtion hoitoon, keinottelun ja rikollisuuden tietä. Olisipa kerätä tarkka tilasto vanki-loissa elävistä, niin nähtäisiin, kuinka suuret joukot ovat joutuneet vankiloihin työttömyyden vuoksi.

Vankiloissa elättäminen tulee maksamaan valtiolle. Jos ei niin paljon kuin mitä se tehtaissa tulee maksamaan,

niin epä vangit myöskään minkäänlaista hyödyllistä työtä tee. Ajatellaanpa, että jokainen paperitehtaan työläinen tuottaisi työskennellessään valtiolle esim. kopeekan päivässä tappiota, verraten paperin valmistuskustannuksia ulkomaiden paperin hintaan nähden. Työttömänä ollessa ja vankilaan jouduttuaan he tuottavat kukin kymmenen kopeekkaa päivässä selvää tappiota valtiolle. Miksi ei voida yhtä kopeekkaa kärsiä tappiona mieluummin kuin kymmenen? — Ja samalla vältettäisiin äärimmäinen kurjuus.

Moititaan työläisiä, että he muuttuvat menshevikeiksi, neuvostovallan vastustajiksi ja vastavallankumouksellisiksi, ottamatta huomioon niitä syitä, jotka vaikoittavat sellaiseen. Eihän työväenluokka vallankumouksen kautta pyrkinyt työolojaan huonontamaan, vaan parantamaan. Emmehän pyrkineet saavuttamaan kapitalistisen ajan työttömyyttä, vaan pyrimme siitä pois, saavuttaaksemme olot, joissa jokaisella olisi työtä, ja jokainen saisi riittävän toimeentulon työstään. Jos työväenluokka muuttuu tyytymättömäksi nykyiseen järjestelmään, niin silloin on vika järjestelmässä, eikä työväessä. Onko nyt kehitys kulkemassa siihen suuntaan, että työväenluokan ja valtion edut alkavat käymään vastakkain? Onko kehittymässä valtion ja työväenluokan etujen välille sovittamaton ristiriita? Jos tähän suuntaan on olot kehittymässä, niin mitkä ryhmät silloin edustavat valtiota? Teollisuuden johdossa olevat ja virkamiesluokkako? Yhtyykö näihin ryhmiin parhaillaan nousemassa olevat yksityiskapitalistit ja uudelleen syntymäisillään oleva kaupppamiesluokka?

Nämä ovat minulle kiusallisia kysymyksiä. Ne ahdistavat minua päivällä, eivätkä anna yölläkään rauhaa. Ja näihin kysymyksiin johtuu aina, kun lähtee ajattelemaan, miksikä ei nykyään kannata teettää työtä.»

Sanoin toverilleni:

»Huomenna alamme näitä asioita yhdessä pohtimaan. Koetamme päästä niistä selville. Nyt nukumme. Hyvää yötä.»

»Kunhan huomenna selviäisi. Et usko, kuinka nuo kysymykset rasittavat minua. Totuus, vaikka karvaampikin, on parempi kuin epätietoisuus, — sillä se on pinaavaa, — se on aivan tappavaa. — Hyvää yötä!»

Olin väsynyt ja vaivuin nopeasti uneen. Yöllä heräsin kerran. Toverini puhui unissaan. Puhui pitkään. Sanoista en saanut selvää. Nähtävästi hän oli pitävinään puhetta. Lopulta hänen sanatulvansa harveni ja viimeiseksi hän lausui aivan selvästi:

»Ehdotan keskusteltavaksi, miksi ei nykyään kannata teettää työtä.»

Tunsin lämmintä osanottoa ja sääliä toveriani kohtaan, joka nukkuessaankin etsii tärkeille kysymyksille vastausta. Päätin aamulla heti, kun kulakkitoverit keskustelevat omista asioistaan, ryhtyä hänelle selittämään työttömyyskysymystä. Mietin miten selittäisin, jotta hän ymmärtäisi minua. Sitä miettiessäni nukuin uudelleen.

II.

Herään aamulla. Kopissa vallitsee hämärä, — ja syvä hiljaisuus. Kaikki näyttävät vielä makaavan. Käännyin toveriini päin. Hän on hereillä. Sanon hänelle hyvää huomenta, johon hän vastaa. Valittaa olevansa sairas. Selkäänsä sanoo pakottavan ja päätänsä kivistävän hirveästi. Sanoi nukkuneensa huonosti. Kaksi kertaa oli herännyt kylmän vuoksi. Oli vilustanut kauheasti, ja nyt hän sai voimakkaan puistatuksen. Makuulaveri natisi hänen allaan.

»Tuolla tavalla kun puistattaa, niin tuntuu aivan kuin luut irtautuisivat toisistaan. Se on kamalaa tuollainen», sanoi hän.

»Ehkä se menee sivuitse, kun saadaan kuumaa teetä. Juot vahvasti, jotta tulee hiki. Hikoileminen varmasti auttaa.»

»Niinhän minä toivoin jo eilen kun teetä juotiin, mutta eipäs vaan sivu mennyt. Täytyy nyt koettaa juoda enemmän. Kunhan nyt tulisi teen aika.»

Toisella puolella koppia kuului joku haastelevan hiljaisella äänellä toiselle. — Näkemäänsä unta kertoi. Kuuntelimme hetkisen, kunnes toverini lausui:

»Näin minäkin hullunkurista unta viime yönä. Olin suuressa työväen kokouksessa. Alustin keskusteltavaksi työttömyyskysymyksen. Tein sen siinä mielessä, että se kysymys selviäisi minullekin. Oikein puhujalavalta sen esitin. Kun olin lopettanut ja aijoin poistua, painuikin lava alas ja minä sen mukana. Säikähdin hirmuisesti,

mutta lava painui yhä syvemmälle ja läpinäkymätön pimeys ympäröi kaikkialla. Vihdoin alkoi pimeys muuttua hämäräksi ja kun aloin tarkastella ympäristöäni, huomasin olevani matalassa maakuopassa. Väkevältä tuoksuva musta multa ympäröi minua kaikkialta. Aloin miettiä millä ihmeen tavalla jouduin kokouksesta kuoppaan. Jo rupesin arvelemaan, että taitaakin olla unennäköä koko juttu. Mutta sitten tuli kauhean kylmä tuulenhenkäys, joka vaikutti aivan luihin ja ytimiin asti — ja sitten heräsin samanlaiseen puistatukseen kuin minkä huomasit äskettäin minulla olleen.»

»Mutta minäpä kuulin sen pitämäsi alustuksen.»

»Ihanko totta?»

»Aivan totta. Heräsin siihen kun sinä puhuit ääneen. Sanoistasi en saanut selvää, niin epäselvästi puhuit ja hirmuisella vauhdilla; vasta lopulla muuttui puheesi harvansaisemmaksi ja selvemmäksi.»

»Ymmärsitkö mitään?»

»Käsitin viimeiset sanasi.»

»Ja mitä ne olivat?»

»Ehdotit keskusteltavaksi, miksi ei nykyään kannata teettää työtä.»

»Aivan niin olin unessa ehdottavinani. Mutta etkö kuullut kun minua sen jälkeen siellä maakuopassa puistatti, johon sitten heräsin?»

»En kuullut. Sinä kaiketi painuit sinne kuoppaan niin hiljalleen, että kerkisin uudelleen nukkua, ennenkuin se kylmä tuulenhenkäys sinut tapasi ja puistatuksen synnytti.»

»Uskotko sinä uniin?» kysyi toverini.

»En. Uniin uskominen on tyhmyyttä ja taikaa. Uskotko sinä?»

»Uskon muutamiin uniin, kun aivan totta sanon.»

»Ja minkälaisiin uniin uskot?»

»Katsos, onhan niitä merkillisiä uniakin.»

»No, onko tuo viime yönä näkemäsi uni merkillinen?»

»On. Se on merkillinen.»

»Selitäppäs, mitä se merkitsee.»

»En osaa sitä nyt yhtäkkiä sinulle selittää, vaan jos äitini olisi tässä, niin hän selittäisi sen aivan paikalleen.»

»Osasiko äitisi selittää unia?»

»Osasi hän. Useat unet selitti aivan paikalleen.»

»Minäpä selitän sen unesi.»

»No selitäppähän.»

»Katsohan, me puhuimme työttömyyskysymyksestä illalla ennen nukkumistamme. Sinä tietenkin ajattelit asiaa aivan uneen vaipumiseen saakka. Aivoihisi jäi siis voimakas kuva siitä kysymyksestä. Kun aivosi olivat vähän levänneet, tuli se kuva esille ja sinä nukkuessasikin rupesit etsimään vastausta kysymykselle, miksi ei kannata teettää työtä. Aivoillesi välkähti kuva jostakin kokouksesta, jossa olit joskus ollut. Ja koska sinulla oli valveilla ollessasi palava halu päästä selville siitä kysymyksestä, niin nukkuessasi sekaantuivat nuo kuvat ja niinpä uneksuitkin olevasi siinä kokouksessa, jossa joskus olit ennen ollut — ja tahdoit sen kokouksen kautta tietoa kysymyksellesi. Tuolla tavoin syntyi se uni.»

»Eihän unia tuolla tavalla kukaan selitä.»

»Millä tavalla niitä sitten selitetään?»

»Kun painuin alas maakuoppaan ja ympärilläni oli kaikkialla mustaa multaa, niin se saattaa merkitä minulle kuolemaa.»

»No jopa sinä nyt selityksen keksit», sanoin nauraen hänelle. Mutta toverini ei nauranut. Vakavana vaan oli.

Toisetkin olivat jo heränneet, ja eräs ehdotti ulosvaellusta. Ehdotus hyväksyttiin ja ehdottaja meni koputtamaan ovea.

Toverinikin nousi istualleen, mutta valitti päätään koskevan hirveästi. Koko ruumiinsa sanoi olevan niin kipeän, jotta ei sietäisi itseänsä liikuttaa.

Siinä istuessaan hän alkoi silmäilemään laverinsa jalkopäähän. Siellä näkyy olevan jotakin mustaa. Hän nousee seisomaan ja alkaa tarkastella mitä se musta on. Ottaa sitä hyppysiinsä. Minäkin tarkastan sitä. Se on vaatteesta hienoja murusia. Hän alkaa tarkastella housujensa lahkeita, — ja oikean jalan lahkeessa on kaksi isoa reikää. — Hän lyyhättää laverilleen istualleen. Painautuu aivan kuin kasaan. — Ymmärrän, että rotta on syönyt yöllä hänen housujensa lahkeeseen nuo reijät. Ja se onneton ltaikausko vaikuttaa nyt häneen. Hän on nyt jo kuin puoleksi kuollut. Vartija kiirehtii riviin. Otan toveria kädestä ja koetan häntä vetää ulos. Hän nousee vihdoin ja liikkuu kuin unissaan. Tekee kaikki koneellisesti. Kun saavumme koppiin takaisin, painautuu hän pitkälleen, sulkee silmänsä ja näyttää melkein elottomalta.

Katselen toverini vahvaa vartaloa, hänen korkeaa rintaansa ja voimakkaita raajojaan. Ajattelen itsekseni: Noin vahva ruumis kestäisi minkäläisen kulkutaudin tahansa kun vaan miehellä olisi itseluottamusta ja uskoa elämään.

Mietin, miten voisin pelastaa hänet siitä onnettomasta taikauskosta. Kävin istumaan hänen viereensä. Pidin häntä kädestä ja puhuin:

»Kuulehan toveri. Älä usko sitä rottataikaa. Ei rotta mitään ennusta. Joskus olet vahingossa läikäyttänyt soppaa housusi lahkeelle. Se on siihen kuivunut, mutta jättänyt siihen kuitenkin sopanhajun. Nälkäisen rotan kuonoon kävi se haju ja alkoi pureskella nälissään juuri niitä paikkoja housusi lahkeista. Niin on asia; usko minua.»

»En ole soppaa housuilleni läikäyttänyt. — Ei ole asia sillä tavalla. Tiesihän rotta sille toisellekin kuoleman, josta sinulle kerroin.»

»Minun äitiäni oli nuorena ollessaan rotta purrut hänen maatessaan varpaasta, että cikein oli verta juossut, eikä hänelle mitään tapahtunut.»

»Sehän on eri asia, sanoi toverini. Toista on kun syöpi vaatetta . . .»

Toverini käsi tuntui kuumalta. Ajattelin: Jos häneen tulee pilkkukuume, niin silloin se rottataika hänet tappaa. Muuten kyllä sellaisen taudin kestäisi. Näin miettiessäni kirosin ajatuksissani kaikki rotat ja niihin perustuvat taikauskot.

Kopin ovi avautuu ja sisään astuu noin kolmenkymmenen vuoden vanhalta näyttävä reipas mies. Hän lausuu tervehdyksen nostaen oikean kätensä ohimolleen sotilaan tapaa. Alkaa sitten kädestä tervehtiä jokaista. Kulakki-toverit ehättävät kysymään:

»Missä jo näin aamulla vangitsivat? Torillako olit —?»
»Mitä hittoa te tuollaisia kysymyksiä minulle teette. Näytänkö minä torikauppiaalta vai taskuvarkaaltako tahi oletteko te itse sellaisia? Pietarissa jo vangitsivat. Siellä istuin kolmisen kuukautta ja nyt kulettivat tänne. Moskovan tripunaalissa pitäisi asiani tulla piakkoin esille. Saadaan sitten nähdä miten käypi. Tuleeko vapaus vaiko kuolema?»

Tulee meitäkin kädestä tervehtimään. Puristaessaan toveriani kädestä lausuu:

»Kättesi on kovin kuuma. Onko sinussa kuumetta? Älä vaan viitsi ruveta kuolemaan tällaiseen kanahäkkiin. Näytät vahvalta mieheltä, etkä vielä ikäloppukaan ole. elämä saattaa vaatia sinultakin vielä paljon.»

»Väliköhän sillä jos kuoleekin. Kerran on kuoltava kumminkin», sanoo toverini väsyneesti.

»Juuri siksi kun ihmisellä on tilaisuus kuolla ainoastaan yhden kerran, tulee kuolla reilusti. Vankilassa olevien tulee asettaa ainoastaan kaksi ehtoa, joko vapaus, taikka kuolema! Vallassaolevat ovat aina pitäneet vankilakidutusta lievimpänä toimenpiteenä vihollisiaan tuhotessaan. Uhrien veretön kuolema on ollut heidän huonoille omilletunnoilleen palsamia. Nyt on otettava uusi kurssi. Vankilakidutus on siirrettävä helvettiin kuoleman jälkeiseksi sielujen kiusaamiskeinoksi. Selvä peli on otettava käyntiin. Tuhotkoot vallassaolevat niin monta vastustajaansa kuin tahtovat ja uskaltavat, mutta tehköt sen rehellisesti, ilman vankilan muurien suojaan vetäytymättä. Pois veretön vankilakidutuksella murhaaminen! Tätä vaadin

vallassaolevien poliittisiin vastustajiin nähden, enkä muihin rikollisiin.»

Neuvostovirkailija ravistaa päätään. Puhuu hiljakseen jotakin vastapäätä istuvalle toverilleen. Lausuu sitten lujalla päättävällä tavalla:

»Ehdotuksesi on huono. Sen toteuttaminen tietäisi tuhansien poliittisten vankien murhaa. Liikaa on poliittisten mielipiteiden tähden jo ilmankin ihmisiä tapettu.»

»Etpä näytä ymmärtävän asiaa. Lausuin, että on esitettävä kaksi ehtoa, joko vapaus taikka kuolema. Miksi ei yhtä hyvin voisi tätä ehdotustani käsittää niin, että se toteutettuna tietäisi tuhansille vapauden. Katsos — nykyään ei poliittisella vangilla ole kahta ehtoa, vaan yksi — ja se on kuolema, joko pyövelin pyssystä saamasta kuulasta, tai vankilakidutuksen tuottamana. Ajattelehan asiaa tarkemmin. Eikö jo vuoden vankeusrangaistus poliittiselle vangille merkitse itse asiassa kuoleman rangaistusta? Vai uskallatko ottaa urakaksesi pysyä elossa kokonaisen vuoden poliittisen vangin saamalla ruualla, — ilman ettet saa mitään lisäapua sivusta?»

»Olet osittain oikeassa. Eihän yksin tällä vankilan ruualla kukaan voi vuosikautia elää, mutta jokaisellahan on joitakin omaisia, tai hyviä tuttavuuksia, jotka auttavat silloin tällöin, ja niin voipi kestää vankilaoloa useitakin vuosia ja vihdoin vapautua. Ehdotuksesi käytäntöön otettuna voisi monelle kyllä merkitä toistaiseksi vapauden, sillä ei kai voitaisi tuhansien joukkomurhaa panna samalla kertaa toimeen. Järkevintä olisi asiaan nähden vaatia vankilaoloihin huomattavia parannuksia.»

»Sellainen olettamus, että jokaisella valtiollisella vangilla on mahdollisuus saada omaisiltaan tai tuttaviltaan avustusta on erehdys. Eihän minullakaan ole yhtäkään tunnettua ihmistä Moskovassa ja omaiseni ovat kaukana. Eikä siis ole avustuksesta toivoa. Näin luulen olevan myöskin tuhansien toisten kohtalon. Mitä sitten tulee poliittisten vankien olojen parantamiseen, niin teillä ei näytä olevan asian siitä puolesta minkäänlaisia tietoja. Nähtävästi minä tiedän enemmän.»

»Ja mitä sitten tiedät asian siitä puolesta?»

»Tiedän neuvostovallan ohjelman olevan: neuvostovallan tietoiset vastustajat ovat tuhottavat! Ymmärrätkö mitä tämä merkitsee? Minä tämän ymmärrän. Olen toteuttanut tätä ohjelmaa. Monen elämän olen armotta tuhonnut. — Olen yhtäpäättä ollut taistelussa neuvostovallan vihollisia vastaan. Rintamalta toiselle olen ajelehtinut. — Ja lopuksi olen itse joutunut neuvostovallan viholliseksi —! Sama ohjelma on vankiloissa. Ei poliittisen vangin vuosituomio ole tarkoitettu hänen kuolemasta pelastamiseksi — vaan hänen tappamiseksi sitä tietä. Ja siksi ovat vankilaolot juuri sellaiset kuin ne ovat. Eikä oloja vankiloissa voida muuttaa ohjelmaa muuttamatta.»

»Mikä sinä olet oikeastaan miehiäsi, kun tuolla tavalla puhut?» kysyy neuvostovirkailija kuivasti.

»Olen kommunisti henkeen ja vereen asti.»

»Kommunistiko? — Ja neuvostovallan vihollisena ja sen vankina? — Mitä sinä puhut?» —

Ovi avataan ja vartijasotilas komentaa kutakin ottamaan teensä.

Jokainen rientää ottamaan osansa, niinpä minäkin. Toverini makaa liikkumatta. Kehotan häntä nousemaan teelle. Hän vastaa, ettei hän välitä. »Kuuma on liiaksikin.» Tarkastelen häntä ja huomaan hikipisaroita hänen otsal- laan. Toveri on siis kuumeessa. Tulen neuvottomaksi hänen suhteensa. Kysyn huoliiko hän teetä, jos haen, johon hän vastaa kieltävästi. Kysyn, pyydänpö lääkäriä, mutta siihenkin hän vastaa kieltävästi. Mitä voin tehdä toverini hyväksi? on kysymys, joka huolestuttaa.

Viimeksi tullut toveri tiedustelee astiaa, mihin hän teen ottaisi. Toiset huomauttavat ettei astiaa ole. Hän menee vartijasotilaan luokse ja sanoo:

»Minulla ei ole astiaa, johon teen otan. Ole hyvä ja tuo minulle muki.»

»Ei ole talossa astioita», sanoo vartija

»Mitä sanot? Onko neuvostovalta niin köyhä, että ei ole antaa vangilleen edes juoma-astiaa? Minä olen sotilas, niinkuin sinäkin. Ainoa ero on vaan siinä, että minä olen ollut rintamalla ja sinä täällä selkäpuolella vankien vartijana. Nyt olet minunkin vartijani, ja sinun ensimmäinen velvollisuutesi vartioitavaa vankiasi kohtaan on se, että toimitat minulle juoma-astian.»

»Sanoinhan jo ettei talossa ole astioita. Mitä on ollut, ne on jaettu. Miksi et ottanut mukia mukaasi? Minä en voi hankkia sinulle sellaista.»

»No enpä olisi tuota uskonut, jos toinen olisi kertonut. Neuvostovalta näyttää olevan liiaksi rikas vangeista —

ja köyhä kaikesta muusta. Kylläpä taitaa olla paljon vankeja, kun ei edes juoma-astiaa enään vangeille riitä. Oli Pietarissa sentään jonkunlaisia astioita. Täällä hallituksen pääkaupungissa ollaan nähtävästi köyhempiä.»

Menen hänen luokseen ja tarjoan mukiani, sanoen:
»Ottakaa tähän. Minä jo kerkisin juoda.»

Vartija antaa hänelle teetä, luoden samalla häneen sangen epäystävällisiä silmäyksiä. Saatuaan teetä alkaa hän sitä hörppiä, istuutuen lähimmälle laverille.

Kulakkitoverien huomio kiintyy toveriini. Eräs kysäsee, miksi ei hän nouse teelle. Sanon hänen olevan sairaan. — Mitä? — Onko hän todellakin sairas? — kysyvät monet samalla kertaa. Ja kaikki kerääntyvät toverini ympärille.

»Mikä vaivaa?» kyselevät he.

»Kuumetta on», sanoo toverini väsyneesti.

»Kuume — kuume», toistavat kopin asukkaat. »Pilkku-kuume — lavantautiko? Ne ovat tarttuvia tauteja.» Hermostunut mieliala syntyy. »Sairas on vietävä sairaalan puolelle . . .» Tämä muodostuu yhteiseksi mielipiteeksi. Useita menee ovelle ja kolkuttavat sitä. Vartija kysyy:
»Tahdotteko vielä teetä?»

»Täällä on sairas — kuumesairas. Hänet on pian toimitettava sairaalaan. Saattaa olla tarttuvaa. Voimme kaikki sairastua.»

»Kuka on sairas?» kysyy vartija.

»Tule ja katso.»

Vartija avaa oven ja tulee koppiin. Useat osottavat hänelle toveriani. »Hän tuolla.» Vartija tulee toverini luokse ja kysyy:

»Mikä sinua vaivaa?»

»Kuumetta on, ja päätäni särkee kauheasti.»

»Koska tulit sairaaksi?»

»Eilen jo olin. Kivisti päätäni ja vilusti.»

Vartija poistuu nopeasti ja ilmoittaa toimittavansa lääkärin.

Mieliala kopin asukkaiden kesken näyttää olevan lamaannuksissa. Puhelivat hiljaa keskenään. Viimeksi koppiin tullut toveri tuopi minulle mukin. Alkaa kävellä edestakaisin lattialla ja virkkaa:

»Tuollainen kohtalo se saattaa odottaa useaa meistä. Nälän heikontamana saamme pilkkukuumeen tai jonkun muun kulkutaudin, joka saattaa useammassa tapauksessa lopettaa elämän. Se on sitä veretöntä telotusta.» — Käännyttyään sitten entisen neuvostovirkailijan puoleen, lausui hänelle:

»Sinä toveri lausuit äskettäin kummastukseksi, että kommunisti voipi joutua neuvostovallan viholliseksi. Lausunostasi päätän, ettet ole seurannut kehityksen kulkua. Süspä kysyn sinulta: mitä olet miehiäsi?»

»Olen entinen neuvostovirkailija.»

»Miksi olet nyt täällä?»

»Tekivät ilmiannon, että olen muka väärin käyttänyt varoja.»

»Sivuutan asian sen puolen, mutta olit kaikeksi kommunisti, kun kerran virkailijana olit?»

»Olen ollut kommunistisen puolueen jäsen — vaikka en koskaan ole kaikkea hyväksynyt, mitä kommunismin nimessä on ajettu ja kokeiltu.»

»Mitä et esimerkiksi hyväksynyt?»

»En hyväksynyt kaiken omaisuuden yhteiskunnallistuttamista. Myöhemmin olen havainnut olleenikin siinä oikeassa, sillä hallituskin on siltä kannalta myöhemmin perääntynyt.»

»Tällä lausunnollasi sinä todistit, että et koskaan ole kommunisti ollut. Kommunismin perustana on kaiken omaisuuden yhteiskunnallistuttaminen. Siltä pohjalta olen minä lähtenyt ja olen edelleen samalla kannalla. Juuri sen perusteen puolesta olen minä taistellut ja vastakkaisella kannalla olevia tuhonnut. — Sanoit, että hallitus on siltä kannalta perääntynyt. Se on surullinen totuus, mutta minä en ole perääntynyt, enkä koskaan tahdo perääntyä. Olen astunut verisiä kenttiä, ryöminyt ylitse silvottujen ruumiskasojen yhä kommunismia kohti. Siltä tieltä en voi enää perääntyä porvarilliseen järjestelmään. Se on mahdottomuus. Ymmärrätkö nyt, miksi olen joutunut neuvostovallan vangiksi?»

»Olet siis jyrkempi kommunisti kuin kommunistinen hallitus?»

»Siltä se nyt näyttää, vaan näin ei ollut alussa. Rintamalla kyllä kuultiin uudesta talouspolitiikasta, mutta ei siellä ollut tilaisuutta eikä aikaa ottaa siitä selvää. Vasta sen jälkeen kun vapauduin sotapalveluksesta, oli tilaisuus siihen tutustua. Matkustin ensin Pietariin ja sitten vasta ajattelin siirtyä kotipuoleen. Pietarissa huomasi, mitä se uusi politiikka merkitsi. Porvaristo, jonka olimme rintamalla lyöneet, oli nousemassa rintaman takana. Pietari muistutti entistä porvarillista aikaa. Yksityisiä

kauppoja oli kaikkialla. Kerrottiin joitakin teollisuuslaitoksiakin olevan yksityisten hallussa. Työttömiä työläisiä ajelehti toreilla ja kaduilla tuhansittain. En tahtonut uskoa silmiäni. Aloin tutkia asiaa ja pääsin selville työttömyyden syistä. Tuotanto ei ollutkaan enään kulutusta varten, vaan se oli järjestetty kauppaa varten, kuten kaikissa porvarismaissa. Työttömyydellä oli siis porvarillinen pohja. Tuollaisia havaintoja tehtyäni en voinut vaijeta. Koetin kääntää työläisten huomiota tapahtuneeseen muutokseen ja yllytin heitä nousemaan sitä vastaan. Tästä johtui vangitsemiseni. Ensi kerralla pitivät vankina kaksi viikkoa ja sitten päästettiin vapaaksi varoituksella, etten jatkaisi sellaista agitatsioonia. En lopettanut, vaan jatkoin. Vangitsivat uudelleen. Kolme kuukautta istuin Pietarissa ja nyt tuotiin tänne tuomittavaksi.»

»Se on sinulle surullinen juttu», sanoi neuvostovirkailija.
»Eivät tuollaisesta sentään sinua kuolemaan tuomitse. Vuoden tahi korkeintaan kaksi saat vankeutta.»

»Sellaiseen en tule tyytymään. Selvän pelin vaadin. Joko vapaus taikka kuolema.»

»Eivät välitä sinun vaatimuksestasi. Tekevät niinkuin tahtovat.»

»Saammepa *nähdä!»

Keskustelu ei ottanut luistaakseen, painostava mieliala näytti vallitsevan. Odotettiin lääkäriä.

Toverini tuskat näyttivät kasvavan. Toisinaan hiljaa valitti. Laskin käteni hänen otsalleen. Se oli polttavan kuuma. Otan mukini ja pyydän vartijan laskemaan raa-nasta siihen kylmää vettä. Tarjoan sitä sairaalle. Hän juo

hiukan. Otan nenäliinani ja kaadan sen päälle kylmää vettä. Kun saan sen kostutetuksi käännän sen taitteelle ja asetan sairaan otsalle. »Se tuntuu hyvälle», sanoo hän kohta. Kymmenen minuutin perästä on nenäliina aivan lämmin. Löyhytän sitä ilmassa ja kaadan uudelleen sen päälle kylmää vettä, ja sitten taas asetan sen hänen otsalleen.

Hoitaessani huomaan hänen takkinsa kauluksella olevan syöpäläisiä. Kun tarkastelen lähemmin, huomaan niitä vilisevän kaikkialla. Niitä on niin paljon, että tuntuu mähdottomalta käydä tappamaan. Ajattelen, että ehkä hän saapi lääkärin määräyksestä toiset vaatteet. Sairashuoneeseen hänet tietenkin viedään ja on kai siellä alusvaatteita. Toverini huomaa itsekin syöpäläisiensä liikehtimisen ja sanoo:

»Oletko kuullut kerrottavan, että rotat pakenevat hukkuvasta laivasta jo pari päivää ennen hukkumista?»

»Olen kuullut, vaan en tiedä, onko se totta.»

»Totta se on. Minulle kertoi eräs vanha merimies. Katsohan, minä olen nyt hukkuva laiva noille syöpäläisille. Ne pakenevat minusta.»

»Ole huoletta, eivät ne sinua hylkää. Pintasi on heille liian kuuma ja tulevat vilvoittelemaan vaatteittesi päällepäin. Pääset luultavasti sairaalaan ja siellä kaiketi saat puhtaat vaatteet. Sitten pääset heistä eroon. — Miksi kaiken tahdot kuvitella itsellesi kuolemaksi? Oletko niin kyllästynyt elämään?»

»Eipä tämä elämäkään oikeastaan ole elämisen arvoista. Tuon toverin puheesta selvisi minulle työttömyyskysy-

myskin. Siihen suuntaan ajattelin minäkin, vaan en niin pitkälle uskaltanut ajatella. Toivoin löytäväni pohjan keskiväliiltä. Työttömyys on siis kapitalistinen ilmiö. Se on surullista kuulla, mutta totta on. Hupenee vallankumouksen saavutukset. Onko sosialismi saavuttamaton? Onko se utopiaa?»

»Ei ole utopiaa. Se toteutuu joskus. Venäjällä ei sitä vielä voitu toteuttaa. Taloudellinen kehitys ei ollut vielä läheskään sillä tasolla. Täytyi peräytyä vielä toistaiseksi, mutta kerran se toteutuu.»

»Onko sinulla tietoinen vakaumus sosialismin lopullisesta voitosta?»

»On. Se on vuosikymmenien kuluessa kasvanut vakaukseni, joka perustuu taloudelliseen kehitykseen.»

»Kiitos, toveri. On helpompi kuollakin, kun säilyy usko sosialismin lopulliseen voittoon.»

Tuli leivän tuoja. Jokainen saimme osamme. Toverini osan asetin hänen viereensä. Hän ei kuitenkaan siihen kajonnut.

„Kohta komennettiin sopalle. Kysyin toveriltani, eikö hän koettaisi syödä vaikka vähemmänkin, johon hän vastasi kieltävästi. Kehotti syömään sen uuden toverin kanssa yhdessä, kun hänellä ei ole kuppia.

Viimeksi tullut toveri tiukkasi vartijalta kuppia itselleen. Heille kehittyi asiasta pitkä sananvaihto. Siitä ei kuitenkaan apua tullut. Ehdotin hänelle, että syödään yhdessä samasta kupista, ja kun ei muutakaan keinoa hänellä ollut, niin siihen suostui.

Söimme samasta kupista ja samalla lusikalla. Samaa

järjestystä seuraten kuin eilen tuon toisen toverini kanssa. Soppa tuntui vieläkin suolaisemmalta kuin edellisenä päivänä. Kun kuppi tyhjeni, ei tehnyt mieleni lisää. Kysyin toverilta, haluaako hän vielä.

»En halua. Liiksi tulin jo suolanneeksi itseni. Jos tuollaista suolalientä syö kupillisen, niin täytyy juoda vähintään kolme kupillista vettä janoonsa. Se ei ole hyväksi. Se heikontaa nopeasti.»

Käännettyään sitten toisten tovereiden puoleen, kysyi hän:

»Eikö sopassa ole mielestänne liiksi suolaa?»

»On liiksi. Kauhean suolaista», vastasivat useat.

»Ymmärrätkö miksi he syöttävät meille noin suolaista soppaa? Käsitätkö, että liialla suolalla tarkoitetaan meidän nopeammin tuhota? He ovat muka huolehtivinaan meistä ja valmistavat meille keittoa, mutta pilaavat sen liialla suolalla, jotta joutuisimme juomaan mahdottomat määrät vettä ja sillä tavalla nopeammin heikontuisimme ja nääntyisimme. Se on katala juoni, josta on tehtävä loppu. Ehdotan, että teemme nälkälakon. Kieltäydymme syömästä soppaa siihen asti kun vähentävät suolan tuhauksen.»

»Mahtaisiko siitä apua tulla? — Jos olisi mahdollisuus saada kaikki vangit lakkoon, niin ehkä sitten se auttaisi. Sellaista mahdollisuutta ei meillä nyt kuitenkaan ole. Jos me kymmenen miestä teemme sellaisen lakon, niin eivät siitä välitä. Jos olemme ilman soppaa, niin näännymme ehkä nopeammin kuin sitä syömällä», sanoi entinen neuvostovirkailija.

»Muutakaan keinoa meillä ei ole. Miettikää ehdotustani. Ehkäpä jollain tavalla saisimme toisille vankitovereillekin tiedon tästä ehdotuksesta.»

Nyt avasi vartija oven ja kutsui tätä ehdotuksen tekijää ulos. Hän kysyy:

»Mennäänkö jo tribunaaliin?»

»Ei. — Tutkinto kai», sanoo vartija.

»No, hyvästi nyt toverit vähäksi aikaa. Kun tulen takaisin, niin jatkamme keskustelua.» Näin sanottuaan poistui.

Tuli lääkärikin vihdoin. Keski-ikäinen mies, miellyttävät kasvot ja hyvin hoidettu parta. Koetti valtimoa ja kyseli tarkkaan milloin tauti alkoi ja millä tavalla. Toverini selitteli.

»Jaksatko kävellä sairashuoneen puolelle?»

»En jaksa. Päätäni särkee aivan kuin tahtoisin kappaleiksi hahata, ja koko ruumiini on niin kipeä kuin halolla hakattu.»

»Viedään kantamalla», sanoo lääkäri ja poistuu.

»Kastelen nenäliinan ja laitan sen vielä kerran sairaan otsalle. Hän haastelee minulle:

»Ota nenäliinasi talteen, kun vievät minut. Tuon leivän myös saat syödä. En sitä tarvitse. — Vanhan äitini vuoksi olisin vielä elänyt, mutta kun on kuoltava, niin kuolen. — Vasta juuri tulimme tutuiksi — ja nyt jo täytyy erota — ja ainaisesti.»

Sanoin hänelle:

»Heitä pois nuo onnettomat kuoleman ajatukset. Sinä paranet sairashuoneessa. Kun kuume menee sinulta ohi, niin silloin tulee sinulle kova nälkä, ja siksi panen tämän

leivän taskuusi. Syöt sen sitten makeasti. Nenäliinakin saapi seurata sinua. Tuot sen sitten tullessasi kun paranet.»

Toisetkin kopin asukkaat tulivat sairaan luokse sanomaan hyvästi. Neuvostovirkailija huomaa sairaan housunlahkeissa reijät ja kysyy:

»Miten nämä ovat tulleet?»

»Rotta — rotta söi.»

Neuvostovirkailija siunaa itsensä tehden ristinmerkin. Sanottuaan hyvästi ja siirryttyään sivummalle, kuulin hänen kertovan toisille siitä poliittisesta vangista, jolta rotta oli syönyt takinliepeestä osan, ja mitä oli sanonut ja kuinka olikin heti toteenkäynyt.

Kaksi vartijasotilasta tuli kantopaarien kanssa. Nostivat toverini paarelle. Hän ojensi vielä kätensä minulle.

»Hyvästi toveri. Toivon sinulle vapautta ja kaikkea hyvää.»

»Ja minä sinulle nopeaa paranemista. Odotan sinua pian terveenä luokseni.»

»En tule takaisin. — Katsohan, se rotta. — se rotta — tietää —.»

Vartijasotilaat läksivät liikkeelle kantamuksensa kanssa. Sairas toverini vietiin vankilan sairashuoneen puolelle.

Odottelemme tutkittavaksi viedyn toverin takaisin tuloa. Häntä ei vaan kuulu. Tulee teenjuontiaika. Teetä hakiessa kysyy eräs toveri vartijalta:

»Missä viipty se viimeksi tullut toveri niin kauan? Nyt jää ilman teetä.»

»Hänet siirrettiin toiseen vankilaan, jossa on yksityiskoppeja», vastaa vartija koleaan kylmästi.

Teenjuonnin jälkeen alettiin miettiä, mistä sen toverin siirtäminen toiseen vankilaan oli johtunut. Olivatko vartijat kuulleet hänen puheensa. Ovi on paksuista laudoista, joten sen läpi ei kuulu. Eräs huomauttaa:

»Ovessa on reikä, jota ulkopuolelta peittää rantalevy. Onko kukaan pitänyt silmällä sitä? Se on voinut olla auki ja vartijat ovat kuulleet kaiken.»

Kukaan ei ollut pitänyt sitä ovessa olevaa reikää silmällä. Tehtiin johtopäätös. Siitä ovat vartijat kuulleet hänen puheensa ja tehneet päällikölleen nopeasti raportin, mitä ovat kuulleet, ja päällikkö antoi siirtomääräyksen. — Sovitaan, että tästä lähtien aina kun keskustelemme, on ovessa olevaa reikää pidettävä silmällä.

»Mitäs arvellaan siitä sopansyöntilakosta, jota se toveri ehdotti?» kysyy eräs.

»Ei se tuota tuloksia. Emme saa sanaa toisiin koppeihin ja näin pienen joukon lakko ei merkitse mitään», — sanoi entinen neuvostovirkailija ja kysyi:

»Ymmärtääkö teistä kukaan vankien seinään naputuskieltä?»

Kukaan ei ymmärtänyt sitä, sillä kaikki olivat ensimmäistä kertaa vankina. Entinen neuvostovirkailija jatkoi:

»Se toveri, joka sairashuoneeseen vietiin ymmärsi sitä. Kun olimme ensimmäistä viikkoa tässä kopissa, niin tuohon sivuseinään toiselta puolelta naputti joku. Se toveri astui seinän viereen ja vastasi naputukseen. Vähän ajan kuluttua hän kysyi, onko meidän kummankaan nimi Aleksander Petskoff, ja kun vastasimme kieltävästi, naputti hän vastauksen kysyjälle. Parina päivänä, vielä sen jälkeen

naputettiin seinään ja se toveri vastasi naputtamalla takaisin. Ei tullut häneltä kyselyä sen tarkemmin mitenkä se naputuspuhelu oikeen käy. Jotkut salaiset säännöt siinä täytyy olla, montako kertaa millekin kirjaimelle naputetaan. Jos osaisimme tuon taidon, ja joka kopissa olisi vaikka yksi sellainen, joka ymmärtää sen kielen, niin silloin olisi toivoa yhteisen sopimuksen aikaansaamisesta. Nyt emme pääse edes — al — — —>

Eräs toveri alkoi kovasti yskiä ja sormellaan teki merkin ovea kohti. Katson ovelle . . . Ovessa oleva reikä on auki. —

Entinen neuvostovirkailija alkaa puhua kovalla äänellä:

»Väittäkää mitä tahansa, mutta sen minä sanon, että kesä tulee paljon aikaisemmin nyt kuin viime keväänä. Minulla on siihen omat merkkini ja uskaltaisin lyödä kuinka suuren vedon tahansa. Ensi kuun lopulla ei enään ole maassa yhtään lunta, ja sitten seuraavan kuun alussa ovat mansikat kypsiä.»

Ennenkuin viimeinen lause oli sanottu loppuun, sulkeutui ovessa oleva reikä. —

»Katsohan noita paholaisia. Tuon reijän kautta ovat kuunnelleet keskusteluamme, emmekä sitä ole älynneet. Kun ollaan ensikertalaisia, niin ollaan tyhmiä. Tästä lähtien ollaan jo viisaampia», — sanoi eräs.

Eräs toveri on tarkastellut sairaan toverin makuulaveria ja nyt kutsuu toisiakin sitä katsomaan. Siinä liikkuu syöpäläisiä aivan kirjavanaan.

Laveri on vietävä ulos. Se on yksimielinen päätös. Eräs rientää ovelle ja koputettuaan siihen, puhuu ovessa olevasta reijästä vartijalle:

»Sairaam miehen makuulaveri on syöpäläisiä täynnä. Se on vietävä ulos.»

Vartija tulee sisälle. Tarkastelee laveria, syleksii ja ki-roilee. Nostaa pukkien päällä olevan levyn ja lyö sen voi-makkaasti syrjä edellä lattiaan.

Kopin asukkaat ilmaisevat äänekkään tyytymättömyy-den vartijan menettelyn johdosta.

»Miksi niitä siihen lattialle kolistit? Miksi et viényt niitä ulos?»

»En minä niitä vapaaehtoisesti itseeni tartuta. Tuon teille luudan. Lakaiskaa lattia.»

Näin sanoessaan hän kantaa käsissään levyn ulos. Ta-kaisin tultuaan tuopi luudan. Viepi pukit myös ulos ja nuori kulakkitoveri ottaa luudan ja alkaa lakaista lattiaa. Huolellisesti lakaisee perältä ovensuuhun. Kun saapi tomun lakaistua övinurkkaan, kutsuu katsomaan ihmettä.

Nurkassa on pölykasa, joka liikkuu yhtäpäätä. Niin paljon on syöpäläisiä siinä. Eivät ne kaikki ole sairaam toverini syöpäläisiä. Kyllä niitä on toisistakin lattialle tippunut. Vartija antoi ovesta rikkalapion ja ämpärin. Tomukasa syöpäläisineen nostettiin ämpäriin ja vartija otti ämpärin ovelta vastaan.

Tänään olin tuntenut säärissäni ja reisissäni kauheaa kutisemista. Ei ollut epätietoista kutiamisen syy. Kaulal-tanikin olin niitä jo muutaman tavannut. Täytyi totuttaa itsensä ajatukseen, ettei ilman syöpäläisiä voi tässä asun-nossa säilyä.

Elämä kopissa muuttui entistä yksitoikkoisemmaksi. Mieliala näytti käyvän yhä painostavammaksi. Toverit, milloin keskustelivat, puhuivat matalalla äänellä, ja jonkun katse oli aina silloin kohdistettu oveen. Lähempää tuttavuutta ei heidän kanssaan syntynyt. Sairaalaan viedystä toverista en saanut minkäänlaista tietoa.

Soppakuppini oli puusta tehty. Eräänä aamuna huomasin, että rotat olivat yöllä kalunneet sen laidasta suuren osan pois. Näytin sitä tovereille. He tarkastelivat kuppia ja muuttuivat sangen vakaviksi. Entinen neuvostovirkailija sanoi vakavana:

»Tuo ei tiedä sinulle hyvää. Saammepa nähdä miten sinulle käypi.»

Samana päivänä pääsin vankilasta vapaaksi.

SÄÄSTÖJÄ TEKEMÄÄN.

I.

ISÄN EHDOTUS.

»Olet lepäillyt tässä jo kolmisen kuukautta. Mitään ansiotöitä ei näillä paikkakunnilla ole. Tämän maapölan jaksan yksin hoitaa, joten aikasi kuluu kotona aivan hukkaan. Matkusta Pietariin. Menet siellä virastoon ja pyydät itsellesi toimen. Osaat lukea ja kirjoittaa. Toimen saat.

Tapasin Jegor Ivanovitsin sunnuntaina kirkkomatkalla. Kertoi poikansa olevan Pietarin kuvernementissä komissaarina. Hyvin kuuluu voivan, kertoi ukko.

Sinä palvelit kolme vuotta nykyistä hallitusta. Rintamalta siirryit toiselle. Kuoleman kenttiä kuljit. Kuolema ei sinua korjannut. Elämä saattaa tarjota sinulle etujaan. Uskollisesti kun palvelit nykyistä hallitusta ja urhoollisesti sen puolesta taistelit, eivät he sinua hylkää, vaan viran antavat.

Matkustat siis Pietariin. Menet siellä virastoon ja esität paperisi, jotka osottavat hyvin palvelleesi ja pyydät tointa. Saat varmasti paikan. Palkastasi säästät sen kuin voit. Kun saat paperirahaa säästöön, niin vaihdat sen kulta-

rahaksi. Kullan arvo ei näet vähene, vaan pysyy aina samana, vaikka paperirahan arvo kuinka pienenisi. Pietarissa on kyllä sellaisia paikkoja, joissa voit paperirahat kullaksi vaihtaa. Mitä saat säästymään, niin edestäsi sen löydät. Äitisi laittaa alushousuihisi taskun, johon kätket säästösi. Niistä älä kenellekään puhu. Voivat ryöstää.

Minä teen nämä kotityöt. Jos mitä kokoon karttuu, niin sinullehan se kaikki jääpi. Tulet sitten muutaman ajan päästä takaisin. Kaiken mitä olet saanut kokoon, koituu eduksesi. Voit sitten asettua kotiisi ja viljellä tätä maapalaa, kun olen käynyt voimattomaksi. Voit sitten oman perheesikin perustaa, jos niin katsot. Ymmärrätkö, että parastasi tarkoitan?»

Näin haasteli ukko Romanov ainoalle pojalleen Pavelille, ja poika vastasi:

»Voi kuinka hyvin ymmärrän sinua isä. Parastani tarkoitat ja etuani katsot. Olen itse jo monasti samaa ajatellut, mutta joka kerta kun olen matkalle lähtöä miettinyt, niin kummallinen tunne on minut vallannut. Se on sellainen pelonsekainen tunnelma, aivan kuin joku kauhea vaara uhkaisi. En osaa sinulle sitä oikein selittää, vaikka aivan sydänelässäni sen tunnen. Sellaista tunnelmaa ei ollut minulla sotaväkeen mennessäni, enkä ymmärrä, mitä se oikeastaan on.»

»Se on vaan kotipaikan ikävää. Kun olit vieraila paikkakunnilla ja siellä ollessasi ikävöit kotiseutujasi, ja nyt kun palasit tänne, tuntuvat nämä seudut entistä rakkaimmilta. Mutta kun hyvin onnistut Pietarissa, niin kotipaikan ikävä pian haihtuu.»

»Ehkä se onkin vaan sellaista. Muistan kun rintamalla ollessa useasti taivasalla yövyimme. Kun toisinaan, vaikka olin väsynyt ei uni silmään tullut, vaan ajatus näillä mailla harhaili. Muistin silloin niin selvästi tämän mökin, sinut sekä äidin, jokaisen puun tässä mökin ympärillä ja jokaisen pensaan sekä peltosaran. Kaikki näin mielikuvituksessani selvemmin kuin peilistä. Ja kuinka tuntuikaan tämä koko seutu kauniilta ja viehättävältä. Sellaisina hetkinä toisinaan päätin: Jos vielä niille paikoille elävänä pääsen, niin koskaan en pois lähde. Se tunnelma, josta mainitsin, saattaa olla vaan kotipaikan ikävää, niinkuin sinä isä sanoit. Seuraan neuvoasi. Ehkäpä ikävät haihtuu.»

Ja äiti, joka sivusta oli seurannut isän ja pojan keskustelua tuli poikansa luokse, laski kätensä poikansa olkapäille ja suuteli häntä otsalle sanoen:

»Sinä Paveli puhut niinkuin olisit pikkuinen poika, ja kuitenkin sinä olet jo aikuinen mies.»

Ja keskustelu päättyi keskinäiseen sopimukseen, että Paveli lähtee jo ylihuomenna Pietarin matkalle.

II.

MATKALLE LÄHTÖ.

Pavelin lähtöpäivän aamuna oltiin Romanovin talossa jo aikaisin liikkeellä. Äiti oli noussut jo puolesta yöstä eväspiirakoita paistamaan. Edellisenä päivänä oli jo eväsleivät leiponut ja paistanut. Matkareppua nyt parailaan täytti. Alimmaiseksi asetti tiukasti sidotun vaate-

mytyn, joka sisälsi kolme paitaa ja kolmet alushousut, joihin jokaiseen oli ommellut pienen salataskun. Päälle asetti eväsleivät, kookkaan voirasian ja päällimmäiseksi latoi piirakoita. Pieneltä tuntui äidin mielestä eväsreppu. Paljon enemmän hän olisi tahtonut pojalleen evästä panna. Sidottuaan repun suun kiinni, näytti se niin täyteläisen pyöreältä, kuin ilmaa täyteen puhallettu rakko.

Ukko Romanov haki ullakolta parhaan palttonsa, jota hän vaan oli kirkkomatkalla käyttänyt. Pojalleen tarjosi sitä, haastellen:

»Ota tämä minun palttoni. Se sopii sinulle yhtä hyvästi kuin minullekin ja paljon parempi on kuin omasi. Se on vanhanajan hyvää kangasta ja vahvasti tehty. Sitä kehtaa pitää päällään komissarinakin, — jos ei heillä erityistä virkapukua ole. Minä voin pitää täällä kotosalla sinun palttoasi.»

Paveli ei olisi raskinnut ottaa isänsä palttoa, mutta ei taas voinut kieltäytyä sitä ottamastakaan kun pelkäsi kieltäytymisellä loukkaavansa isän mieltä. Pani siis isänsä palton päällensä ja kiitteli isäänsä.

Äiti oli laittanut pieniä paketteja, joita nyt riensi poikansa taskuihin tупpaamaan, samalla selittäen:

»Nämä piirakat syöt asemalle kävellessäsi ja junassa ollessasi. Eväsreppua et tarvitse avata ennenkuin vasta Pietarissa asunnossasi, jonka tietenkin heti siellä itsellesi hankit.»

Matkarahat oli Paveli jo illalla isältään saanut. Jopa paljon enemmän kuin mitä junapilettiin menee. Kuukauden lopulla ne palkan Pietarissa vasta maksavat, oli isä arvellut,

ja siksi oli varovaisinta ottaa rahaa vähän enemmän mukaan.

Kaikki oli hänellä jo matkaa varten valmiina. Lompakko oli sisätakin povitaskussa. Siinä oli rahat, passi sekä muut tarpeelliset paperit. Isä oli hänelle jo antanut kaikki parhaat neuvonsa ja äiti oli hänet jo aamulla ylösnostussa matkaa varten siunannut. Mitään syytä ei hänellä enään kotona viipymiseen ollut, mutta eväsrepun selkäänsä nostaminen tuntui aivan pelottavalta. Hän käveli ja katseli kaikkia tuvassa olevia esineitä, niinkuin ei ennen niitä olisi nähnyt. Vihdoin sanoi isä:

»Eipähän tässä sitte enään muuta, kun lähdet matkalle, jotta illaksi kerkiät asemalle. Saatamme sinut sivu kylän, aina maantielle asti.»

Paveli nostaa repun selkäänsä ja asettaa viinekkeet olkapäilleen. Isä astuu edellä jo ovesta ulos. Syvä huokaus nousee Pavelin rinnasta. Sanomattoman vaikealle tuntuu matkalle lähtö. Hän pysähtyy vielä ovella ja kääntyy, katsoakseen vielä kerran kotiaan, josta tuntuu niin vaikealta erota. Äiti seisoo hänen takanaan, kookas paketti kainalossa ja sanoo:

»Tämän otat sitten vielä mukaasi kun erotaan tiellä. Kannat sen kainalossasi. Eihän sitä tiedä, jos vaikka hyväänkin tarpeeseen olisi. Ei leipä tieltä työnnä.»

Ulos tultuaan huomaa Paveli isänsä olevan pihaportilla. Hän astuu portista ulos tielle ja äiti seuraa häntä. Hän pysähtyy. Isä sulkee portin ja tulee hänen rinnalleen ja astuu edelleen. Konemaisesti alkaa Paveli kävellä isänsä vieressä. Kulkevat äänettöminä. Paveli tahtois selittää

isälleen sen painostavan ja pelonsekaisen tunteen, jonka vallassa hän on. Ei se ole yksin kotipaikan ikävää, vaan siinä on jotain kauheampaa, mutta ei löydä sanoja, miten aloittaisi. Tekisi mieli pyytää koko matkalle lähdön keskeyttämistä, vaan miten saisi isän ymmärtämään itseään. Isä tuntuu kävelevän tavallista kovemmin. Huokaus nousee häneltä kerta toisensa perään. Hänen täytyy matkustaa, niin tukehduttavan vaikealta kuin se hänestä tuntuukin. Äänettöminä astellen he siviuttavat kylän. Tulevat maantielle, joka johtaa asemalle. Siinä oli parempi kävellä. Lumi oli kovaksi polettu. Se narskui jalan alla.

Vihdoin alkoi isä haastella:

»Niinkuin olen sinua jo neuvonut, niin vieläkin varoitan: ole varovainen seuraa itsellesi valikoijdessasi. Suuressa kaupungissa on kaikenlaista väkeä. Siellä on huonoa jos hyvääkin ainesta. Vältä hurjimusten seuraa. Ei heistä oikealle miehelle toveriksi ole. Ja korttia älä käteesi ota, ei leikilläkään, sillä moni on leikillä alkanut ja onnettomuuteen niiden tähden joutunut. Älä myöskään tovereistasi pahaa toisille puhu, vaikka pahennusta huomaisitkin. Teet havaintoja vaan itseäsi varten ja sen mukaan menettelet, minkä etusi vaatii ja minkä oikeen olevan ymmärrät. Jos riitaisten ihmisten kanssa tekemisiin joudut, niin anna heidän sanoa viimeinen sana, ja vältä vihastumista. Sukuni miehillä on ollut kaikilla tulinen luonne. Lienee sinullakin se perintönä. Sitä täytyy koettaa jäähdyttää ja välttää riidan aihetta.

Kuukauden tai kahden päästä kirjoita kotia, miten olet onnistunut. Voithan myöhemmin käymäänkin tulla,

jossoveltu u toimesi suhteen. Ja miksikäs se ei soveltuisi. Ehkäpä vaikka jo ensi syyskesällä pistäytyisit. Jos ei silloin, niin jouluksi tulet joka tapauksessa.»

Olivat saapuneet metsän reunaan. Maantie teki siinä käänteen vasempaan. Siinä pysähtyivät isä ja äiti. Siinä sanottiin hyvästit. Paveli kiitti isäänsä sekä äitiänsä kaikesta. Suuteli heitä kumpaakin, samoin kuin hekin häntä. Äiti kantamansa eväspaketin hänelle vielä kainaloon pisti ja lausui:

»Jumala, joka sinut suojeli rintamalla, auttakoon sinua myöskin Pietarissa. Rukoilen puolestasi joka päivä.»

Ja sitten kääntyivät vanhukset kotiapäin ja Paveli alkoi astuskella kuin unessa vastakkaiseen suuntaan.

Vähän ajan kuluttua hän pysähtyy. Kääntyy takaisin ja kävelee tien kulmaukseen. Siinä seisoo ja katselee kun isä ja äiti verkalleen astuskelevat kotia kohti. Hän tahtoi juosta heidän jälkeensä ja sanoa: älkää lähettäkö minua pois kotoa. Minua niin kummasti peloittaa. Ehkä joku kauhea onnettomuus minua vaanii. Jos hän olisi pikkunen poika, niin voisi niin tehdä, mutta hän on aikuinen mies. — Isä ei voisi häntä ymmärtää. Luulisi hänen tulleen päästään vialle. Hän seisoo ja seuraa silmillään vanhempiin, kunnes nämä ovat kadonneet kylän talojen taakse. Katselee sitten kylää ja koko seutua, aivankuin hän ei sitä enään koskaan saisi nähdä, vaan eroaisi siitä ainaisesti. Sellainen tunnelma täyttää hänen mieleensä, ja siksi hän katselee sitä yhä suurenevalla kaipauksella, kunnes kyyneleet hämäävät häneltä näön.

Hän pyyhkii silmänsä ja sanoo itsekseen:

»Mikä minua oikeastaan vaivaa? Mistä tuollainen kaa-
nealta tuntuva pelorsekainen tunne on oikeastaan kotoisin?
Olenko muuttunut hentomieliseksi naiseksi, joka itkeä
tihattelee kun pitää kotinsa jättää? Enhän mene ijäksi,
vaan joksikin ajaksi. Itsestänihan riippuu milloin takaisin
palaan.»

Hän koettaa karkoittaa mielestään kaikki ikävältä
tuntuvat ajatukset ja kaihoisaa mieltä synnyttävät kuvat
ja kääntyy päättävästi, melkein kuin vihassa, ja alkaa
astuskelemaan eteenpäin yhä kauemmaksi kylästä. Samalla
koettaa siirtää ajatuksensa sotilaselämän vaiheisiin, rinta-
mamuistoihin. —

Rintamalla on sattunut tapauksia, joita hän ei tavalli-
sissa oloissa ole tahtonut muistella. Milloin ovat mieleen
johtuneet, niin heti on ne koettanut ajatuksistaan karkoit-
taa. Nyt hän koettaa niitä muistoja mieleensä nostaa.
Aivan kuin uhmaillen. Ne ovat mieltä järkyttäviä kuvia,
niiden sisältönä on sodan pauhu, villiintynyttä raakuutta,
verta ja kuolemaa.

Eräs taistelukuva kohoaa hänen mieleensä selvemmin
kuin monet muut. Se oli käsikämmäinen ottelu vihollisen
kaassa.

He olivat kiväärin kantaman päässä vihollisen rintamasta.
Siinä oli oltu jo pitkän aikaa pensaiden ja mättäitten
suojassa ja ammuttu vihollista, joka samoin oli piilossa.
Heidän linjaltaan kohoutuva ruudin savu osotti vaan
heidän olinpaikkaansa. Takana oleva tykistö oli jyrissyt
lakkäämatta jo parisen tuntia. Vihollisen tykistön pauke
oli harvennut, ja nyt komennettiin hyökkäykseen.

Heitä oli kaksi pitkää sotilasriviä hyökkäysketjuna. Vihollisen ja heidän välillään oleva maa oli epätasaista luonnon niittyä. Etempänä kohosi loiva harjanne. Sen takana oli vihollisen tykistö. Harjanteen alapuolella oli vihollisen rivit. He lähestyivät vihollista suurella varovaisuudella. Jokainen koetti saada suojaa mättäistä ja pensaista. Rivi ei pysynyt suorana, vaan kiemurteli edentyessään kuin käärme. Näin oltiin kulettu jo puolisen tuntia, ja sitten annettiin määräys yleiseen rynnäkköön. Kajahti pitkä, loppumaton hurraahuuto ja juostiin kilvalla. Ei se ollut oikeaa hurraan huutamista, vaan petomaista karjuntaa. Kuulat vinkuivat, mutta hän ei huomannut sattuvivatko ne johonkin. Hänen katseensa oli kuin naulaa-malla kiinnitetty suoraan eteenpäin. Jo näkyi vihollisia. Osa heistä oli lähtenyt hillittömään pakoon, juosten ylöspäin loivaa rinnettä. Osa pysyi asemillaan. Nyt hän huomaa muutaman metrin päässä erään mättään takana polvillaan olevan parrakkaan miehen, joka juuri on pistämäsillään patruunanpanosta kiväärinsä makasiiniin. Nuolena kiittää hän pitkillä harppauksilla miehen luokse, ja ennenkuin tämä on kerinnyt kohottaa kiväärinsä, on hän jo hirmuisella raivolla työntänyt pistimensä miehen rinnasta sisään. Parrakkaan miehen kasvot väentyivät kamalaan irvistykseen, mutta silmänräpäyksessä on hän jo temmannut pistimensä miehen rinnasta. Sivulta, sekä edestä ahdistavat häntä viholliset. Hän on kiirehtimisellään joutunut vihollisten keskelle. Salaman nopeudella hän väistää ja torjuu vihollisten hyökkäykset, kirkuen ja karjuen kuin raivoisin villipeto — ja ennenkuin toverit ovat en-

nättäneet hänen avukseen, on hän jo kaksi ahdistajistaan pistimellään surmannut. Vihollisen rivit syöksyvät hurjaan pakoon. Syntyy takaa-ajo. Se on helvetillistä kilpajuoksua, jossa takaa-ajajia kiihottaa kauhea murhaamisraivo. Ihmisestä ei ole mitään jällellä, se on muuttunut verenhimoiseksi pedoksi.

Mutta nyt syöksyy rintamalle ratsuväki. Se sivuuttaa heidät; he ratsastavat täyttä laukkaa kuin lennossa. He saavuttavat pakenijat ja katkasevat suuremmalta osalta perääntymistien.

Hän koettaa juosta toisten perässä; vaan ei enään jaksa. Hän on aivan läikähtymäisillään. Hänen täytyy pysähtyä. Hän läähättää ankarasti. Sydän ei ainoastaan syki, — se tuntuu aivan kuin hyppisi. Tuntuu niinkuin se tahtoi hypätä pois rinnasta. Hänen täytyy kädellään painaa sydänalaansa.

Seisoessaan luo hän katseen ympärilleen. Syviä kuoppia siellä täällä. Ne ovat tykin luotien kaivamia. Heidän tykistönsä on siis pommittanut vihollisen rintamaa. Kaikkialla näkee kuolleita, silvottuja ruumiita ja siellä täällä kuuluu valitusta ja voitotusta, mutta ylempänä harjanteella kuuluu pauketta ja ryskettä sekä yhä jatkuvaa huutoa ja karjuntaa.

Etempänä sivulla jyrisee tykistö edelleen. Rintama on monta kilometriä laaja. Heidän hyökkäyksensä oli vaan pienoinen osa yhteisestä taistelusta. Seuraavana päivänä hänelle vasta alkoi selvitä heidän tekemänsä vihollisen rintamamurto. He pääsivät sitä tietä saapuneiden lisäjoukkojen avulla kiertämään vihollisen sivustaa, ja vihollisen täytyi perääntyä.

Itse käsikämmä kesti vaan muutaman minuutin, mutta se oli niin eläimellisen raivoisaa, äärimmäisyyteen asti jännittävää ja voimia kuluttavaa, että hän tunsi nyt olevansa aivan uuvuksissa. Vihdoin hän läksi hiljalleen astuskelemaan ylös harjannetta. Siellä täällä näkyy edelleen kuolleita. Harjanteen toisella puolella tapaa oman joukkonsa. Heillä on parisataa vankia. Komppanian päällikkö tulee hänen luokseen ja kysyy:

»Haavoituitko?»

»En. Olin aivan läikähtyä, ja siksi jäin jälkeen.»

Ja komppanian päällikkö taputtaa häntä olalle lausuen: »Sinä tappelit urhokkaasti, niinkuin kunnou sotilaan tulee. Näin miten sinä kiiruhdit vihollisen kimppuun.»

Nyt kävellessään hän alkaa miettiä, mitä se sellainen murharaivo oikeastaan on ja mistä se johtui? Samalla hänelle muistui mieleen äitinsä sanat Jumalan suojeluksesta sotakentällä. Olisiko Jumala häntä suojellut, sellaista hirvittävää petoa? Tietäisipä äiti, minkälainen hirviö hän oli, niin ei puhuisi Jumalan suojeluksesta. Häneltä itseltään oli Jumala-usko sotaväessä ollessa jotensakin haihtunut. Jos Jumala on, niin on hän asettunut puolueettomalle kannalle. Ei puutu ihmisten asioihin, vaan seuraa sivustapäin. Tuollaiseen käsitykseen hän oli tullut sotilana ollessaan.

Eihän puna-armeija ollut mikään Jumalan sotajoukko. Toisella puolella oli kokonaisia komppanioita papeista ja munkeista. Siis todellisia jumalanmiehiä, mutta lyödyiksi tulivat.

Mutta mitä oli oikeastaan se hirvittävä murharaivo?

Onko ihminen verenhimoinen peto? Ja hän miettii kävellessään uudelleen ja yhä uudelleen asiaa. Mikä saattoi hänet sellaiseen eläimelliseen raivoon? Tavallisissa oloissa hän ei tahtois tappaa ketään. Mistään maksusta hän ei suostuisi kenenkään pyöveliksi. Mutta miksi hän silloin sellaisella raivolla hyökkäsi sen parrakkaan miehen kimpuun? — Häntä aivan puistatti tuo muisto. — Ja hän miettii yhä — ja vihdoinkin alkoi hänelle se selvitä. — Heti kun hän huomasi sen miehen, niin hänen vaistonsa sanoi hänelle silmänräpäyksessä, että jos tuo mies ennättää saada patruunapanoksen kivääriinsä, niin silloin hän on kuoleman oma. Siitä johtui se hänen nopea hyökkäyksensä ja raivoisa iskunsa. Hän siis tappoi ihmisen, ettei hän itse olisi tullut tapetuksi. — Ja samaa oli se hänen villi raivonsa toisiin vihollisiin nähden. Se oli siis eläimellinen itsepuolustusvaisto, joka hänessä temmelsi, eikä mikään erityinen urhoollisuus, niinkuin komppanian päällikkö luuli. — Siinä tilanteessa hän vaan raivosi ja koetti tappaa toisia, — saadakseen itse elää.

Kun hän tätä mietti, niin tuli hän sellaiseen lopputulokseen, että hänellä täytyy olla erittäin voimakas elämänhalu. Mitä suurempaan henkensä menettämisen vaaraan joutui, niin sitä raivoisemmin hän puolusti omaa elämäänsä. — Ehkäpä se sankarillisuus ja urhoollisuus taistelussa esiintyykin sen mukaan, kuinka kullekin on oma elämä rakasta. Se joka jostakin syystä on menettänyt elämänhalustaan osan tahi kaikki, ei tietenkään puolustaudu sillä tarmolla kuin se, jolle elämä on mahdollisimman kallis. Onhan niitä ihmisiä, joille elämä käypi niin arvottomaksi, että itse lopettavat päivänsä.

Näin miettiessä sujui matka. Hän huomasi olevansa aivan hiessä, ja hiljensi käyntiään. Ennättääpä sitä junan tuloajaksi asemalle tavallisellakin kävelyllä, hän ajatteli. Kun tuntui hiukan jo nälkäkin olevan, niin veti oikeanpuoleisesta paltton taskustaan paketin ja avasi sen. Siinä oli kaksi kookasta piirakkaa, joista toinen oli lanttu- ja toinen perunapiirakka. Hän otti linkkuveitsensä housunsa taskusta ja leikkasi piirakat keskeltä poikki. Toisen puolen kääri paperiin ja pisti takaisin taskuun ja toista puolta alkoi syödä.

Muistui siinä syödessä mieleen äiti ja hänen hurskautensa. Ja hän päätti, ettei milloinkaan ilmaise äidilleen omia mielipiteitään niistä uskonasioista. Pitäköön äiti omat kauniit käsityksensä ja uskonsa. Hän ei loukkaa niissä asioissa äidin mieltä. Ja kun hän tarkemmin rupesi itseään tutkimaan, niin tuntui ettei hänellä itsellään varmaa vakaumusta olekkaan. Kuka tietää vaikka äiti olisikin niissä asioissa oikeassa . . .

Alkoi sitten ajattelemaan Pietariin saapumisistaan ja miten ja mistä sieltä löytää asunnon ja ne virastot. Pietarissa ei ollut koskaan käynyt. Sotilaana ollessaankin oli ensin taistellut Siperian rintamalla ja sitten etelässä Wrangelin joukkoja vastaan. Pietarin yömajoista oli kyllä kylällä kuullut monenlaisia kertomuksia, miehiltä, jotka olivat aikaisemmin olleet Pietarissa ansiotöissä. Niistä yömajoista toiset olivat kertomusten mukaan olleet rosvo-pesiä. Lieneekö niitä enään sellaisia kuin vanhan järjestelmän aikana? Paras lienee niitä välttää ja koettaa päästä johonkin työmiesperheeseen asumaan. Näin hän mietiskeli

itseksensä ja tuntui niinkuin se kummallinen pelonsekainen tunnekin olisi häneltä haihtunut. Kotipaikan ikävää se vaan lieneekin ollut.

Sitten taas ajatukset siirtyivät sotilaselämään. Olihan sieltä hauskojakin muistoja. Rykmentissä toimi valistuskomitea. Se järjesteli huveja niinä aikoina kun ei taisteluja ollut. Kirjasia jakoi useasti. Ne olivat enimmäkseen kommunistisia pikkukirjasia, joissa ei hänen mielestään erikoisempaa ollut. Kun muutaman oli lukenut, niin ei toisista enään juuri mitään uutta löytänyt, mutta sai siltä komitealta lainata Dostojevskin, Tolstoin ja Turgenjevin kirjoittamiakin kirjoja. Ne olivatkin mielenkiintoisia. Ei tahtonut osata heretä lukemasta kun alkuun pääsi. Ei niitä sellaisia kirjoja ollut kylällä saatavissa.

Muistellessa lukemiensa kirjojen sisältöä kului aika. Kolme maantien varressa olevaa kylää hän jo oli sivuuttanut ja neljäs oli aseman ympäristöllä oleva kylä. Tunnin verran vielä käveltyään alkoi aseman luona oleva kylä jo näkyä. Hän katsoi kelloansa. Se osotti olevan puoli viiden ajan. Vasta kuuden ajoissa pitäisi junan saapua. Kylläpä olen nopeasti kävellyt, ajatteli hän ja alkoi nyt kävellä entistä hiljemmin. Asemalle päästyään sai lepuuttaa jalkojaan. Eräälle penkille pääsi istumaan ja reppunsakin selästään laski viereensä. Pitkän päälle olikin se käynyt painavaksi, että oikeen olkapäitä ja hartioita väsytti.

Pussimiehiä ja naisia oli asemalla suuri joukko ja yhä heitä näytti vaan lisää tulevan. Puheltuaan eräitten kanssa sai hän tietää heidän olevan pietarilaisia. Täältä asti olivat lähteneet elintarpeita hakemaan ja niitä talon-

pojilta rihkamilla vaihtamaan. Pietarissa sanoivat kaiken olevan hirveän kallista.

Aika kului nopeasti siinä haastellessa. Pietarin oloista sai hän kuulla yhtä ja toista, vaan kaikki kuulemansa olivat olojen moittimista. Työttömiä sanoivat olevan paljon ja nälkää ja kurjuutta kaikkialla.

Pahasti nuo kuvaukset häneen vaikuttivat ja hän tunsi taasen sen kauhunsekaisen pelon, jonka vallassa hän kotoaan lähtiessään oli. Hän koetti sitä karkoittaa itsestään ajatellen, että eihän hän työtä etsimään mene, vaan toimipaikkaa virastosta. Ehkäpä nyt yksi mies johonkin virastoon mahtuu. Eihän niitä kirjoitustaitoisia kovinkaan paljon ole. Ei ollut siinäkään komppaniassa, missä hän palveli muuta kuin kahdeksan kirjoitustaitoista miestä.

Kohta avattiin pilettiluuku ja ihmiset asettuivat jonoon. Hän asetti reppunsa ja kainalossaan kantamansa paketin niin, että saattoi ne nähdä jonossa ollessaan ja liittyi jonoon. Hän kuuli useamman pyytävän pilettejä Pietariin. Vihdoin pääsi hänkin luukulle ja sai piletin. Jo siirtyi pussiväkeä asemasillalle ja hänkin otti repun selkäänsä sekä paketin kainaloonsa ja liittyi muiden mukaan. Hän tahtoi seurata pietarilaisia päästäkseen heidän kanssaan samaan vaunuun. Heiltä voisi jo matkalla ollessa tiedustella asuntoa ynnä muita asioita.

Pian saapuikin juna. Se vaunu, johon hän pietarilaisten perässä yritti, oli täpösen täynnä. Hän läksi juoksemaan junan jälkipäähän päin. Siellä nousi nopeasti erääseen vaunuun ja siinä olikin tilaa. Pääsi istumaan ja asetettuaan selkäreppunsa vaunun ikkunan pielessä olevaan koukkuun

riippumaan, alkoi hän odottaa pietarilaisten tuloa. Heitä ei saapunut ketään siihen vaunuun. Häntä harmitti kun hätäili sillä tavoin, että joutui eroon heistä. Hän lohdutteli kuitenkin itseään, että voihan niitä vaunuun tulleita tavata Pietarin asemalla ja sitten kysellä. Ja ehkäpä niitä matkan varrella karttuu samallaisia pietarilaisia pussimiehiä, jotta tämäkin vaunu heistä täyttyy.

Juna läksi liikkeelle ja hän otti piirakkapakettinsa esille, alkaen syödä. Syötyään ja seurattuaan ikkunasta rautatien varsilla olevia maisemia useamman aseman välin, alkoi häntä nukuttaa. Vaunussa vallitsi jo pimeys eikä ikkunasta katsellenkaan enään tahtonut mitään nähdä. Pimeys kääri vaippaansa vähin erin kaiken.

Hän asetti kainalossa olevan pakettinsa polvilleen ja päättään nojasi seinässä riippuvata reppuaan vastaan. Nämä olivat varovaisuustoimenpiteitä varkaita vastaan. Ja sitten hän alkoi torkkua.

Hän herää joka kerta kun juna pysähtyy, vaan ennättää jo uudelleen nukkua ennenkuin juna liikkeelle lähtee. Kerran hän herää kovaan meteliin. Juna on pysähtynyt jonkun suuremman aseman edustalle. Vaunun sivulta kuuluu sekavaa sorinaa ja huutoa. Heti työnnetään vaunun ovi auki ja sisään tulvehtii pussimiehiä ja naisia. He täyttävät kaikki paikat. Pusseja heitellään hyllyille, työnnetään penkkien alle ja penkkien väliin sekä keskelle käytävää ja vaunu täyttyy lopulta niin, ettei ole tyhjää paikkaa mihin voisi astua. Mutta yhä on sisään pyrkijöitä ovella. Kuuluu kirouksia ja kirkunaa. Portailla olevat kehoittavat edellä olevia painautumaan sisälle. Nämä

selittävät, ettei sinne enään sovi. Ne jotka eivät pääse edes portaille, juoksevat pusseineen toisten vaunujen luo, vaan kaikkialla on pyrkijöitä enemmän kuin vaunuihin mahtuu. Temmellystä kestää kauan. Vihdoin lähtee juna liikkeelle. Kuuluu hätääntyneiden ihmisten huutoa. Valaistulla sillalla heitä näkyy juoksentelevan sinne tänne kantamuksineen. Koettavat vielä junan liikkeellä ollessa löytää jonkun vaunun portailla tilaa, johon voisi jalkansa asettaa. Katolla kolisee ja ruskaa. Osa matkustajista on siis kiivennyt vaunun katolle.

Juna sivuuttaa valaistun aseman ja vaunussa vallitsee synkeä pimeys. Joku raapaisee tulitikulla tuleä. Hänellä on pikkuinen kynttilän pätkä, jonka sytyttää. Vaunun päätyseinän lähellä olevat asettavat sen kynttilänpätkän seinässä olevaan lyhtyyn.

Useimmat ottavat eväitään esille ja alkavat syödä. Eräs lausuu: »Paljon jäi ihmisiä asemalle. Kaikki eivät sopineet junaan.»

»Minä jäin kahdesta junasta pois ja vasta nyt kolmanteen satuin pääsemään», sanoi eräs vaimo.

»Ei ole hauskaa niillä, jotka jäivät vaunun portaille taakkoineen, jos ei niilläkään, jotka katolla lojuvat. Nyt on kylmä ilma. Hyvä kun on sentään tyyni.»

»Kyllä se on kamalaa kun ihmisten täytyy tällä tavalla retustaa, pysyäkseen hengissä», sanoi äskeinen vaimo. »Kantaa kymmenien virstojen päästä kyliltä jauhopussinsa ja sitten joutua vielä monet tunnit taakkoineen vaunun-portailla seisomaan. Kyllä on leipä vaivan alla.»

»Mutta eipä ole kaikilla», sanoi viimeksi puhunut mies.

»Eipä komissaarit kulje tällaisilla matkoilla, niin kuin meidän työläisten täytyy. Heille antaa valtio — ja jos se ei riitä, niin ostavat torilta vehnästä ja voita. Ei heillä ole raha painon alla eikä leipä vaivan takana.»

»Yläluokkaa oltiin vallankumouksen voimalla poistavinaan, mutta se vaan muuttui toisenlaiseksi,» sanoi vaimo.

»Se muuttui vaan väriltään punaiseksi, mutta tavoiltaan entistäkin pirullisemmaksi,» sanoi eräs vanha mies painokkaasti.

Tuohon suuntaan kävi keskustelu ja Pavelista tuntui aivan kuin olisivat hänelle pistelleet, sillä olihan hänellä ajatus päästä komissaariksi, eli johonkin muuhun virkaan. Eipä hän työpaikkoja lähtenyt etsimään.

Tulee sitten konduktööri tarkastamaan piletit. Edellä kulkee toinen mies näyttäen tulta. Vaikea on heidän kahlata vaunun läpi.

Kynttilän pätkä sammuu loppuun palaneena ja vaunussa vallitsee täydellinen pimeys. Keskustelu taukoo. Vähän ajan kuluttua kuuluu kuorsauksia. Väsyneet ihmiset nukkuvat istualleen. Kauan kestää Paveli valveilla. Kuulemansa keskustelu saapi hänet ajattelemaan pietarilaisten elämää. Vihdoin painuu hänenkin silmänsä kiinni.

Uni on katkonaista. Joka asemalla herää vaunun sivulta kuuluvaan meluun. Joillakin asemilla poistuu joitakin vaunusta, vaan tilalle on tunkeutumassa monta kertaa enemmän. Vihdoin valkenee aamu.

Kymmenen aikana saapuu juna vasta Pietariin. Paveli ei pääse poistumaan paikaltaan ennenkuin pussit on rai-vattu pois edestä. Keskikäytävällä olevat purkautuvat

ensin ulos pusseineen ja sitten vasta sivulla istujat. Kuusi-
toista tuntia kesti Pavelin junamatka. Tämän hän painaa
muistiinsa. Se tieto on tarpeen takasinpäin matkustaessa,
jotta ei aja kotiaseman sivu.

Asemalla hän ajautuu ihmisvirran mukana. Eräässä
paikassa tarkastetaan vielä piletit ja otetaan ne pois.
Sillä kohtaa vallitsee tungos. Siitä päästyään hän kulkee
taas joukon mukana asemahuoneiden läpi torille. Ketään
tunnettuja ihmisiä ei näe. Hän lähtee kävelemään sinne
päin, mihin näkee enemmän väkeä vaeltavan.

Hän katselee kadun kulmauksessa olevaa nimeä ja huo-
maa olevansa Nevskin prospektilla. Tästä kadusta hän kuuli
sotaväessä ollessaan kerrottavan. Jatkaa edelleen matkaan-
sa. Väkijoukko hajaantuu vähitellen poikkikaduille ja
häinkin kääntyy eräälle poikkikadulle oikeaan, arvelen
ettei tällaisen suuren liikekadun varrella mitään yömajoja
ole, vaan on niitä syrjemmältä tiedusteltava.

Erään kadun kulmauksessa huomaa miliisin ja kääntyy
hänen puoleensa tiedustaen josko tämä voisi neuvoa
hänelle asunnon.

Miliisi luo tutkivan katseen hänen täyteläiseen eväs-
reppuunsa ja kainalossa olevaan pakettiin ja kysäsee
puolestaan: »Onko sinulla jotakin myytävää?»

»Eihän minulla mitään myytävää ole. Vähän vaatetta
ja evästä on pussissa itseäni varten. Tulin tiedustamaan
jotakin toimipaikkaa, vaan ensiksi pitäisi saada asunto,
vaikkapa väliaikainen.»

»Kyllähän niitä asuntoja on nykyään. Ei niistä pahempaa
puutetta ole. Paljon on muuttanut väkeä pois ja muuten-

kin lienee huvennut, mutta mihin sinut nyt oikeastaan osaisin neuvoa», sanoo miliisi ja tarkastelee silmillään edelleen täyteläistä selkäreppua, aivankuin yrittäisi arvailla minkälaisia eväitä se mahtanee sisältää.

»Jos voisitte neuvoa minua johonkin työläisperheeseen, niin se olisi kaikkein sopivinta minulle. En välittäisi yömajajoista, kun kuitenkin tulen pitemmän ajan kaupungissa olemaan. Olisiko teille joku sellainen työläisperhe tunnettu, joka voisi ottaa luokseen asumaan?»

»Kyllähän sinä voit tulla minunkin luokseni asumaan jos tyytyisit makaamaan lattialla. Liikaa sänkyä ei ole, eikä ole paljon puhetta sänkyvaatteistakaan. Jos tyydyt mahdollisimman vähäisiin mukavuuksiin, niin saisit luonani asua.»

Paveli ihastui kun ensi kysymyksellä kortteeri ilmaantui ja vakuutti kyllä tyytyvänsä lattialla makaamaan. Miliisi otti taskukirjansa esille, kirjoitti lehdelle asuntonsa osoitteen, repäisi lehden ja antoi Pavelille. Kun Paveli ilmoitti, ettei hän tiedä missä päin osoitteessa mainittu katu on, lähti miliisi häntä saattamaan. Seuraavassa kadun kulmassa neuvoi miliisi: »Kun tätä katua kävelet kolmen poikkikadun yli, niin neljäs poikkikatu on osoitteessa mainittu. Siinä kulmauksessa käännyt vasempaan ja kolmannesta portista vasemmalla käännyt sisään. Sitten nouset oikeanpuoleisesta porraskäytävästä neljänteen kerrokseen, ja siinä on oven numero 26, josta soitat. Vaimoni on kotona ja päästää sinut sisälle. Itse tulen kolmen tunnin kuluttua.» Ja sitten hän otti Pavelille kirjoittamansa osotelapun ja kirjoitti sen toiselle puolelle vaimolleen: »Tämä mies

otetaan meille asumaan ainakin toistaiseksi. Päästä hänet siis sisälle.» Annettuaan lapun takaisin Pavelille, lausui miliisi: »Kun pistät vaan tämän lapun vaimolleni, niin päästää hän sinut sisälle ilman mitään selityksiä.»

Helposti löysi Paveli miliisin asunnon ja annettuaan miliisin kirjoittaman lapun vaimolle, päästi tämä hänet sisälle ilman mitään selityksiä, kuten miliisi oli sanonut. Vaimo kehotti hänen ottamaan repun selästään ja käski istumaan. Kaksi pientä kalpeaa tyttöä, toinen noin 4:n, toinen ehkä 6:n vuoden ijässä, katselivat uteliaina vierasta setää.

Huoneusto käsitti keittiön ja kamarin. Huonekaluja ei sanottavasti ollut muuta kuin aivan välttämättömät esineet. Pavelista näytti asunto liian köyhältä Pietarin miliisin asunnoksi. Hyvällä mielellä hän kuitenkin oli päästessään miliisin luo asumaan. Miliisi tuntee kaupungin kaikki virastot ja ohjaa kaikei hänet sellaiseen, josta hän saapi paikan. Hän keivoi taskustaan piirakkapaketin ja antoi kookkaan piirakan kumpaisellekin pikku tytölle, jotka heti alkoivat niitä halukkaasti syödä. Äitinsä neuvoi kuitenkin sanomaan seäälle kiitokset. Otettuaan toisen paketin palttonsa povitaskusta, tarjosi hän sen asunnon emännälle sanoen: »Jos suvaitsette maan tuomisiksi.»

Avattuaan paketin lausui emäntä ihastuksensa kiitellen yhä antajaa ja maistettuaan sanoi: »Oikeinhan näissä on voita, niin että aivan voille maistuu.» Alkoi sitten keittämään teetä, samalla ystävällisesti tiedustellen mistä kaukaa vieras on, ja puolestaan selitellä Pietarin elämää.

Pian valmistui tee ja Paveli otti kainalossaan kanta-

mansa paketin esille. Siinä oli useita piirakoita ja puoli limppua ja siihen kaivetussa reijässä voita. Hän teki itselleen pari hyvää voileipää, jotka söi teen kanssa. Lapset olivat syöneet piirakkansa ja tekivät tuttavuutta hyvän sedän kanssa, joka laitto heille kumpaisellekin vielä voileivän. Kortteerin emännän kertomukset Pietarin oloista eivät olleet mieltä nostavia. Ne olivat saman laatuista kuin mitä oli jo kuullut junassa. Lapsien hyvästä ruokahalusta teki hän sen havainnon, että heillä oli kauhea nälkä.

Kun emäntä kertoi työläisten pienistä palkoista, tiedusteli Paveli miten miliisit ovat palkattuja, ja emäntä vastasi:

«Kehumisen varaa ei ole niissäkään. Yksinäinen mies tulee niillä tuloilla toimeen, mutta perheellinen on pulassa.» Heitäkin kun on neljä henkeä, niin ei riitä. Hänkin koettaa ansaita lisäksi, vaan puute tahtoo hätyyttää sittenkin. Kertoi sitten avomielisesti, että hän käypi joka aamu pullan kaupalla. Lähellä olevasta leipomosta saapi niitä myydäkseen prosentilla. Myymättä jääneet ottavat takaisin ja prosentin hän ottaa ruisleipänä. Paljoa ei silläkään ansaitse, kun myyjiä on paljon eikä saa mennä kaupalle sellaisille toreille, joissa veroa maksavat leipäkauppiaat myyvät. «Mutta lisänä se on vähempikin.»

Saapui sitten kotiaan miliisi Ivan Nikivaroff. Hän oli luonteeltaan hyvänsävyisä ja lapsiaan rakastava perheenisä. Lapset juoksivat jo ovesta isäänsä vastaan, kertoen hyvästä sedästä, joka heille antoi hyvää piirakkaa ja vielä voileivän. Hän haasteli lapsilleen hyväntuulisena ja istuutui sitten pöytään. Vaimonsa kaatoi teetä lasiin ja

asetti toisen saamansa piirakan hänen eteensä. Paveli huomattuaan sen nosti kaksi piirakkaa pöydälle, sanoen emännälle: »Maistiaisiksi teille annoin ne molemmat. Onhan näitä äitimuorin laittamia piirakoita. Olkaa hyvä.»

Ivan Nikivaroff maisteli piirakoita teen kanssa, kehuen niitä varsin erinomaisen maukkaiksi. Taittoi kummallekin tytölleen kappaleen ja pisteli loput suuhunsa. Alkoi sitten ystävällisesti puhella Pavelin kanssa, tiedustellen nimen ja kotipaikan sekä minkälaisissa oloissa on elänyt. Paveli avomielisesti kertoi ja kuvaili kotiolot sekä matkalle lähtönsä tarkoitukset.

»Huonoon aikaan satuit lähtemään paikan hakuun», lausui Nikivaroff. »Palveluskuntaa on näinä aikoina vähennetty kaikista virastoista, samoin kuin työläisiä tehtaista. Saattaa käydä vaikeaksi paikan saanti. Onko sinulla hyvä suositus paikalliselta puolueosastolta?»

»Ei. — Eihän minulla mitään sellaista suositusta ole. — Tarvittaisiinko sellainen paikan haussa?»

»Suositus olisi ollut välttämättömän tarpeellinen, mutta on kai sinulla jäsenkirja mukana? Olethan kaiketi puolueen jäsen?»

Paveli meni aivan hämilleen. Tuollaisia asioita hän ei ollut arvannut ottaa ensinkään huomioon, eikä isäkään niitä nähtävästi ymmärtänyt. Hän sanoi: »En ole puolueen jäsen eikä ole jäsenkirjaa. Ei ole meidän kylässä puolueosastoa. Kirkonkylässä kuului sellainen olleen. Mutta eikö sotaväessä olo sitten merkitse mitään? Yli kolme vuotta palvelin. Tässä on palvelustodistus ja passi.» Näin sanoen asetti pöydälle paperinsa.

Miliisi Nikivaroff katseli papereita ja sanoi: »Tuskinpa sitten voit paikkaa saada, kun et ole puolueen jäsen. Eivät ota puolueettomia, muuta kuin joitakin erikoisalojen tuntijoita. Etenkin nyt on vielä entistä vaikeampi paikkaa saada, kun puolueeseenkin kuuluvia on vähennetty. Kuka sinua neuvoi hakemaan virastoista paikkaa? Minkälainen hölmö se neuvoja oli, kun ei osannut neuvoa sinua ensin jo ajoissa liittymään puolueeseen? Ei nämä sotilaspalveluksesta saadut todistukset mitään merkitse paikan hakuun nähden. Näitähän on tuhansilla. Puolueen jäsenyys olisi auttanut.»

Pavelin mieli painui apeaksi. Hän kertoi isänsä kanssa vaan tuumailleen paikan saantia keneltäkään sitä asiaa kotipuolessa tiedustelematta. Eikä siellä kukaan olisi tietänytkään neuvoa puolueeseen liittymistä.

Huomattuaan Pavelin käyneen surulliseksi, alkoi Nikivaroff haastella: »No, eihän sitä nyt sentään tiedä varmasti sanoa, vaikka paikan saisitkin. Kun kokee niin sitten vasta tietää. Onhan täällä pari virastoa, joissa on ollut puolueettomia hyvä joukko, ja ehkä se tämä sotilaspaperikin auttaa. Neuvon sinut niihin virastoihin. Jos siellä kysyvät, miksi et ole puolueeseen liittynyt, niin sano: vasta pääsin sotilasoloista ja kotipuolessa ei puolueosastoa ollut, mutta halusta kyllä liityn puolueeseen. Kun näin puhut, niin ehkäpä paikan saat. Onhan niitä virastoja kaupungissa. Käyt useammassa ja ehkä hyvinkin onnistut.»

Vaikuttihan se tuollainen puhe Pavelin mieleen. Ehkäpä hyvinkin vielä paikan saan, kun parhaani panen, mietti hän.

Alkoi sitten Nikivaroff omistakin oloistaan haastella: »Parempaa tointa olen minäkin itselleni pitkät ajat katsellut, vaan eipä ole sellaista mistäänpäin ilmennyt. Koiranvirkaa tämä ammatti lienee aina ollut ja entistään kehnommaksi näyttää vaan muuttuvan. Eikä ole sisuakaan siihen määrään mitä virka vaatisi. Vaikeaa on varkaan tyrimään kulettaminen, kun tietää hänen tehneen tekonsa nälän pakottamana. Useamman heistä olen kulettaessani antanut livistää, kuin perille vienyttä. Eikä tästä toimesta perheelliselle palkan pienuuden vuoksikaan ole. Ja mikä pabinta, kun sitäkään vähää ei saa aikanaan. Nyt eletään kohta jo tammikuun puolivälissä, ja marras- ja joulukuun palkka on vielä saamatta. Odotetaan palkanmaksun tapahtuvan näinä päivinä. Kumpaiseltakin kuluneelta kuukaudeelta pitäisi saada nyt samalla kertaa. Kun nyt suorittaisivat palkan, niin menisihän sitä sitten taas jonkun ajan eteenpäin. Mutta nykyään olemme puilla paljoilla. Ei ole mitään, mitä lähtisi edes rahaksi vaihtamaan. Kuten näet, on asunto jotakuinkin tyhjä kaikesta. Pari kolme päivää on tässä jo eletty vaimon ansioilla. Niillä ei kuitenkaan kauan pysytäkään elossa. Jotakin täytyisi tässä keksiä, jotta hengissä pysyttäisiin.»

Paveli ymmärsi asian. Meni reppunsa luokse ja avasi sen. Päällä olevat piirakat nosteli siivulle ja otti niiden alla olevan leivän. Nosti sen pöydälle ja sanoi: »Ei nälässä pidä olla; onhan tässä leipää. Kolme jäi vielä reppuun.»

Nikivaroff otti vieteripuntarin hyllyltä ja punnitsi leivän. Kahdeksan naulaa se painoi. »Maksamme takaisin rahassa taikka leivässä, kun saan tilin,» sanoi hän Pavelille.

Ja Paveli latoi piirakat reppuun takaisin, annettuaan vielä yhden kumpaisellekin pikkutyölle jotka uteliaina hänen piirakkapaljouttaan tarkastelivat. Sidottuaan repun suun kiinni, nosti hän sen keittiön nurkassa olevaan vahvaan nauhaan sanoen: »Tuossa riippuen eivät leivät homehdu, vaan kuivuvat.»

Nikivaroff pyysi Pavelilta passin, selittäen, että se on vietävä aamulla piirin miliisikonttoriin, josta annetaan olovapauspaperi. Niin määrätään dekreetissä. Hän kyllä sen toimittaa ja sitten ohjaa Pavelin virastoihin paikkaa tiedustelemaan

Ilta tuli ja Pavelille laitettiin makuutila keittiön lattialle. Kamarista otettiin ainoa lattiamatto, joka kierrettiin kaksinkerroin alustaksi, pikkuinen tyyny pantiin päänalaiseksi ja Nikivaroffin vanha sinelli peitteeksi. Väsyksissä kun oli, paneutui hän pitkälleen. Isäntäväki vetäytyi kamarin puolelle. Ennen uneen vaipumistaan hän kuuli, kun vaimo sanoi hiljaisella äänellä kamarissa miehelleen: »Luuletko sinä, että hän saapi paikan?» Mies vastasi: »Pahasti pelkään, että tuokin onnistuu, kun ei ole edes puolueen jäsen. Koetamme nyt kuitenkin.» Tähän lisäsi vielä vaimo:

»Kun sinä ymmärrät niitä asioita, niin neuvo ja ohjaa häntä. Kovin kokemattomalta nuorukaiselta hän näyttää, vaikka on jo sotaväessäkin ennättänyt palvella. Olisihan se meillekin eduksi kun paikan saisi. Maksaisi tietenkin osansa vuokrasta ja kun muutenkin näyttää hyväluontoiselta ja anteliaalta, niin lapsillekin aina yhtä ja toista pistäisi.»

Ja Paveli vaipui uneen siinä tiedossa, että oli sattunut pääsemään hyvien ihmisten luokse, jotka huolehtivat hänen paikan saannistaan, joskin samalla katsovat omaa etuansakin.

III.

PAIKKAA ETSIMÄSSÄ.

Neljä päivää oli jo Paveliilta kulunut virastoissa kulke-
miseen ja paikan saanti näytti yhä toivottomammalta. Asuntoonsa kävellessään hän mielti, vieläkö huomenna jatkaa virastoissa juoksemista, vai luopuuko kokonaan tyhjän takaa ajamisesta. Synkäksi kävi mieli, kun ajatteli kotiin matkustamista. Saisiko isän ymmärtämään paikan saannin mahdottomuutta. Pitäisi häntä pian saamattomana nahjuksena, joka ei kykene leipäänsä ansaitsemaan maailmalta. Ei tulisi kotonakaan elämisestä mitään, jos joutuisi isänsä ylenkatseen alaiseksi. Se olisi kauheinta, mitä elämässä saattaisi tapahtua. —

Nikivaroff oli häntä neuvonut, että virastossa on pyydettyä päästä johtajan puheille, eikä selitettävä asiaa viraston palveluskuntaan kuuluville. Näin hän oli tehnytkin. Johtajan puheille pääsyä oli joka paikassa täytyntä odottaa pitkät ajat. Mutta hän odotti kärsivällisesti kunnes viimeinkin pääsi puheille ja esitti asiansa. Joka paikassa tiedusteltiin suositusta ja puolueen jäsenyyttä, ja hän selosti puolueeseen kuulumattomuutensa aivan niin kuin Nikivaroff oli

neuvonut. Joka virastossa oli sanottu, että entistä palveluskuntaakin on täytynyt vähentää ja mahdollisesti vieläkin on vähennettävä, joten uusia henkilöitä ei voida ottaa. Hänestä kuitenkin tuntui, että eräissä virastoissa hän olisi saanut paikan, jos olisi ollut suositus tahi jos hän olisi ollut puolueen jäsen. Tuollaiseen tulokseen hän oli tullut johtajan puheesta. Kun hän oli näyttänyt sotilaspaperinsa, oli johtaja alkanut kysellä rykmentin komentajasta ja komissaarista. He olivat olleet johtajalle tunnettuja. Ja kun hän puhui heistä paljasta hyvää, oli johtaja sanonut: täytyy miettiä, mihin sinut sijoittaisin. Sitten oli kysynyt suositusta, ja kun sitä ei ollut, niin muuttui puhe toisenlaiseksi. Alkoi puhua väen vähentämisestä heti, eikä enään paikan saamisesta ollut vähintäkään toivoa. Näin oli tapahtunut kahdessa eri virastossa. — Ja nyt hän oli tullut siihen tulokseen, etteivät he ota virastoon hänenlaisiaan puolueeseen kuulumattomia, vaikka olisikin paikka avoinna.

Asuntoonsa tultuaan ja vähän syötyään, odotteli hän Nikivaroffin kotiin saapumista, kertoakseen epäonnistumisensa viimeksi käymästään virastosta: Nikivaroff oli joka ilta häntä lohduttanut ja rohkaissut, sanomalla: »Vielä on virastoja. Huomenna menet niihin ja niihin. Ehkäpä vielä paikan saat.» Nyt hän odotti Nikivaroffia kysyäkseen häneltä suoraan, eikö jo hänenkin mielestään paikan saanti näytä mahdottomalta.

Myöhään iltasella tuli Nikivaroff kotia, mutta entistä hyväntuulisempana. Vaimolleen hän haasteli, että ylihuomenna saadaan tili kahdelta edelliseltä kuukaudelta ja sittenhän sitä taas päästään aivan kuin elämisen alkuun.

Kääntyen Pavelin puoleen hän sanoi: »Lainaa meille vielä toinen leipä, kun tilin saan, niin maksan.» Paveli otti heti leivän repustaan ja tarjosi. Se punnittiin ja paino oli sama kuin edellisessäkin.

Paveli nosti repustaan viimeiset piirakat pöydälle sanoen: »Syödään pois nämä, kun alkavat jo hapata, etteivät joudu hukkaan.» Niitä oli vielä kaksi kutakin henkeä kohti. Syötiin piirakat teen kanssa ja pikkutyöt pitivät iloa saadessaan kumpikin kaksi piirakkaa yhdellä kertaa, mutta kumpikin lupasi toisen niistä säästää huomiseksi. Syödessään haasteli Nikivaroff, ettei piirakka niin piloille voi mennäkkään, ettei se syödä kelpaa. »Jos happanee, niin syödään silloin se hapanpiirakkana. Onhan niitä hapankaalipiirakoitakin — ja hyviä ovatkin.»

Alkoi sitten Pavelin kanssa puhella paikan saannista. Sanoi: »Kasvoistasi näin heti huoneeseen astuttuani että et siihen viimeksi käymääsi virastoonkaan kelvannut. Huono aika on nyt yleensä ja sinulle tekee kiusaa paikan saannissa vielä erittäin se, kun et ole kommunistisen puolueen jäsen. Eikö ala jo tuntua paikan saanti mahdottomalle? Minun mielestäni voisit jättää niiden virastopaikkojen haun jo sikseen. Olemme kokeilleet nyt jo kaikki ne virastot, joihin puolueettomalla olisi mielestäni mahdollisuus päästä. Kun eivät niihin sinua ottaneet, niin en oikeastaan tiedä, mihin sinua menemään enään neuvoisin. Turhalta näyttää virastoista toimipaikkojen tavoittelu. Mutta miltä sinusta itsestäsi tuntuu?»

Paveli selitti olevansa aivan toivoton paikan saantiin. Kertoi oman käsityksensä niihin kahteen virastoon nähden,

joihin alussa johtajan kanssa puhuessaan oli luullut pääsevänsä, mutta kun ei ollut puolueen jäsen, oli johtaja tästä tietoisiksi tultuaan muuttanut puheensa hänelle epäedulliseen suuntaan. Haasteli avomielisesti kuinka vaikeata olisi kotiin menokin, sillä isä tuskin voisi ymmärtää näitä oloja sellaiseksi kuin ne todellakin ovat, vaan luulisi häntä itseään saamattomaksi kuhnuriksi. —

»Kun itsekkin jo näytät tulleen toivottomaksi virastopaikkojen saantiin nähden, niin eikö olisi viisainta tavotella tavallista työläisen työpaikkaa?»

»Olisiko mahdollisuus päästä sitten johonkin työhön? Kuulin jo matkustaessani puhuttavan työttömyydestä ja täällä olen kulkeissani nähnyt kaduilla ja toreilla työtöntä väkeä aivan joukottain. Mielelläni menisin mihin työhön tahansa, josta vaan elatuksensa säisi, ennenkuin lähtisin näin oikopäätä kotia», sanoi Paveli.

»Minäpä alan sitten sinulle neuvomaan työpaikkaa aivan heti. Tapasin näet tänä iltana erään vanhan hyvän tuttavan, joka on työnjohtajana valtion tupakkatehtaalla. Siinä puhellessa yhtä ja toista, johtui mieleeni sinun paikan saantisi ja sivumennen kerroin hänelle sinusta sekä kysyin voisiko hän toimittaa sinut työhön. Hän sanoi määräyksen olevan, että työpörssin välityksellä on työläiset otettava, mutta arveli sentään, ettei kai se nyt yhden työläisen työhön ottamista estä, kun ei ole useammasta kysymys. Lupasi miettiä asiaa ja samalla puhua erään toisen työnjohtajan kanssa. Ehdotan siis, että huomispäivänä menet sinne tehtaalle ja minä kirjotan kirjelapun mukaasi, jossa vielä sinua suosittelen ja jonka annat sille työnjohtajalle.

Muiden puoleen et käänykkään kuin hänen, ja häntä tavata vaan pyydät.»

»No sepä nyt oli kuin sallimuksen johdatus», riemuitsi Paveli. »Jo matkalla ollessani olin työpaikan saannista kuulemani perusteella aivan toivoton, mutta johonkin virastoon luulin kelpaavani. Nyt näyttää käyvän päinvastoin.»

Nikivaroff selosteli sitten, ettei virastojen alemmilla henkilöillä palkkatulot ole sen paremmat kuin työläisilläkään. Mutta löytyy työläisiäkin, jotka voivat ansaita varsin huomattavan korkeaa palkkaakin. Jopa eräillä aloilla sellaisetkin työläiset, jotka eivät ole erikoisia ammattimiehiäkään. Ja sitten hän alkoi kertoa, miten viime kesänä eräät satamatyössä olevat työarttelit olivat ansainneet. Oli tuntenut muutamia niissä töissä olevia ja kuvaili heidän ansioitaan. »Jos pääset nyt tupakkatehtaalle, niinkuin luulen, tulee palkkasi olemaan pienenlainen, jotta hädintuskin sillä toimeen tulee, mutta koetat sitten keväällä päästä satamatöihin, niin sieltä voit ansaita enemmän. Oletahan nuori ja vahva, eikä siellä muuta tarvitakaan kuin voimaa.»

Paveli innostui ja kiitteli Nikivaroffia: »Olipa se onni että jouduin teidänlaisenne miehen luokse, joka osaa ja tahtoo kokematonta neuvoa ja ohjata.» Kunhan jotenkin talven yli pääsee, niin keväällä hän pyrkii satamatöihin. Hän ei raskastakaan työtä pelkää.

»Se on siis sovittu», sanoi Nikivaroff. »Ohjaan huomennaamulla sinut tehtaalle ja panen kirjelapun mukaasi.» Näin sanoessaan hän otti taskukirjansa esille ja alkoi

lyijykynällä kirjoittaa tuttavalleen työnjohtajalle kirjettä. Kirjeessä hän huomautti, että kirjeentuoja on se nuorimies, josta hän puhui ja ottamalla hänet työhön, tekee tuttava samalla myöskin hänelle palveluksen, koska nuorukainen on hänen kortteerimiehenään ja työhön päästyään voipi suorittaa vuokransa hänelle. Etukäteen jo kiittäen, toivoo hän tuttavansa tekevän hänelle tämän palveluksen. Reipästyään lehden ja käännettyään sen nelitaitteelle, kirjoitti hän siihen päälle työnjohtajan nimen ja osotteen ja antoi sen sitten Pavelille.

Käytyään levolle askarteli Pavelin ajatukset pitkän aikaa niillä uusilla urilla, joihin Nikivaroff oli ne kääntänyt. Hän koetti kuvitella mielessään, minkälainen mahtaa olla tupakkatehdas ja minkälaista työtä hänellä siellä teetetään. Mielikuvituksessaan hän milloin suurella terävällä kirveellä hakkasi mahorkkaa pieneksi, milloin terävällä veitsellä leikkasi suurilehtistä tupakkaa hienoksi ja milloin taas pakkasi tupakkapaketteja puulaatikoihin. Tupakkatehtaalta siirtyi ajatus satamatöihin. Siellä hän kesällä nostelee raskaita esineitä ja kaikenlaisia laatikoita, kantaa ja kärrää niitä. Tekee kaikkea niinkuin toisetkin, ja ansaitsee hyvin. Syksyllä, kun työt satamassa päättyvät, lähtee hän kotiin kaikkine säästöineen, eikä enään Pietaariin palaa. Ja ennen nukkumistaan hän myönsi itselleen, että tämä ilta oli toivorikkain ilta koko matkalla olonsa aikana.

IV.

TEHTAASSA.

Paveli pääsi varastomieheksi tehtaaseen. Heitä kunlui neljä miestä samaan sakkiiin. He kuljettivat varastohuoneesta tupakkakolleja tehtaaseen ja valmiita tuotteita tehtaasta toiseen varastoon. Kaksi näistä työläisistä oli vanhanpuoleista ja yksi hänen ikäisensä. Kun kahteen mieheen enimmäkseen nostettiin kolleja ja laatikoita, tuli hän sen nuoren miehen pariaksi. Tämä oli Pietarissa kasvanut ja muuten oli aika reipas ja hauska toveri. Jo ensi päivänä kiintyi Paveli häneen.

Työhön ottaessa sanoi työnjohtaja hänelle: »Jos kuka kysyy, miten sinun työhön ottamisesi tapahtui, niin sano: työpörssistä neuvoivat tänne. Äskettäin näet vähennettiin tällä tehtaalla työläisiä ja sinun työhön ottamisesi saattaa joissakin herättää huomiota. Sinä voit siis sanoa olleesi työttömänä syksystä saakka. Henkipitimiksesi olet silloin tällöin jotakin väliaikaista työtä saanut ja välillä olet maaseudullakin kierrellyt. Ymmärrätkö?»

Paveli sanoi ymmärtävänsä ja lupasi sanoa kuten työnjohtaja neuvoi, samalla tuntien suurta kiitollisuutta työnjohtajaa kohtaan, joka ottaa hänet työhön vaikka toisia on täytynyt vähentää ja tekee sen — kuten hän ymmärsi — luvattomalla tavalla.

Aivan niinkuin työnjohtaja oli arvannut, kysyivät toverit häneltä, miten hän tehtaalle töihin pääsi, johon hän vastasi neuvotulla tavalla. Kertoen samalla työttömänä olonsa tukaluutta. Mutta sitä kuvaillessaan tuntui hänestä,

niinkuin hän olisi joltakin työläiseltä riistänyt työpaikan ja joka nyt harhailisi hänen kertomallaan tavalla kaduilla ja kylien kujilla.

»Missä töissä olit kesällä?» kysyivät toverit.

»Olin satamatöissä», sanoi Paveli arvelematta.

»Mutta siellähän sinä ansaitsit sitten hyvästi. Miten sinä elit sillä tavalla, että heti syksyllä puutteeseen jouduit?»

»Ei kannata kehua niitä ansioita. Satuun joutumaan sellaiseen huonoon työartteihin, joka ei saanut työtä kun silloin tällöin. Kyllähän ne toiset arttelit, jotka saivat lähes joka päivä työskennellä, rahaa kietasivat, vaan meidän arttelin miehet olivat syksyllä yhtä tyhjiä kuin keväällä töiden alkaessakin.» Ja Paveli haasteli aivan tosissaan. Kun kerran oli valheen tielle tullut lähdettyä, niin täytyi jatkaa johdonmukaisesti, jotta ei totuus ilmi tulisi.

»Siitähän se kyllä riippuu, minkälaiseen artteihin pääsee», myöntelivät toiset. »Vanhat työarttelit tahtovat pitää etuoikeuksistaan kiinni ja vaativat itselleen parhaat työt. Työn vähetessä joutuvat uudet arttelit olemaan jouten. Niin se on satamatöissä», selosti se nuori työläinen asian-
tuntijana.

Tehdas oli Pavelin mielestä varsin ihmeellinen laitos. Koneet pienensivät tupakan ja koneellista oli kaikki työ. Hän ei kuitenkaan tahtonut näyttää moukalta eikä jäänyt niitä ihmeellisiä koneita töllisteleemään, vaikka ne olivatkin sangen mielenkiintoisia. Ajatteli vaan itsekseen, että ennätänpähän vielä niihin lähemmin tutustumaan, kun pitemmän aikaa olen. Ylimmäisiin kerroksiin, joihin aamulla meni suunnaton joukko naisia, olisi hänen mielensä tehnyt

katselemaan, vaan kun sinne ei ollut mitään asiaa, niin oli pysyteltävä sieltä poissa. Työnteko ei ollut hänen mielestään rasittavaa. Paljon enemmän hän olisi voinut tehdä, vaan täytyi työskennellä juuri sillä tavalla kuin toveritkin, liikkumalla maltillisen tasaisesti.

Iltasella vähää ennen työn päättymistä kutsui toverinsa hänet laatikoilla lähes täyteen ahdettuun tehtaan erääseen nurkkaan. Viittasi kädellään erästä laatikkoa, jossa oli hienoksi leikattua tupakkaa ja sanoi: »Ota siitä.» Itse hän päästi vyötäisiltään leveän, ohkaisesta nahasta laitetun vyön, joka oli pitkin pituuttaan taivutettu kaksinkertaiseksi ja jonka toinen reuna oli neppareilla yhdistetty. Hän avasi nopeasti nepparit ja levitti vyön laatikon päälle, ottaen tupakkaa ja levittäen sitä tasaisesti vyön päälle koko vyön pituudelta. Tasotteli sitä käsillään ja taivutti sitten vyön jälleen kaksinkertaiseksi ja painoi nepparit kiinni. Sitten vielä paineli ja tasoitteli vyötään päältäpäin ja pisti sen vyötäisilleen. Paveli katseli kuin ihmettä, sillä koko temppu tapahtui niin nopeasti ja taitavasti, jotta hän oli aivan hölmistynyt. »No, ota pian», sanoo toveri.

»En välitä tupakasta. En ensinkään polta.»

»Sitä parempi sinulle kun et polta. En minäkään mikään erityinen tupakkamies ole. Mutta ei näillä palkoillakaan eletä ilman, ellei saa sivultapäin.»

»Eipä minulla ole tietoa minkä verran maksavat, vaan eipä haluttaisi tuohon tupakkaankaan käsiksi käydä.»

»Minä voin sanoa sinulle palkkasi suuruuden. Se on niin suuri, että jos osaat oikein säästäen elää, niin hengissä juuri pysyt, mutta vaatteita tai jalkineita et palkallasi

huoli uneksiakaan, etkä minkäänlaisia huveja saa ajatella-
kaan.»

»Mutta en minä sentään viitsi tuota tupakkaa ottaa.
Jos jontuu siitä vielä kiikkiin.»

Nyt astui toveri aivan hänen eteensä ja katsoi tuikeasti häntä silmiin sanoen: »Joko sinä olet äärimmäisen tyhmä moukka — tahi sitten sinä olet selvä urkkija. — Ehkäpä olet viimeksi mainittu ja vartavasten pantu meitä urkki-
maan, mutta tämän minä saatan toverieni tietoon vielä tänä iltana, että et pääse muita ilmiäntamaan kuin minut.»

Paveli tulistui toverin solvauksesta ja sanoi: »En jumalauta ole mikään urkkija. Olen rehellinen työläinen.»

»Jos olet rehellinen työläinen, niin silloin teet kuten minäkin. Näin tekee jokainen työläinen, vai luuletko sinä olevasi rehellisempi kuin kaikki toiset?»

»Mutta mihin minä sitä ottaisin?»

»Se olisi sinun itsesi pitänyt miettiä. Vedä saapaasi nopeasti jalastasi ja kierrä tupakkaa housunlahkeeseesi.»
Ja Pave i totteli ja veti saappaan jalastaan. Toveri otti kourallisen tupakkaa ja kiersi sen tiukasti housunlahkeeseen ja sitten Paveli tempasi saappaan jalkaansa. Tupakkamytty tuntui rutistavan hiukan nilkkaa. Mutta toveri sanoi: »Minkäänlainen kontrolli ei sitä tuolta huomaa. Saappaan varret sivellään ja taskujen päällystät, vaan kun tupakka on aivan lähellä jalanrintaa, niin vaikka kontrollin käsi sille kohtaa sattuisikin, niin sellainen kohoke saattaa syntyä jalkarätistä tai housunlahkeesta ilman mitään tupakkaa. Sitäpaitsi eivät kontrollit niin turhan

tarkkoja ole. Täytyyhän heidän itsensäkin varastaa. Eivät hekään palkoillaan toimeen tule.»

»Eivätkö he ole ketään antaneet ilmi?»

»On heidän täytynyt muutamia saattaa kiikkiin, kun ovat olleet niin lopen ahnaita ja lastanneet itsensä niin suurella kuormalla, että kuka tahansa olisi jo kadulla heidän kantamuksensa keksinyt. Sellaisessa tapauksessa kontrollin täytyy tehdä paljastus virkansa menettämisen pelosta. Mutta kun ottaa kohtuullisesti, ilman ahnehtimatta, niin kontrolli ei ole huomaavinaan, vaikka huomaisikin.»

Päätyi sitten päivän työ ja työläiset kiiruhtivat pois tehtaasta. Jokaisella suuremmalla työosastolla oli omat kontrollinsa, jotka toimittivat vaatteiden sivelemisen. Ensi kerran oli Paveli sellaisen tarkastuksen alaisena ja ilkeältä se tuntui, kun tiesi tupakkaa olevan saappaassaan. Siitä ei kontrolli kuitenkaan mitään tiennyt ja niin laputti hän toverinsa perästä ulos tehtaasta. Kadulle päästyään kävelivät vieretysten ja toveri hiljalleen hänelle haasteli:

»Nyt sait nähdä miten se tarkastus kävi. Tyhmää olisi sellainen rehellisyys, että koettaisi elää itseään kituuttamalla silloinkin kun voipi auttaa elämätään paremmaksi. Minun vyöni täyttämisen merkitsee joka päivä palkkani lisäykseen noin kolmannen osan. Tupakka on näet kallista. Mutta eipä tässä elämisessä sittenkään kadehtimisen varaa ole. Kovin säästeliäästi täytyy elää sittenkin. Jos maksaisivat aivan toisen verran enemmän, kuin mitä nykyään maksavat, niin sitten voisi elää tavallista työläisen elämää varastamatta. Perheellisille olisi sekin vielä liian vähän. Sitäpaitsi tulisi palkkoja korottaa joka kuukausi, kun

elintarpeet nousevat huimasti joka päivä. Palkkoja eivät kuitenkaan ole nostaneet kuin noin joka kolmen kuukauden päästä. Palkkojen nousu pysyy aina elintarpeiden hintojen nousun jälessä pitkän matkaa. En ole mikään poliitikko, mutta minusta tuntuu, että työläisten pysyttäminen viimeisellä nälkäräjällä ei ole oikeaa säästäväisyyttä.»

Tähän tapaan haasteli toveri edelleen ja Paveli ei voinut muuta kuin myöntää kaikessa toverinsa olevan oikeassa.

Kun Paveli saapui kotia, oli Nikivaroff jo kotona. Illoisena hän kysyi Pavelilta, miltä työ maistui. Ja Paveli kehui olojaan erittäin hyväksi. »Ei siellä työnteko ole tappavaa, mitä hänestä sitten maksanevat.»

»Eivät ne paljon maksa, siitä voit olla etukäteen tietoinen», sanoi Nikivaroff. »Ja siksi ei olisi ollut pois tieltä, vaikka olisit tuonut vähän tupakkaa tullessasi. Minäkin kun olen tupakkamies ja tupakka on nykyään aivan lopussa. Kantavat ne toisetkin. Yleinen tapa se kuuluu olevan.»

Paveli oli juuri ajatellut, miten hän saapi tupakan pois saappaastaan miliisin asunnossa, ettei tämä vaan huomaisi, ja nyt miliisi juuri lausui toivomuksen tupakan tuomisesta. Mitään puhumatta hän otti vanhan sanomalehden ja levitti sen lattialle, istui lehden viereen ja veti saappaan jalastaan. Sieltä tuli tupakkaa koko joukko lehden päälle, ja kun hän vielä ravisteli housun lahkeensa, karttui sitä lisää. Miliisi, joka seurasi Pavelin toimenpidettä, päästi äänekkään naurun. »No, osasitpa jo ensi päivänä seurata talon tapoja. Olitko itsestäsi noin viisas, vai neuvoiko sinua joku?»

Nyt kertoi Paveli, miten toveri alkoi häntä epäilemään

kun ei aikonut tupakkaa ottaa. Nikivaroff nauroi jutulle, ryhtyen hyväntuulisena kiertämään sätkää.

Iltasen syötyä ja yhtä sekä toista tarinoidessa otti Nikivaroff puheeksi Pavelin vuokran maksun. Arveli kohtuulliseksi, että kun heitä on tässä huoneustossa kolme täysi-ikäistä asukasta, niin Paveli ottaa vuokrasta kolmannen osan suorittaakseen, ja puolestaan huolehtii myöskin polttopuista. Pavelilla ei ollut mitään muistuttamista ehdotusta vastaan, vaan tuntui se varsin oikeaan osuneelta. »Polttopuut taitavat tulla kalliiksi», sanoi hän.

»Kyllä ne niin kalliiksi käyvät ostamalla, ettei meidän palkkamme siihen ylety. Puut täytyy hankkia muilla keinoin.»

»Millä tavalla?»

»Tänä iltana sen saat nähdä. Menemme yhdessä puumetsään. Tuossa toisessa korttelissa on hyljätty talo. Siinä oleva piharakennus on kaksikerroksinen, alakerta tiilistä ja yläkerros puusta. Siitä yläkerroksesta ovat ihmiset jo kantaneet polttopuikseen mitä ovat vaan irti saaneet. Ovet on viety karmineen ja useasta huoneesta on lattialankutkin viety. Viime kerran siellä käydessäni tarkastelin erästä väliseinää. Se on noin kolmen metrin pituisista hirsistä ja jos siitä saapi ensin yhden hirren irti, niin silloin saapi helposti koko seinän. Kotiin tullessani tänään lainasin talokomitealta rautaköngen, itselläni on hyvä kirves. Menemme yhdessä myöhemmin ja koetamme saada sen seinän hirret puukellariin. Se olisi saalis, josta riittäisi puita nästisti käyttäen lähelle kevättä.»

»Onko se luvallista?»

»Eihän siihen sellaiseen kukaan keneltäkään lupaa kysy. Satoja puutaloja on kaupungissa polttopuiksi revitty, mitkä luvalla ja mitkä luvatta. Työläisten palkat eivät ylety puiden oston. Eivätkä ihmiset rupea paleltumaan, jos vaan voivat jollakin tavalla lämmintä itselleen hankkia.»

Myöhemmin illalla menivät yhdessä puita hakemaan. Väliseinän saivat kaatumaan ja olallaan kantoivat hirret kellariin. Tarpeen mukaan sitten myöhemmin niitä sahasivat ja hakkasivat pieniksi

V.

UUSI TUTTAVUUS.

Kaksi kuukautta oli Paveli ollut jo tehtaalla ja tänä aikana hän oli saanut itselleen tuttavan, jonka vertaista ei hänellä vielä milloinkaan ennen ollut. Hän oli tutustunut neiti Anna Paulovna nimiseen tehtaan työntekijättäreen. Anna Paulovna oli kaksikymmenvuotias, sinisilmäinen, vaaleatukkainen kaunotar. Pavelin mielestä kaunein, mitä hän koskaan oli nähnyt. Tuttavuus alkoi tehtaassa olon jo ensi viikolla. Parina aamuna oli Paveli tehtaan yläkertaan johtavien portaitten lähellä ihmeekseen katsellut tyttöä. Kolmantena aamuna hän tapasi tytön tehtaan portin lähellä ja sanoi hyvää huomenta työlle. Kun tämä vastasi tervehdykseen, puheli Paveli kauniista ilmasta, ja illalla hän tapasi tytön tehtaasta pois mentäessä ja jatkoi puhelua hänen kanssaan. Tällä tavalla se tuttavuus

alkoi ja nyt he joka ilta kävelevät vieretysten tehtaalta pois. Paveli saattaa hänet asuntonsa talon portille ja siinä sanovat hyvästi toisilleen, aivan kädestä pitäen. Neljä kertaa hän on ollut jo tytön kanssa elävissä kuvissa ja joka kerta maksanut myös hänen pilettinsä, ja sitten hän on taas saattanut tytön asuntotalon portille.

Ja mitä kauemmin hän on seurustellut tytön kanssa, sitä ihmeellisemmäksi muuttuu tyttö hänelle. Anna Paulovna on lukenut paljon kirjoja ja kertoo hänelle lukemiaan hiljaisella, tasasella ja sointuvalla äänellään. Paveli kuuntelee aivan kuin jotakin ylikuonnollista soitantoa, melkein uskonnollisella hartaudella. Hän ei voi selittää itselleen, onko se itse kertomus, vai kertomistapa, vaiko ääni, joka niin ihmeellisesti häneen vaikuttaa. Tehtaalta lähtien he jo poikkeavat syrjäisemmälle kadulle, jossa ei ole paljon ihmisiä ja ilman kiirettä sitten kävelevät ja haastelevat.

Paveli ei osaa puolestaan paljon kertoa. Nekin kirjat, mitä on lukenut, ovat tytölle tunnettuja. Hän on kertonut tytölle kotioloistaan aivan yksityiskohtia myöten. Kuvailut äitinsä ja isänsä ja matkalle lähtönsä. Kertonut siitä pelonsekaisesta tunteesta, joka häntä vaivasi matkalle lähtiessä. Kaikki mitä ajatteli tiellä kulkiessaan ja mitä matkalla kuuli, ja kuinka sitten Pietarissa etsi paikkaa virastoissa. Hänestä tuntui, että tytön tuli tietää kaikki mitä hän oli kokenut ja kokemistaan ajatellut. Ja tarkasti tyttö kaiken kuuntelikin ja väliin sanoi oman ajatuksensakin asiaan nähden.

Tyttökin oli kertonut hänelle kotiolonsa, koulunkäyntinsä ja kuvaili isänsä ja äitinsä, jotka molemmat ovat kuolleet.

Isä kolme vuotta sitten ja äiti toista vuotta takaperin. Ja kun hän tätä kertoi, värähteli hänen äänensä niin vaikuttavasti, että Pavelin oli vaikea pidättää kyyneleitään. Tällätavoin vähin erin kehittyi tuttavuus mitä sydämellisemmäksi ystävyydeksi ja useasti on jo Pavelin tehnyt mieli sanoa tytölle pitävänsä hänestä enemmän kuin kenestäkään toisesta ihmisestä, jopa enemmän kuin isästään ja äidistään, — mutta joka kerta kun hän on aikonut sellaista sanoa, on hän tuntenut kummallista arkuutta, eikä ole löytänyt sopivia sanoja, joilla olisi alkanut.

Mutta kun nyt viimeksi olivat elävissä kuvin ja Paveli saattoi taas Anna Paulovnan hänen asuntonsa portille ja siinä hyvästellessä alkoi kuvailemaan Annalle, miten hän kesällä satamatoissa raataa ja tekee säästöjä, ja sitten syksyllä hän —

»Menet varakkaana kotiasi ja isäsi ja äitisi etsivät sinulle talonpojan tyttären vaimoksesi ja sinusta tulee onnellinen aviomies, joka viljelee ahkeruudella maataan», lisäsi Anna.

Paveli tarttui hätäisesti Annan kumpaankin käteen, aivan kuin olisi pelännyt hänen juoksevan pakoon ja sanoi: »En koskaan huoli ketään, ellen saa sinua, — yksin sinua — sinua. — Ja näin sanoessaan hän veti tahtomattaan tytön lähelleen ja painoi häntä rintaansa vastaan, suudellen häntä otsalle, sekä huulille—.

Tyttö tempautui irti, mutta Paveli sai häntä vielä kädestä kiinni. »Nyt sinä olit tyhmä, kovin tyhmä», sanoi tyttö moittien ja hänen kätensä väräsi. Paveli pyysi anteeksi — ei hän niin tahtonut, — mutta hän ei ymmärrä. — Ja tyttö lupasi anteeksi, ehdolla jos Paveli lupaa, ettei

enään ole tyhmä. — Paveli lupaa — lupaa pyhästi ja tyttö puhuu sitten vakavasti:

»Ennenkuin mitään sellaista voit edes ajatella, on sinun kysyttävä isäsi ja äitisi mieltä. Minä olen kaupungin lapsi, eh tunne maaseudun oloja enkä niitä tehtäviä —.»

Mutta Paveli vakuutti: »Isä ja äiti eivät ole esteenä meille. Kumpu sinä tietäisit, kuinka äitini on hyvä ja hurskas. Ja sinäkö et muka ymmärtäisi maaseudun elämää, joka olet niin viisas. Sano minulle, tuletko syksyllä kanssani.»

Tyttö vastasi: »En voi sellaista sinulle luvata. Ensin on sinun saatava vanhempasi suostumus —.»

»Lupaatko sitten tulla kanssani, jos vanhempani antavat suostumuksensa?»

»En tiedä. — Siitä on liian aikaista puhua.»

»En päästä sinua ennen kuin vastaat minulle suoraan. Suostutko tulemaan omakseni kun vanhempani antavat suostumuksen?»

»Siinä tapauksessa suostun», kuiskasi tyttö vihdoin hiljaa.

Uudelleen sulki Paveli tytön syliinsä ja sututeli häntä tulusesti. — »Sinä olet siis minun — minun — minun. Mikään voima ei voi meitä eroittaa.» Eikä Annakaan enään kauhistunut. Hellävaroen pyrki vaan vapautumaan. Päästyään irti juoksi hän asuntonsa portaille, heiluttaen sieltä kättään Pavelille hyvästiksi, samalla kadoten näkyvästä.

Paveli seiso i porttikäytävässä vielä kauan, ja katseli tytön jälkeen. Hänen korvissaan soi yhä: »Siinä tapauksessa suostun». Se oli lupaus, jolle hän koko elämänsä perustaa, — Mutta miksi Anna juoksi pois? Katuiko hän lupaustaan, vai loukkasiko hän jollain tavalla tytön mieltä? Hän olisi

tahtonut mennä Annan asuntoon ja kysyä häneltä, pysytkö edelleen lupauksessasi, — mutta ei uskaltanut —.

Tästä lähtien sai Pavelin elämä uuden sisällön. Kaikkiin hänen toiveisiinsa ja suunnitelmiinsa sisältyi Anna Paulovna. Ajattelipa hän mitä tahansa, niin tytön kuva välkähteli hänen mielessään kaikkea muuta selvempänä ja yhdistyi kaikkeen.

Tätä hänen haaveellista onnensa aikaa häiritsivät taloudelliset huolet. Kotoaan tuomansa eväs oli riittänyt kolmen viikon ajan. Rahat olivat luvonneet nopeasti. Hänen täytyi myydä kellonsa, saadakseen ruokaa. Palkanmaksua ei vaan kuulunut, vaikka kaksi kuukautta oli jo töissä ollut. Nikivaroff oli maksanut hänelle leipävelkansa ja kahteen kertaan hän oli jo lainannut Nikivaroffilta rahaa. Tehtaasta tuomallaan tupakalla hän ei ollut mitään ansainnut. Kaiken antoi Nikivaroffille ja kun sitä karttui vähän enemmän, kävi Nikivaroffin vaimo torilla myymässä liiat pois. Teetä antoivat hänelle joka aamu ja ilta tupakan tuonnista. Työtoveriltaan hän pyysi lainaksi rahaa tiliä vastaan ja tämä toikin seuraavana päivänä hänelle pyytämänsä summan. Alkoi sitten työläisten kesken kiertämään huhu, että huhtikuun alusta vähennetään työväkeä tehtaasta ja että väen vähentäminen tapahtuu raaka-aineen vähyden vuoksi. Tämä oli kamala huhu, joka sai jokaisen työläisen levottomaksi. Kukaan ei ollut työpaikastaan varina eikä kenelläkään ollut tietoa, ketkä joutuvat työttöminä kaduille. Toimeentulo näytti siis entistä epävarmemmalta, yhä uhkaavammalta —.

VI.

TYÖTTÖMÄNÄ.

Toistasataa työläistä erotettiin tehtaalta. Paveli Romanov ja Anna Paulovna olivat erotettujen joukossa. He olivat nyt tehtaalla lopputillään odottamassa. Nyt oli kolmas päivä huhtikuuta ja tili oli luvattu maksaa tänään. Erotettuja työläisiä kokoontui konttorihuoneuston edustalle yhä enemmän ja vihdoin alkoi tilinmaksu.

Paveli sai tilinsä ja maksoi toverilleen lainaamansa summan. Toverinsa oli myös saanut tehtaalta eron ja lupasi lähteä maille talonpojille työhön, kehoitti Pavelia lähtemään mukaansa. »Kaupungista ei nykyään työpaikkaa löydä vaikka miten etsisi», sanoi hän. Mutta Pavelilla oli omat suunnitelmansa, eikä niin ollen luvannut lähteä maaseudulle. Hän odotti, kunnes Anna Paulovna sai tilinsä ja sitten yhdessä lähtivät tehtaalta.

Murheellisella mielellä oli Anna Paulovna. Toista vuotta oli tehtaalla työskennellyt. Säästäen eläen oli työpalkkiaan yhä eteenpäin elänyt, joskaan ei mitään vaatetta koko sinä aikana voinut hankkia. Entisiä vanhempiensa hankkimia vaatteita oli pitänyt ja vielä vaatteiden puolesta olisi edelleenkin toimeen tullut, kun vaan olisi saanut tehtaassa olla. Uuden työpaikan saannista ei ollut sanottavia toiveita ja pitkälle ei riitä saatu palkka. Näitä murheitaan hän ei Paveliltakaan salannut, vaan avoimesti ne kertoi. Pavelille hän erikoisesti sanoi: »Minusta tuntuu viisaimmalta että sinä matkustat nyt kotiasi ja käyt kaikin voimin kohta alkaviin maamiehen kevättöihin. Työpaikan saanti

on täällä nykyään jotenkin toivotonta. Kirjotat sitten maalta minulle, miten siellä jaksat.»

Paveli mietti asiaa. Mielikuvituksessaan hän jo matkusti kotiaan ja selittää Pietarin oloja isälleen, mutta hänestä tuntuu niinkuin ei saisi isäänsä ymmärtämään olojen vaikeutta — Ajatus siirtyy sitten satamatöihin. Niitä hän oli haaveillut jo kolmatta kuukautta, Miksi hän ei satamatöihin pääsisi? Hän innostuu ja alkaa Annalle puhua.

»Kotiin meno nyt ei olisi aivan edullista meidän yhteiselle suunnitelmallemme. Tänä päivänä menen työpörssiin ilmoittautumaan. Ilmoitan siellä pyrkiväni satamatöihin. Huomenna jo lähdän etsimään väliaikaista työpaikkaa. Kun saan tämän kuun ajaksi jonkun työpaikan, niin ensi kuussa voin jo siirtyä sitten satamatöihin. Kierrän vaikka kaikki tehtaat ja sittenhän on ihme, jos ei yhdelle miehelle Pietarin tehtailla tilaa löydy. Kun pääsen satamatöihin, niin silloin ei ole hätää. Jokainen tietää puhua satamatyömiesten suurista ansioista. Ja mitä saan kokoon, se on myöskin sinun. Älä siis ollenkaan ole huolissasi.»

Vakavana kuitenkin haasteli Anna. »Sinne, missä hyvin ansaitaan, on myös paljon pyrkijöitä. En tahdo sinun suunnitelmiasi särkeä. Toivon sydämeni pohjasta, että suunnitelmiasi onnistuisivat, mutta oman ajatuksemi vaan lausuin.»

Saatettuaan Annan asuntonsa portille ja siinä hyvästelyään, läksi Paveli suoraa päätä työpörssiin. Siellä hänet kirjoitettiin tehtaan työläiseksi, mutta hän ilmoitti haluavansa päästä satamatöihin.

Virkillijä huomautti, että sinne on paljon pyrkijöitä, vaan merkitsi kuitenkin Pavelinkin entisten lisäksi. Vielä huomautti Paveli, että hän on halukas mihin töihin tahansa ennen satamatöihin pääsemistä, jos vaan jotakin ilmaantuisi. Luvattiin ilmeittää jos töitä ilmaantuisi ja Paveli lupasi tulla viikon kuluttua lähemmin kuulemaan. Sitten käveli hän asuntoonsa ja maksoi Nikivaroffille velkansa sekä kahdelta ja puolelta kuukaudesta vuokransa. Nämä maksut, sekä työtoverilleen maksamansa summa tekivät hänen tilirahoihinsa suuren loven. Huomen aamusta hän päätti lähteä etsimään työpaikkaa.

Neljä viikkoa oli Paveli etsinyt työpaikkaa, kuitenkin sitä löytämättä. Parin ensiviikon ajan hän kierteli kaupunkia innostuksella. Hän puhutteli vastaantulevia ihmisiä, tiedusteli ja kyseli heiltä. Joku häntä neuvoi aina johonkin tehtaaseen, mutta siellä käytyään sai palata pettunein mielin. Hän rohkasi itseään ajatellen, että joka etsii, hän löytää. Missä tahansa hän näki tehtaan piipusta savun nousevan, niin sinnepäin alkoi vaelttaa, vaikkapa sinne olisi ollut matkaa miten paljon tahansa. Kaikkiällä hän sai lähes samoilla sanoilla vastauksen: »Työläisiä on tarpeeksi, jopa vähän enemmän kuin oikeastaan tarvitsisi. Milloin tarvitaan lisää, niin työpörssiin välityksellä niitä sitten hankimme. Menkää ilmoittautumaan työpörssiin.»

Tuon suuntainen vastaus seurasi kysymykseen: »Voisinko päästä työhön?» Paikottain kysyttiin noin vaan jutun

jatkona, mitä työtä on ennen tehnyt. Eräällä tehtaalla kun neuvottiin menemään työpörssiin, ja kun hän ilmoitti jo sinne itsensä kirjoittaneeksi, sanottiin hänelle: »Kun olet sinne ilmoittautunut, niin odota siksi kun vuorosi tulee. Ei ole oikein, että lähdet etuilemaan yksityisesti sivuuttaaksesi toiset työttömät. Olet nuorimies ja noin yksityisesti etsiessäsi työpaikkaa voit sivuuttaa suuren perheen elättäjän, joka ehkä olisi ollut vuorollaan saapa juuri sen työpaikan. Ajattele teetkö tuolla tavalla oikein.»

Tehtaalta kävellessään hän mietti, olisiko työn etsiminenkin epäoikeutettua. Tekisikö hän vääryyttä toisille työttömille, jos hän etsimällä saisi työpaikan. Lopultakin hän tuli siihen tulokseen, että työn etsimiseen täytyy olla jokaisella työttömällä oikeus. Eihän auta jäädä nälkään kuolemaan työpörssiin ääreen —.

Iltasella hän aina neuvotteli Nikivaroffin kanssa. Tämä oli osaaottavainen ja neuvoi parhaan ymmärryksensä mukaan, vaan parhaatkin neuvot olivat menneet hukkaan. Hän kierteli Nikivaroffin neuvomana kaikki rautatieasemat, tiedustellen jos niissä olisi ollut halkovaunujen purkamista tahi jotakin väliaikaista työtä. Hän kyseli rautatien virkamiehiltä, josko he' voisivat neuvoa työtä ja kenen luokse pitäisi kääntyä. Jollakin asemalla häntä ohjattiin johonkin virastoon, mutta työtä ei vaan löytynyt. Kaikkialla oli työntekijöitä tarpeeksi. Asemilla ajalehti työttömiä aivan joukottain. Matkustajien tavaroiden kantajiakin oli jos kuinka paljon tarjolla. Useimmat matkustajista raastoivat itse tavaransa. Harvat vain, jotkut komissaarit

ja kauppiaat kannattivat matkatavaroitaan työttömillä, tai niillä ammattikantajilla.

Kun kaikki päivät ahkerasti käveli tehtaasta toiseen, niin tuli nälkä. Ruokaa meni tavallista enemmän. Leipää ja silliä hän tavallisesti söi, paitsi ensi ja toisella viikolla kulkiessaan joskus osti torilta makkaraa. Leipää meni pari naulaa päivässä. Alussa hän pistäytyi joskus kahvilassa ja tilasi pari lasia teetä palansa paineeksi. Siihenkin meni rahaa, ja kun rahat alkoivat käymään vähäksi, niin kaikki tuntui hirveän kalliilta. Viime viikon ajan hän oli noudattanut ankaraa säästäväisyyttä. Kertaakaan koko viikossa ei syönyt vatsaansa täyteen. Siitä huolimatta hänen rahansa loppuivat ja tänään hän ei ole saanut minäkäänlaista ruokaa —

Hän kävelee nyt työpörssistä asuntoaan kohti. Työpörssissä oli sanottu, että ensi viikolla saapua jo pari tai kolme laivaa satamaan. Seuraavalla viikolla saapuneen sitten enemmänkin. Entiset työarttelit otetaan kuitenkin ensin töihin ja sitten myöhemmin, kun satamatyöt pääsevät täyteen vauhtiin, voi Pavelikin mahdollisesti päästä töihin. Käsrettiin kärsivällisesti odottelemaan vielä pari tai kolme viikkoa.

Mutta millä ihmeellä elää kaksi tai kolme viikkoa? ajatteli Paveli surullisena astuskellessaan kadulla. Ja vaikka hän olisi miten miettinyt asiaa, niin mitään keinoa hän ei eläkkeeseen keksinyt. Vähitellen alkoi hänelle selvitä hänen hätänsä koko suuruus. Hän on aivan rahattomana ja nälkäisenä ja mitään tietoa ei leivästä ole. Montako päivää hän tällä tavalla jaksaa vielä hoippua?

Hänen mieleensä muistuu Anna Paulovna. Kuinka viisas olikaan tyttö kehottaessaan silloin tilinmaksupäivänä häntä matkustamaan kotia. Hän ei totellut vaan luulottehi saavansa työpaikan. Nyt hän ei kykene lähtemään edes kotia. Jos lähtisi yrittämään kävelemälläkin, niin kuolisi matkalla nälkään. Kukaan ei nuorelle miehelle edes leipä-palaa antaisi. Ja hän miettii edelleenkin, miten viisas Anna oli neuvoessaan, ja kuinka tyhmä hän oli kun ei neuvoa seurannut. Päättelee, että jos vielä tästä pulasta hengissä pelastun, niin Annan neuvoja tottelen kaikessa, sillä hän on paljon viisaampi minua.»

Anna Paulovnaa ei ollut tavannut kahteen viikkoon. Hän oli päättänyt sitten vasta mennä tyttöä tapaamaan, kun saa työpaikan, jotta voisi häntä ilahduttaa ja rohkaista. Nyt hän olisi itse rohkaisun tarpeessa, sillä mielensä oli nyt syttä mustempi ja vatsassa kalvoi polttava nälkä.

Hän suuntaa kulkunsa kaupungin laidalle, sillä eihän asuntoonkaan ole mitään kiirettä. Eihän siellä ruoka ole häntä odottamassa. Kun voisi jollain tavoin päästä kotiin, niin pelastuisi kaikesta. Kotona ei hän ole nälässä ollut, jos ei siellä liikoja rikkapösiäkaan ole. Mutta miten sinne päästä?

Hän laskee matkan pituutta ja arvelee kahdeksassa päivässä kävelemällä ennättävänsä kotiin. Vaan mistä saada ruokaa, että jaksaisi kävellä. Hän miettii — ja muistaa isältään saamansa palton. Jos sen möisi — mutta sehän on talvipalton — ja nyt on kevät. — Saisiko sitä nyt kaupaksi? —

Tämä ajatus kouristaa hänen sydäntään. Myydä isältä

saatu palto ja mennä kuin tuhlaajapoika isänsä luokse, — ja ymmärtääkö isä hänen hätänsä —? Isän täytyy ymmärtää kun hän tarhakaan selittää, — kaiken haastaa, — mitään ei salaa —.

Hän tekee päätöksen; huomenna hän menee torille ja myö paltonsa, ostaa kaikella rahalla leipää ja lähtee matkalle kotiaan kohti. Annalle hän käypi sanomassa hyvästit ennen lähtöään, ja vakuuttaa hänelle, että jos hän hengissä kotiinsa palaa, niin muutaman viikon päästä hän haakee Annan luoksensa ja sitten he eivät eroa koskaan. Näin päätettyään hän kävelee nälkäisenä ja väsyneenä asuntoonsa.

VII.

TYÖTTÖMYYDEN JA NÄLÄN SEURAUS.

Yöllä oli Paveli nukkunut varsin huonosti. Useaan kertaan oli herännyt pahojen unien ahdistamana ja aina herätessään hän oli joutunut sen selittämättömän pelonsekaisen kauhun valtaan, jota hän tunsi matkalle lähties- sään. Se tunnelma vaivasi nyt aamusellakin häntä entistä voimakkaampana. Tuntui aivan sellaiselle niinkuin hän olisi joutumaisillaan kaatuvan, korkean tiiliseinän alle, jonka kaatuessa ei ennätä paeta. Päätä kivisti kauheasti ja miettiessä mistä se johtuu, muistui mieleen, kuinka kerran rirtamalla ollessa oli joutunut kolmatta vuorokautta olemaan ilman ruokaa, niin oli päätä alkanut kivittää

aivan samalla tavalla. Juuri tällä tavalla se silloinkin repi. Kun saatiin ruokaa, niin päänsärky hävisi itsestään. Sama syy on nytkin päänkivistämiseen. Koko viikon on ollut vähällä ruualla ja eilen ei saanut murenettakaan suuhunsa. Tänään hän menee ja myy palttonsa ja sitten hän syöpi vatsansa täyteen hyvälle tuoksuvaan ruisleipää. Nikivaroffin vaimo kehottikin jo teetä juomaan ja hän nousi, vaikka päättä aivan huimasi.

Nikivaroff ja vaimonsa hörppivät teetä leivän kanssa. Pöydällä oli puoli leipää ja Paveli ei saanut katsettaan käännettyä siitä. Nikivaroffin vaimo huomasi tämän ja leikkasi viipaleen leivästä Pavelille. Se tuntui hänestä ihmeellisen hyvälle. Aivan se suli suussa ja hänen mielitekonsa saada yhä lisää, kasvoi suunnattoman voimakkaaksi. Vähän aikaa taisteltuaan sitä vastaan hän aivan kuin itkuun pakahtumaisillaan äännähti: »Voi, — antakaa vielä pie ri palanen.» — Nikivaroffin vaimo leikkasi leivästä hänelle ohkaisen viipaleen.

Hän syöpi sen hitaasti, hiukkasen vaan haukkaa kerrallaan. Se loppui kuitenkin pian, — liian pian —. Hän ei kehtaa enään pyytää lisää, vaikka kovasti mieli tekee. Istuu ja miettii mille torille hän meniisi palttoaan myymään. Nousee ja ottaa naulasta paltton käsivarrelleen:

Nikivaroff kysyy: »Aijotko mennä myymään palttosi?»

»Myytävä on, ei ole muutaakaan keinoa.»

»Se on hyvä paltto, vaan nyt se menee polkubinnasta kun on kevät. Olisipa syksy, niin saisi sillä hyvät rahat. Jos olisi rahoja, niin ostaisin sen sinulta, mutta kun ei ole, niin on pysyttävä erossa.»

Ennen lähtöään hän otti lompakkonsa taskustaan ja pisti sen seinällä riippuvaan tyhjään eväsreppuun sanoen: »Jätän lompakkoni tuohon. Tungoksessa liukkuessa voisi taitava taskuvaras sen ehkä siepata, luullen siinä olevan rahaa, ja niin saattaisi paperit joutua hukkaan.»

Paveli käveli eräälle suurelle torille. Muunnessaan hän mietti paljonko paltosta pyytäisiin. Kymmenen leipänaulan hintaa ei kaiketi kukaan liiaksi katso. Jos sitten näyttää ettei kauppa sillä hintaa synny, alentaa hän vielä kahden naulan hinnan. Kahdeksan naulaa leipää hän tarvitsee aivan välttämättömästi. Pari naulaa menee jo tänään vähintäänkin, ja lopun hän tarvitsee matkaevääksi. Näin hän päättelee. Alkoi sitten kiertää toria, asetellen paltoaan käsivarelleen siten, että se tulisi huomatuksi.

Paljon oli torilla toisiakin samanlaisia myyjiä kuin hän. Moni siellä kaupitteli vaatekappaleitaan, ja kuka mitäkin. Joku kyseli paltton hintaa ja tarkasteli sitä. »Kun olisi sinulla noin hyvä kesäpaltto myytävänä, niin kaupat tehtäisiin», sanoi eräs. Jotkut puhuivat pilaa, että hän on erehtynyt kaupalle lähtiessään vuodenaajan suhteen. Paveli ei ollut nyt leikinlaskun tullella ja hänen oli vaikea sietää minkäänlaisia komppasanoja. Kuullessaan sellaisia tunsu hän tulistuvansa ja hänen oli vaikea hillitä vihaansa ja suuttumustaan.

Hän oli kierrellyt toria jo parin tunnin ajan, ja ostajaa ei vaan ilmaantunut. Hänen vatsansa kurisi — se aivan kuin huutamalla huusi ruokaa, ja päänkivistys tuntui lisääntyvän. Torin toisessa laidassa olivat leivän myyjät. Siellä heitä oli pitkä rivi. Vaistomaisesti hän astuskeli

leipäkauppiaiden luokse. Heillä oli pöydillä puolival-koista ruisleipää ja useilla aivan valkoista vehnästäkin. Jo kaukaa tunsivat Paveli lämpimän leivän ihanan tuoksun. Se tuntui aivan hurmaavalta. Hän ahmi silmineen pöydällä olevia leipäkasoja. Hän huomasi eräällä pöydällä leivän kannikan, jonka kuori oli vähän palanut. Kannikka oli lykätty leipäkasaa taakse aivan pöydän reunalle. Hän arveli, että sen voisi ostaa ehkä halvemmalla ja painoksi hän arveli puoli naulaa. Olisipa vähänkin rahaa, niin kysyisi paljonko myyjä siitä tahtois, mutta jos ilmaiseksi sitä pyytäisi, niin eipä antaisi. Hän jää huomaamattaan seisomaan ja katselee kannikkaa yhä. Myyjä mittaa parillaan ostajille ja kehuu leipiensä hyvyttä. Saapuu siihen sitten useampiakin ostajia ja Pavelikin lähestyy pöytää. Hän kulkee pöydän sivusta ja sieppaa kannikan, pistää sen povelleen ja painautuu pysähtymättä väkijoukkoon. Edemmäksi päästyään kuulee hän, kun myyjä kimakalla äänellään kirkuu: »Eikös se roikale siepannutkin sen leipäkannikan. Jo minä sitä pelkäsin, kun näin sen sitä vahtivan. Jopa tämä nyt on elämää kun kaiken ryöstävät aivan käsistä.» Mutta Paveli pujotteli väkijoukossa yhä kauemaksi, ahnaasti haukaten anastamastaan kannikasta —. Hän haukkasi hätäisesti kerta toisensa perästä, aivan kuin olisi pelännyt, että joku sieppaa sen häneltä ja parin minuutin kuluttua oli kannikka kadonnut hänen vatsaansa.

Ja sitten vasta hänelle juolahti mieleen, että mihin puoleen hän olisikaan mukumankin saaliin tähden joutunut, jos millisi olisi sattunut näkemään? Hän ei edes tarkastanut ympärilleen, vaikka millisi olisi seisonut aivan hänen

vieressään kun sen leipäkannikan sieppasi. Hänen huomionsa oli kiinnitetty vaan siihen leipäkannikkaan eikä mihinkään muuhun. Vaikea oli hänen ymmärtää sellaista varomattomuuttaan. Käveltyään vähän aikaa tunsi hän päänkivistyksensä hiukan helpottaneen.

Hän kävelee torin takalaidalle, jonka viereisellä kadulla on kaikenlaisen tavaran kaupustelijoita. Kaupustelijat ovat rivissä kahden puolen kadun rannamilla. Paveli tunkeutuu torinpuoleisen rivin läpi kadulle ja kävelee kadun viertä. Joku tarttuu hänen käsivarteensa, ja kun hän kääntyy, huomaa hän Anna Paulovnan edessään.

»Mihin sinä olet menossa? Oletko ollut sairas, kun näytät kovin kalpealta?» kyselee Anna. Hän ottaa Annaa kädestä ja sitten kävelevät eräälle paikalle, missä ei ole paljon ihmisiä ja Paveli alkaa selostamaan tytölle kovaa onneaan työpaikan saantiin nähden. Hän tunnustaa Annan olleen oikeassa kehottaessaan häntä matkustamaan kotia silloin tilinsaantipäivänä. Nyt hän myy tämän palton ja ostaa leipää ja lähtee matkalle. Mutta hän tulee takaisin hakemaan Annan luoksensa —, tulee parin viikon perästä — ihan varmasti.

Anna Paulovna huokaa: »Voi meitä poloisia. Samalla asialla olen minäkin. Koetan saada myydyksi nämä kelonvitjat.» Ja hän näyttää niitä Pavelille. Ne ovat pitkät hopeaiset ja sirotekoiset. »Isä nämä minulle osti yhdessä kellon kanssa, kun täytin viisitoista vuotta. En raaskisi mitenkään näitä myydä, mutta täytyy. Kellon koetan säästää. Ensiviikolla saan alusvaatteiden ompelemista. Asuntoni emäntä toimittaa minulle sitä eräältä komissaarin rouvalta. Ansaitsen silläkin vähäsen —.»

Pavelin kävi sääliksi Annaa. Kuinka mielellään hän olisikaan tahtonut auttaa tyttöä, jotta ei hänen olisi tarvinnut isänsä ostamaa muistoesinettä myydä. Ei kyennyt auttamaan. Häntä aivan hävetti oma mitättömyytensä ja kehnoutensa, kun ei voinut olla Annalle avuksi. Hän olisi tahtonut puhua tytölle jotakin rohkaisevaa — ja mietti millä rohkaisisi häntä. »Usko pois, kaikki päättyy vielä hyvin. Ei meillä kotona ole koskaan ollut nälkää, jos ei rikkauttakaan. Peltosarat antavat enemmänkin, kunhan käyn käsiksi työhön. Kun vaan kotia pääsen, niin kaikki sitten korjaantuu —. On isällä sen verran rahoja, että voin matkan Pietariin tehdä ja sinut hakea. Ja sitten elämme rauhassa, kaukana tästä nälkäisestä kaupungista. Kun saan palttoni myytyä, niin tulen tänä iltana vielä käymään luonasi ja yöksi lähdän jo matkalle.»

»Mennään tuonne kadun vierustalle, ehkä saamme siellä ostajan», sanoi Anna, ja he kävelivät takaisin niille paikoille missä kohtasivat toisensa.

Kohta saapuikin siihen hyvin puettu nuori kookasvartalainen nainen. Hän loi tarkan silmäyksen Pavelin käsivarrella olevaan palttoon. Kääntyi kuitenkin Annan puoleen, tarkastellen vitjoja ja koettaen kädessään niiden painoa, kysyen: »Paljonko tahdot?»

Anna sanoi hinnan, vaan nainen tarjosi ainoastaan puolen siitä. Anna torjui tarjouksen selittäen, ettei hän liikaa edes pyytänytkään. Mainitsemansa summa on vain hopean hinta.

Nainen lupaa hiukan enemmän ja Annakin alentaa hiukan hintaa. »Sen halvemmalla en myy.»

Nainen menee sivu ja kysyy eräältä vaimolta tämän kultasormuksen hintaa. Vaimo sanoo hinnan ja selittää, ettei mitenkään sitä möisi, vaan on pakko, ruokaa ei ole kotona. Sormus on hänen vihkimäsormuksensa.

Nainen on tarkastellut sormusta tarkalleen ja tarjoaa puolet pyydetystä summasta. Vaimo alkaa vaikertamaan: »Älkää hyvä neiti tinkikö. Lükaa en pyytänyt, mutta alentaa kuitenkin hintaa.

Nainen kohottaa tarjoustaan ja sanoo: »Enempää en maksa, jos kaupan tahdotte tehdä, niin sen saatte», ja palaa Annan luokse.

Vaimo seuraa häntä ja pyytää lisää, selittäen hädänalaista asemaansa. »Kaksi lasta on kotona eikä ole minkäänlaista ruokaa.» Mutta nainen sanoo kylmästi: »Sen minkä lupasin, niin maksan», ja alkaa tinkiä Annan kellonvitjoja.

Kauan tinkii ja välillä menee katselemaan erään toisen vaimon tarjoamaa sormusta. Tulee taasen takaisin ja lupaa vähän enemmän. Anna alentaa hintaa vielä kerran ja vihdoin syntyy kauppa. Nainen avaa käsilaukkunsa, ottaa sieltä setelitukun ja maksaa sovitun hinnan. On sitten lähtevinään pois, jolloin se vaimo, jolta hän on sormusta tinkinyt, tulee nopeasti hänen luokseen ja tarjoaa sormuksensa edellä luvattua hinnasta, sanoen: »Olen tässä jo puoli päivää seisonut ja koska ei näytä muitakaan ostajia tulevan, niin annan sen teille, vaikka halvasta se nyt menee —.»

Paveli on seurannut naisen kaupantekoa kaiken aikaa ja hänen tinkimisensä on synnyttänyt Pavelissa kuvamattoman raivon. Hänen on vaikea pysytellä paikallaan.

Hän tuntee aivan vapisevansa vihasta ja tahtoisi hyökätä tuon naisen kimppuun ja käsillään ruhjoa hänet mäsäksi. Pienintäkään sääliä hän ei tunne sitä naista kohtaan, vaan jaloillaan hän polkisi sen katuliikaa —.

Saatuana vitjansa myytyä lähestyy Anna Pavelia, mutta katselee ihmeissään hänen kasvojaan. Tuollaisena ei hän ole Pavelia koskaan nähnyt. Mikä hänelle on mahtanut tulla? Olisiko Paveli äkisti sairastunut?

Nainen on ostanut toiselta vaimoltakin hänen sormuksensa, ensin hyvästi tingittyään ja nyt hän tulee Pavelin luokse, joka koettaa kaikkiin voimin hillitä itseään. Nainen ottaa Pavelin käsivarrelta palton, tarkastaa vuoria, katsoo kainalonalustat ja hihansuut. Ja Paveli sanoo katkonaisen konemaisesti sanat, joita hän on tänään torilla toistellut kymmeniä kertoja: »Paltto on kuin uusi. Vanhanajan hyvää kangasta ja vahvaa tekoa. Hiukan vaan pidetty.»

Nainen kysyy hintaa ja Paveli mainitsee. Nainen tarjoaa puolet ja Paveli saa vaivalla sanoneeksi mihin saakka hän alentaa. »Ottakaa jos tahdotte.»

Nainen sanoo: »Jos kannatte palton asuntooni, niin maksan pyytämänne hinnan». Paveli lupaa kantaa —.

Anna on seurannut Pavelin kasvojen ilmettä ja silmien välkettä ja hänen sydäntään kouristi niin omituisesti. Pavelin katseessa oli jotakin villiä, — eläimellisen raakaa. — Sellaista hän ei koskaan ollut ennen huomannut.

Nainen lähtee kulkemaan pitkin katuviertustaa ja viittaa kädellään Pavelille, joka nyykäyttää Annalle päätänsä ja sanoo: »Parin tunnin päästä tulen luoksesi.» Lähtee sitten kävelemään naisen perässä.

Kulkevat pitkin katuvierustaa. Nainen pysähtyy tavan takaa ja tarkastelee myytävänä olevia esineitä. Ne eivät kuitenkaan näytä häntä miellyttävän. Jättää vihdoin katselemiset ja virkkaa Pavelille: »Nyt lähemme pois.»

He kulkevat perätysten aivan äänettöminä. Paveli astuu muutaman askeleen päässä naisesta. Hänellä on suunnitelma, joka on syntynyt aivan itsestään. Hän kuristaa tuon naisen ja ottaa hänen laukkuansa ja sitten viepi Annalle hänen vitjansa ja sanoo: »Löysin lompakon kadulta ja siinä oli seteleitä, ostin siltä naiselta takaisin kellonvitjasi ja tässä ne ovat.» Antaa vielä seteleitä Annalle, — — ja sitten menee asemalle, ostaa piletin ja matkustaa kotiin. —

Hän seuraa naista väijyvän pedon raivolla ja odottaa sopivaa tilaisuutta hyökätäkseen hänen kimppuunsa.

He etääntyvät torilta yhä kauemmaksi. Katu, jota kulkevat on leveä valtakatu. Vihdoin kääntyvät erälle poikkikadulle ja siitä erälle kapealle kadulle, jossa ei näy montakaan kulkijaa. Paveli lähenee edellään kävelevää naista, vaan huomaa samalla pari miestä etempänä kävelevän. Kohta kääntyy nainen porttikäytävästä sisään, menee nopeasti yli pihan ja avaa vastapäätä olevan eteisen oven. Paveli on aivan hänen kintereillään. Nainen ei nouse portaita ylös, vaan rientää alakerrassa olevan oven luokse ja juuri on kädellään koskettamaisillaan ovikelloa . . .

Mutta samassa silmänräpäyksessä on Paveli kummallakin kädellään tarttunut naisen kaulaan. Hänen sormensa ylettyvät naisen kaulan ympäri — — ja hän pusertaa ja kiertää kaikin voimin —, hän pusertaa sääliittä, — hirmuisessa raivossa. — Naisen ruumis on hervahtanut . . .

Painuisi maahan mutta Pavelin käsien varassa pysyy ylhäällä — ja hän pusertaa — ja kiertää yhä . . .

Hän laskee naisen hervottoman ruumiin painumaan hiljalleen eteisen lattialle. Päästää sormensa irti naisen kaulasta. Ottaa palttonsa lattialta ja pistää sen nopeasti päällensä. Naisen käsilaukku on pudonnut lattialle. Sen sieppaa nopeasti ja pistää palttonsa vasemmanpuoleiseen povitaskuun ja rientää kiireesti ulos —. Kulkee yli pihan ja portista kadulle.

Hän kävelee rivakasti ja seuraavassa kulmauksessa kääntyy toiselle kadulle. Tämä katu päättyy leveään valtakatuun. Siinä menee ohi raitiovaunu ja hän lähtee juoksemaan sen perässä, aivan kuin pyrkisi sitä saavuttamaan. Vaunu seisautuu pysäkillä ja hän alkaa kävellä hengästyneenä ja hiestyneenä.

Ihmisiä kulkee kadulla suunnaton paljous, joten hänestä tuntuu ettei kukaan voi häntä enään ihmisvilinästä keksiä, vaikka olisivat siellä talon pihassa hänet huomanneetkin.

Hän saapuu Nevan rannalle, kävelee hiljalleen Tricitskin sillan yli ja kääntyy Liteinyin sillalle päin, miettien missä hän sen laukun tyhjentäisi ja mihin sen kätkisi. Neva on aivan sula, kulettaen parillaan etempää tulevia jäitä mereen. Nevaan hän päättää pudottaa sen käsilaukun, tyhjänettyään sisällön taskuunsa. Hän pysähtyy ja nojaa kivistä kaidetta vastaan katsellen Nevan virtavaa vettä ja kulkevia jäärykkiöitä. Vetää taskustaan esille laukun ja avaa sen. Ottaa Annan kellonvitjat ja kaksi kultasormusta, pistää ne taskuunsa, ja sitten vetää tukun seteleitä, jotka nopeasti myös pistää taskuun. Mitään

muuta ei laukussa ole. Nyt täytyisi löytää pieni kivi, jonka pistäisi laukkuun, jotta menisi heti pohjaan.

Hän pistää tyhjän laukun taskuunsa ja lähtee kävelemään eteenpäin, katsellen katua, löytääkseen kiven. Katu on puupölkkyistä tehty ja vasta lähellä Liteinyin siltaa alkaa kivitetty katu. Hän kävelee yhä ja saapuu sillan lähelle, löytää kiven ja ottaa sen taskuunsa ja vetäytyy Nevan partaalle kivikaiteen viereen, johon nojaten ottaa laukun, pistää siihen kiven ja nopeasti pudottaa sen kaiteen toiselle puolelle. Hän kuulee polskauksen ja katsoo yli kaiteen ja näkee laukun. Ranta on sillä kohtaa aivan matala. Hän poistuu nyt nopeasti ja kääntyy Liteinyin prospektille.

Miliisi on toiselta puolelta katua etempää seurannut epäluuloisena Pavelin kulkua Nevan varrella pitkän aikaa, ja nyt rientää katsomaan Nevan varteen mahtoiko mies jotakin pudottaa Nevaan. Miliisi huomaa käsilaukun matalassa rannassa. Hän lähtee juoksemaan Pavelin perään, pysäyttääkseen tämän.

Kohta huomaa Paveli, että miliisi juoksee hänen jälessään aivan lähellä. Hän ponnahtaa heti juoksuun. Miliisi käskee pysähtymään, mutta hän lisää vauhtia. Juostessaan on jo miliisi ottanut kiväärin selästään käteensä ja nyt hän pysähtyy ja ampuu laukauksen ilmaan, mutta kun Paveli jatkaa yhä juoksuaan, tähtää hän ja laukasee. Pavelin polvet hervahtavat heti ja hän kaatuu raskaasti vatsalleen kadulle.

Miliisi tulee Pavelin luokse, vääntää hänet selälleen. Verta on juossut hänen rinnastaan kadulle ja vaatteet

ovat rinnan kohdalta punaisena verestä. Kuula on mennyt hartioista sisään ja tullut rinnasta ulos, lävistäen sydämen. Yleisöä kerääntyy suuri joukko katsomaan ammuttua miestä. Miliisille tehdään kysymyksiä: »miksi ammut miehen?»

»Miksikä ammuin rosvon?», vastaa miliisi, ja se tieto riittää. Väkijoukossa leviää tieto, että miliisi on ampunut rosvon.

Kulkee kuorma-ajuri tyhjin rattaineen siinä lähellä. Miliisi komentaa ajurin ajamaan hevosensa ammutun luokse ja yhdessä nostavat ruumiin rattaille ja lähtevät ajamaan miliisikamarille väkijoukon saattamana. Miliisikamarin edustalle päästyä tuodaan sisältä kantopaarit, jolla nostetaan ruumis eräeseen eteisen sivulla olevaan huoneeseen.

Miliisi tekee raportin asiasta ja kaksi etsivää lähetetään haraamaan käsilaukkua Nevasta. Lääkäri tulee ja tarkastaa ruumiin ja vakuuttaa kuoleman seuranneen silmänräpäyksessä.

Tarkastetaan kuolleen kaikki taskut. Palton povi-taskusta löytyy tukku paperirahaa, kaksi kultasormusta ja hopeaiset, sirotekoiset naisen kaulavitjat. Mitään papereita ei kuolleelta löydy ja kukaan ei häntä tunne. Ruumis siirretään kellariin ja päällikkö antaa yleisen määräyksen miliiseille, että jokaisen heistä tulee käydä katso-massa ruumista, jotta saataisiin selville, kuka ja mistä hän on.

Saapuvat sitten etsivät Nevalta, ilmoittaen ettei siellä minkäänäköistä käsilaukkua ole. Miliisi lähtee heidän

kanssaan uudelleen Nevalle, mutta laukkuja ei todellakaan enään ole. Joku sivukulkija on sen huomannut ja harannut ylös.

VIII.

SALAISUUS.

Seuraavana aamuna, kun Nikivaroff oli passipaikalleen menossa, sai hän eräältä toiselta miliisiltä tiedon rosvon ampumisesta Liteinyillä ja että miliisipäällikkö oli määrännyt jotta kaikkien miliisien tulee käydä ruumista katsomassa, jos siten joku sattuisi hänet tuntemaan. Nikivaroff oli illalla jonkunlaisella levottomuudella odottanut Pavelia kotiin saapuvaksi, sillä tämä oli ensikerta kun Paveli ei saapunut yöksi kotiin. Saatuaan nyt kuulla ammutusta rosvosta, johtui hän ajattelemaan Pavelia. Olisiko poikaparka joutunut sellaisille jäljille. Samalla mietti hän, että jos se ammuttu olisikin Paveli, niin olisiko viisasta tuntea hänet. Mietittyään asiaa moneen kertaan, tuli hän sellaiseen tulokseen, että jos hän tunnustaisi tuntevansa ruumiin, johtuisi siitä lisäkuulusteluja ja kuka ties vaikka minkälaisia epäluuloja, kun Paveli on asunut hänen luonaan ja hyvässä lykyssä voisi menettää virkansa.

Näitä miettiessään hän saapuikin miliisikamarille ja meni eräiden toisten kanssa katsomaan ruumista. Tisurissa oleva komissaari seurasi heidän mukanaan. Kukaan ei kuollutta tuntenut. Ei Nikivaroffkaan, — vaikka hän jo ensi silmäyksellä oli selvillä, että ammuttu mies on Paveli

Romanov. Myöhemminkään ei kukaan miliseistä ammuttua miestä tuntenut ja muutaman päivän kuluttua vietiin ruumis joukkohautaan.

Samana päivänä kertoi Nikivaroffille eräs hänen virkatoverinsa, että Kameno-ostrovskin kaupunginosassa oli eilen iltapäivällä murhattu eräs juutalaisneiti, jonka isä parillaan istuu vankilassa arvoesineillä keinottelun johdosta. »Tytär on kuulemma jatkanut isänsä ammattia, ja nyt joutui rosvojen käsiin. Hänen ruumiinsa oli tavattu oman asuntonsa ulkoeteisestä ja löydettyäessä oli vielä lämmin. Sairashuoneella, johon oli heti kuletettu, oli lääkäri selittänyt, ettei neitiä oltu ainaostaan kuristettu, vaan samalla oli väännetty hänen niskanikamansa poikki, joten kuolema on seurannut aivan heti. Neidin palvelijatar on pidätetty, koska todennäköiseltä näyttää, että murha on tapahtunut neidin asunnossa ja sitten vasta ovat rosvoet poistuessaan nostaneet hänen ruumiinsa eteiseen. Palvelijatar on siis ollut rosvojen kanssa nähtävästi samassa juonessa ja päästänyt heidät sisälle. — Useoita rosvoja on jo illalla pidätetty, mutta täyttä selvää ei vielä ole saatu murhaajista.»

Vaikka tällaiset kertomukset miliisien kesken olivat aivan jokapäiväisiä, niin tuntui tämä enemmän mielenkiintoiselta Nikivaroffista ja siksi hän kyseli minkä näköinen se juutalaisneiti mahtoi olla. Ja toverinsa selosti sen olleen tavallisen juutalaisnaisen näköisen. »Pikimusta tukka, mustat silmäkarvat, nenä kaareva, kasvot melkein kauniit ja vartaloltaan pitkän solakka.»

Myöhemmin juolahti Nikivaroffin mieleen, mahtaisiko

Pavelin kuolemalla ja neidin murhalla olla jotain toistensa kanssa yhteistä, mutta kun tapahtumain välimatka oli kovin pitkä, ei hän käsittänyt niillä mitään sellaista olevan.

Iltasella kotiin mentyään tapaa Nikivaroff Anna Paulovnan. Nikivaroff on nähnyt Anna Paulovnan pari kertaa kävelemässä Pavelin kanssa ja tuntee hänet ulkomuodolta. Tyttö esittää itsensä ja esittelee asiansa. Hän on jo Nikivaroffin vaimolta saanut tietää, ettei Paveli ole asunnossa käynyt eilisaamun lähtönsä jälkeen. Ja nyt alkoi Anna Paulovna kertoa, miten hän eilispäivänä tapasi Pavelin torilla ja mitä Paveli hänelle puhui ja miten hän sai kellonvitjansa myytyä ja samalla Paveli sai palttonsa kaupaksi ja läksi sitä ostajan kotiin kantamaan, luvaten parin tunnin kuluttua tulla hänen luokseen. Samalla antoi Anna Paulovna Nikivaroffin ymmärtää, että hän ja Paveli ovat jo kauan olleet hyvät ystävät ja siksi hän on niin kovasti levoton Pavelin suhteen, että täytyi tulla hänestä selvää ottamaan.

Kertoi myös kuulleen sellaista, että Liteinyin prospektilla oli eilen ammuttu joku tuntematon mies, — ja vaikka sellaisia juttuja kuuleekin lähes joka päivä, niin siitä huolimatta tuo juttu nyt on lisännyt hänen levottomuttaan. Nikivaroffilta kysyi: »Oletteko te sitä ammuttua miestä käynyt katsomassa?»

Nikivaroff oli miliisilaitoksella käydessään kuullut mitä Pavelin taskuista oli löydetty ja nyt hänelle alkoi koko asia selvitä. Hän ei vastannut Anna Paulovnan kysymyksen, vaan sensijaan kysyi häneltä: »Minkälainen oli se nainen, joka osti vitjanne ja jonka asuntoon Paveli läksi

palttoaan kantamaan?» Ja kun Anna Paulovna selitti, sopivat kaikki tuntomerkit yhteen toveriltaan päivällä kuulemansa kanssa. Hänelle oli siis asia selvinyt ja nyt hän mietti voisiko ilmaista tytölle koko totuuden. Anna Paulovnan levottomuudesta ja hänen puheestaan ymmärsi Nikivaroff, että Pavelin ja tytön suhde ei ole ainoastaan tuttavuus, — vaan on se paljon läheisempi. Elämäkokemuksesta hän tiesi, että rakastunut nainen saattaa ryhtyä mihin keinoihin tahansa löytääkseen salaperäisesti kadonneen rakastettunsa, joko sitten elävänä taikka kuolleena. Kuka takaa, vaikka tyttö mentisi jo huomenna tiedustelemaan miljiesilaitokselta Pavelia. Selittäisi hänen tunteidensa ja puhuisi kellonvitjoistaan ja sotkisi itsensä siihen juttuun sillä tavalla, ettei koskaan siitä selviäisi, — ja vieläpä hänetkin. Viisaimmalta hänestä tuntui, että tyttö saapi tietää totuuden ja sitten voipi hänen omaan turvallisuuteensa vedoten vaatia vaitioloa.

Anna Paulovna katseli Nikivaroffin vakaviksi käyneitä kasvoja ja odotti kysymykselleen vastausta. Kun Nikivaroff näytti vaipuneen mietteisiinsä, kysyi hän uudelleen: »Oletteko käynyt katsomassa sitä rosvona ammuttua miestä?»

Nikivaroff loi häneen surumielisen katseen — ja vihdoin sanoi: »Ajattelin tässä mikä olisi parhainta, salatako — vai ilmoittaako totuus. Tulin siihen tulokseen, että totuus on paras.» —

»Rosvona ammuttu — on — on — siis — Pa-vel —!»
Ja Anna Paulovna parahti: »Pavel — Pavel» — ja ratkesi hillittömään itkuun —. Hän itki kauan. — Hän itki sär-

kyneitä toiveitaan, — pirstaleiksi menneitä unelmiaan, — itki ensimmäistä, — onnettomasti päättynyttä rakkauttaan, — itki aivan katketakseen —. Ja Nikivaroffin vaimo koetti tyynnyttää itkevää tyttöä, mutta hänen itkunsa oli niin valtavaa, niin sydämelle käypää, että vaimokin alkoi itkeä. — Ja pikkuiset tytöt, jotka eivät asiasta mitään ymmärtäneet, vetäytyivät äitinsä hameen helmoihin ja itkivät ja nyyhkivät ääneen. — Eikä kuivana pysynyt Nikivaroffinkaan silmät. Hänenkin mielensä heltyi —. Se oli kyynelten kylpy —.

Kauan itki Anna Paulovna, mutta kun hänen itkunsa vihdoinkin päättyi, näytti hän saaneen harvinaisen mielen-tyyneyden. Hän sanoi: »Arvaan kaikki edeltäpäin, vaan kuitenkin haluan kuulla yksityiskohtia. Sanokaa, oliko Pavelilla ammuttaessa minun kellonvitjani?»

»Oli hänellä — ja kaksi kultasormusta ja tukku seteleitä.»

»Minun olisi pitänyt ymmärtää, torilla erotessa, että Paveli oli joutumaisillaan onnettomuuteen. Hänen kasvonsa ja katseensa osotti sen. Minun olisi pitänyt lähteä Pavelin mukaan, puhua hänelle ja varoittaa ja estää sellaisesta. Minä hylkäsinkin hänet siinä oman onnensa nojaan, kauhistuen hänen katsettaan, enkä ymmärtänyt häntä auttaa ja ohjata oikealle tielle. Hän oli kalpea nälästä, eikä jaksanut harkita tekonsa seurausta. Tahtoi hankkia minulle vitjani takaisin, murhaamalla niiden ostajan —. Olen yhtä suuresti syypää kuin Pavelikin. Huomenna menen miillisilaitokselle ja kerron kaikki — ja vaadin, että ampuvat minutkin. — Elämä ei ole enään minulle minkään arvoista —!»

Juuri tuonlaatuista oli Nikivaroff pelännyt ja nyt hän alkoi selittää: »Eihän ole millään tavalla rikollinen, mutta jos menet ja puhut heille vitjoistasi ja suhteestasi Paveliin, niin sotkevat sinut osalliseksi. Eivät kuitenkaan sinua ammu, vaan vankina saat olla pitkät ajat. Ajattele mitä on nuoren tytön olo nykyään vankilassa. Se on kauheampaa kuin kuolema. — Riistävät kunniasi, — kaiken sen mitä pidät pyhimpänä. — Jos sinulle on jostakin arvosta Pavelin muisto —, niin älä antaudu heille! — Ja samalla syöksisivät minut perheineni onnettomuuteen. En ole millään tavalla osallinen Pavelin tekoon, mutta kun hän asui luonani, alettaisiin minuakin epäillä — ja joka nykyään joutuu epäilyksen alaiseksi mistä tahansa, — hän on pian mennyttä miestä. Viran joka tapauksessa veisivät minulta, — ja sitten joutuisin Pavelin tavalla harhailemaan — ja miten se päättyisi? Katso noita pieniä tyttäriä, mihin he joutuisivat? — Älä puhu kenellekään mitään koko asiasta. Vaikeaminen on parasta, — se on edullisinta ja järkevintä —. Paras kun koettaa unohtaa menneen. Aika parantaa kaikki, vaikkapa hitaastikin, niin varmasti. Olet vielä nuori, melkein lapsi. — Noudata vanhemman neuvoa —.»

Anna Paulovna vaipti surullisiin mietteisiinsä ja Nikivaroff ei häntä sanallakaan häirinnyt. Hän luotti tytön terveeseen ymmärrykseen. Kunhan ennättää tarkasti ajatella asiaa, niin järki voittaa tunteet. Äänettömyys vallitsi huoneessa pitkän aikaa. Nikivaroffin vaimo alkoi teetä laittaa pöytään. Kaatoi Anna Paulovnallegin lasin ja leikkasi leipää myös hänelle. Kehotti vihdoin ottamaan teetä.

Anna kiitti teestä ja alkoi sitä yhä mieltikellen hörppiä.

»Jos eivät saa Pavelista selvää, niin hautaavat hänet tuntemattomana. Niinkö?» kysyi hän Nikivaroffilta.

»Niin tekevät. Ja hänen vanhempansa eivät koskaan saa tietää hänen rikoksestaan eikä todellisesta kuolemastaan. Ajattele, miten todellinen tieto koskisi vanhuksiin? Paveli puhui isästään ja äidistään suurella kunnioituksella. He ovat tietenkin kunnan ihmisiä. Miten koskisikaan heidän sydäntään kun saisivat kuulla poikansa kuolleen rosvoana. Jos sattuisivat tulemaan poikaansa tiedustelemaan, niin sanotaan hänen sairastuneen kuumeeseen ja kuolleen. Eivät sitä niin kauheasti sure, kuin jos saisivat tietää totuuden.»

Anna Paulovnan kasvot kirkastuivat. Hän oli Pavelin vanhuksat unohtanut. Hän muisti, miten ylistellen Paveli puhui äidistään ja isästään. He tuntuivat nyt hänenkin omaisiltaan. Olihan heillä yhteinen suru kannettavanaan. He eivät vielä tiedä, mutta joskus saavat jotakin asiasta tietää. Totuus on heiltä salattava. Ja heidän tähtensä hän vaikenee, — heidän ja Nikivaroffin. Tämän ajatuksensa hän ilmaisi Nikivaroffille ja kiitti neuvosta.

Nikivaroff vielä haasteli: »Ylihuomenna jo ehkä hänet hautaavat ja sitten unohtuu juttu. Joka päivä tapahtuu samanlaisia, joten yksi juttu painuu pois toisten tieltä. Sanomalehdet eivät tuollaisista kerro mitään. Se onkin parempi, sillä eipä muuta olisikaan sitte lehdillä kerrottavaa, kun alkaisivat sellaisia kertoa. Joka päivä vangitaan rosvoja sekä valtiollisista syistä epäluulonalaisia joukottain. Vankiloissa heitä kuolee kuin kärpäsiä ja osa joutuu am-

muttavaksi. Nykyinen aika on sellainen, ettei ihmisen henki ole juuri minkään arvoinen, jos siitä pääsevät toiset päättämään. Jokaiselle itselleen on tietenkin oma elämä rakas. Sitä koettaa kukin säilyttää ja eteenpäin viedä. Mutta annahan, jos työtön työläinen varastaa torilta leivän, säilyttääkseen henkeään, niin miliisin on käytävä niskaan kiinni ja raastettava hänet miliisivankilaan. — Ja oikeus ei ota huomioon miksi hän varasti, vaan tuomitsee ammuttavaksi, tahi pitkäksi aikaa vankeuteen, jossa useimmat kuolevat kuin vapautuvat. Ja tuomarit sanovat, kun tuomiot pannaan täytäntöön: «Taas on niin monta hylkyä vähemmän.» Kun on rahaa ja ruokaa, pysyy kehnonkin ihminen kunnollisena, mutta kun joutuu puutteen ja nälän ahdistamaksi, niin parhaimmatkin ihmiset tahtovat joutua hylkyjen kirjoihin. Sellaista se on elämä, se on armotonta ja sydämettömän raakaa. Joukottain sortuu ihmisiä joka päivä, mutta yhä niitä vaan riittää. Venäjä on ihmisistä ihmeellisen rikas —.

Tämä Pietarin kaupunki on kuin pohjaton järvi, johon lukuisat joet laskevat vetensä ja jonka pinnan alla on salaisia, voimakkaita virtoja, jotka synnyttävät nieleviä pyörteitä ja kurimuksia. Ihmiset ajelehtivat tänne, aivan kuin kaarnan kappaleet virran mukana. Sitten ne liukuva järven pinnalla, pyörivät toistensa ympäri, törmäävät väliin yhteen ja taas eroavat, kunnes tahtomattaan joutuvat salaisen virran synnyttämään pyörteeseen ja kaatoavat syvyyteen. Näin kävi Pavelille ja niin on käynyt tuhansille ennen häntä — ja niin tulee edelleen käymään. Järvi ei täyty, se on näet pohjaton —.

Kukaan ei meistä tiedä edeltäpäin, milloin joudumme pyörteen nieltäväksi —. Me huomasimme sen pyörteen, joka ni li Pavelin — ja meidän täytyy karttaa sitä. Jos varomattomasti sitä lähestyisimme, melisi se myös meidät.*

Anna Paulovna hyvästeli lähteäkseen asuntoonsa. Pyysi anteeksi, kun tuntemattomana ollen ja kutsumatta oli tullut, mutta hän ei voinut olla tulematta. Kiitteli edelleen neuvoista, jotka estivät hänet ajautumasta nielevään pyörteeseen —.

»Tästä lähtein emme ole tuntemattomia, vaan parhaita tuttaviamme. Käykää iltasilla luonamme haastelemissa. Puhelemalla suruistaan luotetulle tuttavalle vähenee niistä toinen puoli», lausui Nikivaroff.

Anna Paulovna ilmoitti osotteensa, että jos asiaan nähden vielä jotakin sattuisi ilmenemään, niin Nikivaroff voipi hänelle siitä ilmoittaa ja neuvoa yhteiseksi hyväksi. Salaisuus päätettiin säilyttää. Ainoastaan he kolme, Nikivaroff ja hänen vaimonsa ja Anna Paulovna tuntevat sen.

IX.

POIKAANSA ETSIMÄSSÄ.

Eräänä iltana lokakuun alussa saapui Nikivaroffin asuntoon vanha mies ja kysyi: »Asuuko tässä Paveli Romanov?»

»Kyllä hän on tässä aikaisemmin asunut», vastaa Nikivaroff.

»Olen hänen isänsä ja läksin tiedustelemaan, kun ei mitään hänestä kuulunut. Missä hän nyt on?»

Nikivaroff kehottaa vanhusta istumaan ja ottamaan repun selästään painamasta, ja vanhus noudattaa kehoitusta haastellen:

»Tarpeen onkin jo istuminen, aivan väsyttää, kun aamusta alkain olen kävellyt ja tiedustellut. Neuvoivat viimein miliisikamarille ja sieltä sain hänen osoitteensa. Katua kesti vielä ennenkuin osasin kävellä tänne. Mikä sillä pojalla on, kun ei ole edes kirjoittanut? Ei kai hän kuollut ole?»

Nikivaroff oli useasti miettinyt, miten hän selittää asian, jos omaiset tulevat tiedustelemaan ja olipa Anna Paulovnan kanssakin siitä jo pariin kertaan neuvotellut, mutta nyt ei hän ollut selvillä, miten oikeastaan vastaisi. Vanhusta kävi kovasti sääli. Vihdoin hän sanoi: »Ei ole Pavelin asiat hyvin.»

Vanhus säpsähti: — »Pahaa me pelkäsimme. Äitinsä on ollut kovin levoton. Jo huhtikuussa hoputti minua matkalle lähtemään, kun kirjettä ei kuulunut. Kun ihmiset sanovat postinkulun olevan kovin huonon, niin ajattelin kirjeen sentähden vaan viipyvän. Vihdoin läksin matkalle, kun ei odottamisesta apua ollut. Olemme jo ajatelleet asian kaikin päin. Sanokaa suoraan miteri hänen laitansa on. Kestän kaikki —.»

»Hän on kuollut. . . .»

Vanhus teki ristinmerkin ja hänen päänsä painui kumaraan. Mitään ei puhunut pitkään aikaan —. Joskus vaan huokasi syvään. Viimein kohotti päänsä ja kysyi: »Milloin hän kuoli ja miten? Tautiinko?»

»Kuumetaudin sai ja nopeasti kuoli. Neljäs päivä touko-
kuuta jätti tämän maailman.»

Vanhus teki uudelleen ristinmerkin ja kysyi: »Saiko hän
virastosta toimen?»

Nyt alkoi Nikivaoff laajasti selitellä Pavelin paikan
etsimishommaa, selostaen syyn, miksi ei hän virastoon
päässyt ja miten hän sitten pääsi tupakkatehtaalle ja myö-
hemmin joutui työttömäksi ja sitten sai kuumetaudin ja
kuoli.

Vanhus aivan huokaili tuskissaan kuunnellessaan kerto-
musta ja sen päätyttyä huokasi: »Voi kun en tullut hänelle
sanoneeksi, että joset paikkaa saa, niin tule takaisin kotia.»

Nikivaroff huomautti nyt, että löytyy eräs toinen,
joka tietäisi tarkemmin kertoa Pavelin suunnitelmista ja
oloista täällä, kun hän.

»Kuka on se toinen?»

»Hän on poikamme morsian, joka on surrut ja itkenyt
poikamme kuolemaa — ja edelleen suree.»

»Mitä sanotte? Morsianko?»

»Niin juuri.»

»Missä hän on? Saattakaa minut hänen luokseen.»

»Minä käyn hänet hakemassa tänne», sanoi Nikivaroff,
samalla jo lähtien.

Anna Paulovna oli joka viikko käynyt Nikivaroffin
luona. Yhdessä olivat aina Pavelista puhelleet. Salaisesti
olivat ottaneet selvän Pavelin haudasta. Tarkkaa tietoa
ei siitä saanut, kun suuria joukkoja peitetään maahan

samalla kertaa, mutta arvioinnin mukaan oli paikka heillä tiedossa ja Anna oli sen merkinnyt kantamallaan tiilikivellä, jonka oli asettanut pystyyn, aivan kuin patsaaksi.

Toimeentulonsa oli ollut hirmuisen vaikeaa. Mihinkään tehtaaseen ei päässyt. Käsityöllä koetti ansaita elatustaan. Kortteerin emäntä oli käynyt komissaarien ja kauppa-
miesten rouvilta pyytämässä hänelle työtä. Kovin vähin supistui ansio, sillä eivät ne rouvat paljoa maksaneet. Kalpeaksi oli käynyt ja laihtunut. Siihen vaikutti vielä syvä sydänsuru kohdanneesta onnettomuudesta, joka aina matona mieltä kalvoi.

Avatessaan Nikivaroffille ovea, näki hän jo tämän kasvoista, että jotain tavallisuudesta poikkeavaa on hänellä asiana. Kuultuaan Pavelin isän tulon, riemastui hän. Tuntui aivan kuin hänen lähin omaisensa olisi saapunut. Nopeasti sykkivin sydämin hän valmistautui tapaamaan vanhusta.

Saavuttuaan Nikivaroffin asuntoon, tervehti hän vanhusta kädestä, ja vanhus katsoi pitkään ja tarkkaavasti häntä kasvoihin. Annan kalpeat, mutta silti kauniit ja selväpiirteiset, säännölliset kasvot muistuttivat vanhuk-
selle joitakin pyhimysten kuvia, joita hän oli nähnyt. Vihdoin kysyi vanhus: »Onko totta, että olet poikani morsian?»

Anna Paulovnan kasvoille valahti vieno puna, ja hän vastasi:

»Totta on. — En voi, enkä tahdo sitä teiltä kieltää. Tosin kaiken suunnittelimme ja sovimme ilman teidän lupaanne. Mutta sopimus sisälsi kuitenkin sen, että ennen-

kuin hänen omakseen laillisesti suostun, on hänen saatava isältään ja äidiltään suostumus.»

»Ja mitä mieltä oli sinun isäsi ja äitisi? Tiesivätkö he asiasta?»

»Isäni ja äitini ovat kuolleet.»

»Siis olet orpotyttö —.»

Vanhus kyseli sitten tarkemmin pojastaan, hänen oloistaan ja suhteesta Anna Paulovnaan. Anna vastaili ensin lyhyeen, mutta alkoi sitten kertoa juurta jaksain. Selitti Pavelin olon tehtaalla, tutustumisensa häneen. Pavelin kertomukset kotioiloista ja tulevaisuuden yhteiset suunnitelut. Työttömänä olon ja Pavelin työpaikan etsimiset, satamatöihin haaveilemiset ja miten he tapasivat toisensa torilla. Mitä Paveli siellä puhui ja miten sai palttonsa kaupaksi —. Edemmäksi ei enään jaksanut, vaan puhkesi valtavaan itkuun —.

Nikivaroff jatkoi: »Kun Paveli sai paltostaan rahat, osti hän leipää kaikella rahalla, kuten oli suunnitellut ja saapui tähän asuntoonsa. Tunsi itsensä sairaaksi ja päätti levätä yön ja aamulla vasta lähteä matkalle. Sairaus kehittyi kuumeeksi ja aamulla oli hänet vietävä sairashuoneelle. Siellä hän kolmen päivän perästä kuoli —.»

Kertomus näytti tehneen vanhukseen järkyttävän vaikutuksen. Äänettömänä hän kuunteli, mutta kertomuksen lopulla, kun Annan puhe katkesi, alkoivat kyyneleet vieräi hänen silmistään, putoillen tuuhealle parralle. Hetken äänettömyyden jälkeen hän virkkoi Annalle: »Lapseni, tiedätkö Pavelin haudan?»

»Tiedän sen.»

»Ohjaa minut hänen haudalleen.»

»Nytkö heti?»

»Aivan nyt. Huomenna matkustan jo pois.»

Anna Paulovna läksi vanhusta ohjaamaan poikansa haudalle.

Hautauspaikalle oli pitkä matka. Äänettöminä he viereysten kävelivät, kumpikin omissa mietteissään. Kun perille saapuivat, osotti Anna merkkinä olevaa tiilikiveä ja sanoi: »Tässä on Pavelin hauta.»

Vanhus paljasti päänsä, painautui tiilikiven viereen polvilleen, hymisten hiljakseen rukouksia poikansa sielun puolesta.

Päätettyään hartaudenharjoituksensa kysyi vanhus: »Sinäkö tämän kiven merkiksi olet asettanut?»

»Minä sen asetin. Asuntoni kellarista sen löysin ja tänne kannoin. Se on hänen hautapatsaansa. Kun tulee kevät, niin laitan siihen penkereen ja kukkien siemeniä siihen sitten kylvän.»

Ristittyään vielä kerran silmänsä poistui vanhus Annan kanssa haudalta.

Saavuttuaan Nikivaroffin asuntoon oli jo myöhäinen ilta. Nikivaroffin vaimo tarjosi teetä ja ukko Romanov avasi matkareppunsa, nosti sieltä joukon piirakoita pöydälle, antaen samalla yhden kumpaisellekin pikkutytylle. Nikivaroffin vaimo mainitsi, että »noin Pavelikin tarjosi piirakoita tultuaan maalta. Saman näköisiä ovat nämäkin kun saman äidin laittamia ovat». Käytiin sitten teentuonttiin ja vanhus kyseli Annalta hänen toimeentuloaan y. m. seikkoja. Saatuaan vastaukset lausui lopuksi:

»Jos Paveli olisi noudattanut neuvoasi silloin tilipäivänä, kuten kerroit antaneesi, ja olisi tullut kotiin, olisi kaikki nyt hyvin. Olisinhan ymmärtänyt nämä olot, kun hän olisi minulle selostanut. Poikaparka näytti pelänneen kotiintuloa tyhjin käsin. Olen kai ollut liian ankara. Mutta mikä on mennyt, ei enään takaisin palaa ja jonka kuolema on korjannut, ei ikävöimällä takaisin tule. Olen tehnyt päätökseni ja nyt sen sinulle Anna Paulovna ilmoitan. Poikani olen menettänyt, mutta sinut tahtoisin tyttärekseni hänen sijaansa. Yksin en haluaisi täältä lähteä. Tule siis meidän lapseksemme. Meitä on kaksi vanhaa, eikä mitään omaisia meillä ole. Elät luonamme ja olet meidän rättonamme. Emme ole rikkaita, vaan onhan kuitenkin ruokaa ollut. Raskaasti kyllä meidän vähäisistäkin saannistamme verottavat, vaan eivät sentään kaikkea ota, jättävät sen verran, että elämiseen riittää. Tule siis mukaani. Ei sinulla kylläiset päivät täälläkään tunnu olevan. Pavelin koti on tästä lähtein sinun oma kotisi. Kaikki mitä meillä on, on myös sinun —.»

Mielenkiinnolla seurasi Anna vanhuksen puhetta. Ennakolta hän ei ollut osannut odottaa tällaista tulosta. Hän kiitteli vanhusta tarjouksesta ja katsoi Nikivaroffia silmiin kysyen: »Mitä te sanotte tästä?»

»Tarjous on isällisen jalomielinen. Eihän voi muuta tulla kysymykseenkään kuin että suostut.»

Vanhus jatkoi: »Jos poikani eläisi, niin hänen vaimokseen olisit tullut. Lapsenani, poikani veroisena olisin sinut pitänyt. Kuolema teidät erotti, ennenkuin ennätin teitä toisillenne siunata. Koettakaamme parhaamme mukaan

nyt sovittaa sitä, mitä kuolema särki. Emme sitä enään ehjäksi saa, mutta seurauksia voimme lieventää. Tule lohduttamaan Pavelin äitiä. Löydät hänestä itsellesi äidin. Yhdessä lohdutamme toisiamme ja koetamme unohtaa ja saavuttaa rauhallisen mielen. Ei ole pitkäaikainen murehtiminen hyväksi kenellekään. Lähde mukaani ja tule lapsekseni —.»

Anna Paulovna polvistui istuvan vanhuksen eteen, käsivartensa kiertäen hänen kaulaansa ja lausui:

»Lapseksesi tulen ja isänäni sinua seuraan.»

Ja vanhus suuteli häntä otsalle ja virkkoi: »Lapsukaiseni, huomenna iltajunalla lähdemme matkalle ja ylihuomen-illalla olet kotonasi, — omassa kodissasi. Et ole enään orpo — vaan nyt sinulla on äiti ja isä —.»

Nikivaroff riemuitsi. Hän syleili vanhusta ja Anna Paulovnaa sekä vaimoaan, vuoroon kutakin, haastellen: »Tämä on oikea sovituksen päivä. Hän, joka kaikkein enimmän Pavelin kuoleman johdosta menetti, saapi osan menettämästään takaisin. — Oikeus on tapahtunut. Yksinäinen orpo on löytänyt vanhempansa ja sulhastaan sureva morsian on saavuttanut hänelle kuuluvan kodin suojan.»

Vanhus kääntyi sitten Nikivaroffin puoleen ja kysyi: »Voitko hankkia huomiseen ennen junanlähtöä minulle Pavelin kuolintodistuksen?»

»Voin kyllä», vastasi Nikivaroff. Hän ei asian tätä puolta kuitenkaan vielä kertaakaan tullut ajatelleeksi. Nyt vasta alkoi miettiä, mistä ja millä tavalla sellaisen todistuksen saisi. Pian asia hänelle selvisi. Hän otti Pavelin repusta hänen lompakkonsa, jossa oli Pavelin paperit ja riensi

suoraa päätä talokomitean puheenjohtajan luokse, joka sat-
tuikin vielä olemaan valveella. Selitti hänelle: »Luonani asui
huhtikuussa eräs maalta tullut nuorimies. Huhtikuun lopulla
hän sairastui kuumeeseen ja kuoli sairaalassa neljäs päivä
toukokuuta. Nyt on hänen isänsä saapunut luokseni ja
pyytää minua hankkimaan pojastaan kuolintodistusta.
Kun kuolemasta on kulunut niin paljon aikaa, niin lienee
sairashuoneelta todistuksen saanti vaikeaa. Ajattelin siis,
että talokomitea voipi tällaisen tosiasian todistaa yhtä
hyvin. Tässä ovat sen kuolleen nuorukaisen paperit.»

Talokomitean puheenjohtaja tarkasteli papereita ja
puolestaan virkkoi: »Miksi ei sitä voisi todistaa, joka
kerran on tosi. Ja talokomitean todistus, kun se virallisesti
tehdään, on yhtä hyvä.» Ja hän antoi Nikivaroffille lei-
matun paperin, käskien hänen siihen kirjoittamaan.

Nikivaroff kirjoitti todistuksen ja puheenjohtaja painoi
talokomitean leiman ja kirjoitti nimensä ja kävi talokomi-
tean sihteeriä hakemassa nimensä kirjoittamaan. Kun
tämäkin oli nimensä todistukseen merkinnyt, oli todistus
valmis. Nikivaroff kiitteli ja lupasi palkita vaivat, joihin
toiset ystävällisesti vastasivat, että »itsehän siitä vaivat
näit, kun kirjoitit». Takaisin palattuaan pisti hän todistuk-
sen sekä Pavelin lompakon ukko Romanoville, joka kätki
ne povitaskuunsa. Anna Paulovna hyvästeli, lähteäkseen
asuntoonsa, luvaten huomenna jo päivällä tulla vanhuksen
luokse, valmiina matkalle. Pavelin tyhjän repun otti
mukaansa, pakatakseen vaatteensa siihen.

Seuraavana päivänä tuli Anna Paulovna lähtövalmiina Nikivaroffin asuntoon. Pavelin matkareppuun oli sopinut suurin osa hänen vaatteistaan. Loput oli laittanut pakettiin, jota kantoi kainalossaan. Laskettuaan kantamuksensa keittiön lattialle alkoi puhella vanhuksen kanssa, joka levätyään tarpeeksi oli nyt reippaammalla mielellä. Maaseudun oloihin kääntyi keskustelu. Vanhus kertoi paikkakunnalleen tulleen kohtalaisen sadon. Hänen peltotilkkunsa oli kasvanut hyvin. Heiniäkin oli saanut, että lehmälle riittää aivan hyvin talven yli. Hevosta ei heillä ole, kun sotaan hevosen mobilisoivat. Naapurin hevosella on kyntönsä ja muut suuremmat työt, tehnyt. Mutta lupasi vielä hevosenkin hankkia, kun ajat paranevat.

Haastellessa kului aika ja Anna ehdotti lähdettäväksi jo hyvissä ajoissa asemalle. »Kun pääsemme ensimmäisinä pilettriviin ja saamme ensimmäisinä piletit, niin saamme vaunussa istumapaikat.» Ehdotuksen piti vanhus varsin viisaana ja niin sanottiin Nikivaroffin vaimolle hyvästit. Kun mitään maksua ei vanhukselta yökortteeriin huolittu, jätti hän pöydälle suuren leivän, jonka repustaan otti. Toinen leipä jäi vielä reppuun matkaevääksi.

Nikivaroffin vaimo lupasi tulla ennen junan lähtöä asemalle saattamaan miehensä kanssa, joka siksi ennättää jo tulla kotiin.

Asemalle saavuttua asettui Anna pilettiluukun viereen, istuutuen matkareppunsa päälle, Romanov ukko antoi hänelle pilettrahat ja ilmoitti aseman nimen, johon piletit ostetaan. Kohta alkoi kerääntyä väkeä ja piletinostajain jono muodostui. Se piteni yhä pitenemistään, kiertyen

ympäri avaraa huonetta. Parin tunnin odotuksen jälkeen avattiin pilettiluukku ja Anna sai itselleen ja Romanoville ensimmäisenä piletin. He riensivät asemasillalle ja pian saivat selvän pohjoseen lähtevästä junasta. Vaunu, johon menivät, oli tyhjä, mutta pian alkoi täyttyä. He istuivat vastatusten ikkunanpielessä odotellen Nikivaroffia. Kohta tulikin Nikivaroff vaimonsa kanssa ja Anna juoksi vaunusillalle. Tulivat vaunuun sanomaan hyvästit, toivoen Annalle onnea uudessa kodissa. Pian oli heidän poistuttava, sillä vaunussa vallitsi jo kova tungos. Anna lupasi heille kirjoittaa jo parin viikon kuluttua.

Junä lähti liikkeelle. — Seuraavana iltana oli Anna Paulovna uudessa kodissaan. — Pavelin kodissa —.

PUNAISEN PETÄJÄN TARINA.

Kymmenisen kilometrin päässä Pähkinälinnasta, Neva-joen vasemmalla puolella aivan lähellä korkeaa ranta-äyrästä on iäkäs, lakkapäinen vahvaokainen petäjä, jonka kuori on tavallista punertavampi. Nevalla matkustaja huomaa petäjän jo etäältä, sillä se on suurempi kaikkia lähellä olevia puita. Paikkakunnan väestö nimittää sitä punaiseksi petäjäksi.

Muutamän metrin päässä punaisesta petäjästä on pitkä, vanhuuttaan kuivunut kuoreton petäjä. Oksatkin ovat siitä jo lahoina lohkeilleet ja maahan putoilleet, joten järelelle on jäänyt ajan hampaan paljaaksi kalvama kookas runko. Tikka on kaivanut vuosikymmenien kuluessa runkoon syviä koloja, joissa asustavat yölinnut.

Petäjiä ympäröi ajan ränstyttämä rauta-aita, ja keskellä aitausta on kivipatsas, johon kaiverretusta venäjänkielisestä kirjoituksesta saapi selville, että tsaari Pietari ensimmäinen on tällä paikalla toimittanut Venäjän sotavoimien katselmuksen. Pähkinälinnaan johtava maantie kiertää puheena olevan paikan vieritse. Maantien toisella puolella on epätasaista, metsän peitossa olevaa maata.

Matkustaja, joka lukee patsaassa olevan kirjoituksen, ihmettelee, miksi tsaari on valinnut noin sopimattoman

paikan sotavoimien katselmusta varten. Mutta paikkakunnan väestö voipi antaa asiaan selityksen. Katselmus toimitettiin sota-aikana. Tässä oli rintama. Ruotsalaiset sotajoukot olivat olleet Nevan vastakkaisella rannalla. Lisäksi tietää paikkakunnan väestö kertoa, että siitä nykyään kuivana olevasta petäjästä olivat toisella puolella Nevaa olevat ruotsalaiset ampuneet venäläisen sotapäällikön, joka oli noussut petäjään tarkastaakseen Nevan toisella puolella olevia ruotsalaisia sotajoukkoja. Jotkut lukutaidottomat voivat vielä lisätä, että se aitauksessa oleva patsas on sen puusta ammutun sotapäällikön hautapatsas.

Useasti olin kulkenut punaisen petäjän ja puheena olevan patsaan ohi. Olin kysynyt vastaantulevilta vanhuksilta, tietäisivätkö he kertoa mitään sen lisäksi paikan merkityksestä mitä yleensä paikkakunnalla tiedetään, vaan kukaan ei sen enempää tietänyt.

Mutta kerran taaskin siitä ohitse kulkiessani ja tapani mukaan entiselle levähdyspaikalleni istumaan mentyäni huomasin vanhan miehen verkkiaan astuskelevan Pähkinälinnasta päin. Käynti oli hänellä hidasta, sillä ikää näytti olevan tavallista enemmän. Sitä osotti myös vanhuuden valkaisemat hiukset ja parta, sekä pitkäaikaisen elämäntaakan kumaraan painama vartalo. Ei huomannut sivussa istujaa. Ohitseni asteli, mutta kun punaisen petäjän kohdalle saapui, niin pysähtyi. Petäjään katsoi, päänsä paljasti ja ristinmerkin teki.

Ihmeekseni katsoin ja ajattelin: Tuo vanhus tietää enemmän kuin muut. Pyhänä pitää paikkaa. Aloin yskiä.

Vanhus kääntyi katsomaan, ja hucmaa minut. Venäläisten vanhain miesten tavalla tervehtää. / »Jumala kanssanne.»

Vastaa vanhuksen tervehdykseen. Kutsun häntä istumaan luokseni, lepuuttamaan jalkojaan, juttelemaan ja tupakoimaan. Hän noudattaa kutsuani. Kävelee luokseni ja käypi viereeni istumaan. Tarjoan hänelle tupakkaa ja palturipaperia. Tottuneen tavalla, vaikka vapisevin sormin hän sätkän laitto.

Puheestani huomasi, että en ole venäläinen, koska Karjalan murteellisella suomenkielellä kysyi:

»Mihin olet matkalla ja miksi istuskelet tässä?»

Selitin hänelle matkani määrän ja kerroin tavaksi tulleen tässä istumisen, milloin vaan tätä tietä kuljen. »Kummasti vetää tämä paikka puoleensa.»

Vanhus oikaisi selkäänsä suoremaksi ja kääntyi katsomaan kasvojani, ja kysyi: »Tunnetko punaisen petäjän tarinan?»

»En tunne. Tuosta kuivasta petäjästä olen jotakin paikkakuntalaisilta kuullut.»

»Mitä olet siitä kerrottavan kuullut?»

»Ovat kertoneet, että sodan aikana oli venäläinen sotapäällikkö noussut siihen petäjään tarkastellakseen ruotsalaisia sotajoukkoja, jotka olivat tuolla Nevajoen toisella puolella. Ruotsalaiset olivat huomanneet hänet ja ampuneet alas puusta.»

»Eivätkö muuta ole tienneet kertoa?»

»Eivät tiedä.»

»Arvelin etteivät paljoa tiedä, sillä nämä lähellä asuvat

eivät ole vanhemman ajan asukkaita. Muualta ovat muut taneet.»

»Oletteko näiltä mailta kotoisin?»

»Näillä mailla olen lapsena ollut. Jo ennen aikuiseksi tuloani muutin vanhempieni mukana kauas täältä. Nyt kävin katsomassa lapsuuteni tuttavvia, kun en heistä vuosikymmeniin ole mitään kuullut. Kaikki ikäiseni olivat jo kuolleet. Kaksi tuttavaani tapasin vielä elossa, mutta ne ovatkin minusta seitsemää vuotta nuorempia.»

»Kuinka vanha olette?»

»Kahdeksas vuosi on menossa yhdeksättäkymmentä.»

»Oletteko suomalainen?»

»En ole.»

»Olette siis venäläinen?»

»En ole venäläinenkään. Olen oikeauskoinen karjalainen. Suomen heimoon sanovat kyllä meidän kuuluvan.»

»Kun olette näiltä mailta kotoisin, niin te kaiketi tunnette punaisen petäjän tarinan. Sitä jo osoitti sekin, kun kysyitte minulta, josko minä sitä tunnen. Ettekö kertoisi minulle sitä tarinaa?»

»Ehkäpä minä tietäisin. Kaikella on nähkääs oma tarinansa. Jokaisella puulla, jokaisella eläimellä ja samoin jokaisella ihmisellä on omansa. Useimpien tarina on varsin yksinkertainen. Ovat syntyneet, kasvaneet ja sitten kuihtuvat ja kuolevat. Mutta kaikkien tarinat eivät ole noin yksinkertaisia. Löytyy merkillisiä tarinoita, jopa aivan ihmeellisiä tarinoita, ja pyhiä tarinoita. Punaisen Petäjän tarina on ihmeellinen tarina. Sitä todistaa jo sekin, kun sanoitte tämän paikan kummasti kiehtovan

teitä, vaikka ette sitä tarinaa tunne. Mutta ennenkuin sen tarinan kerron, niin yhtä pyydän: älkää sitä tarinaa pilana pitäkö; älkää sille naurako. Oma on asianne jos uskotte tarinan todeksi, tahi olette uskomatta, mutta nauraa ei sille sovi. Joka nauraa ihmeelle, se häväisee sitä ja tekee suuren synnin.»

Lupaam hartaudella kuunnella tarinaa, ja vanhus alkaa kertoa:

»Se tarina on lähes yhtä vanha kuin tuo punainen petäjä. Pieni se oli silloin vielä, kun punertavan värinsä sai. Tuskin lienee ollut kolmen miehen mittainen ja varreltaan oli hoikka ja hento.

Tarina alkaa sota-ajasta, jolloin näillä mailla käytiin suurta sota. Tuolla toisella puolella Nevaa olivat Ruotsin sotajoukot ja tällä puolella olivat Venäjän miehet. Ruotsalaiset aikoivat yli joen tulla ja venäläiset heidän aijettaan estämässä olivat.

Venäjän väellä oli päällikkönä pyhä mies, joka ei koskaan kironnut eikä muutenkaan tahallaan syntiä tehnyt. Miehiään rakasti kuin isä lapsiaan. Mutta ankaraakin oli, jos pahuutta ja synnillistä heissä huomasi. Monissa taisteluissa oli jo ollut. Kertaakaan ei taisteluun ollut käynyt pyhää ristinmerkkiä tekemättä. »Jumala kanssamme», oli aina miehilleen huutanut, kun hyökkäämään kävi. Ja vaikka aina eellimmäisenä vihollista vastaan astui, niin ei kertaakaan heidän luotinsa häneen osuneet, eikä heidän keihäänsä häneen pystyneet. Naarmuakaan ei koskaan saanut. Niin vahvassa varjeluksessa oli.

Saapui sitten kerran itse keisari tälle paikalle sota-

joukkonsa taistelukuntoa tarkastamaan. Puheen oli väelleen pitänyt ja vakavan varoituksen antanut, ettei ruotsalaisia saa yli Nevan laskea, vaikka Nevan vesi verestä punaiseksi muuttuisi.

Keisari tahtoi saada myöskin tarkat tiedot vihollisen lukumäärästä, että jos niitä enemmän olisi kuin venäläisiä Nevan tällä puolen, niin hän heti lisää Venäjän miehiä tänne toimittaisi. Saadakseen tarkan tiedon aikoi hän kiivetä tuohon nykyään kuivana olevaan petäjään ja sen latvasta katsella vihollisen joukkoja. Tuo kuiva petäjä oli silloin parhaassa kasvuijässään. Tuuheakasvuiset oksat varjostivat sen ruskeakuorista runkoa aina alhaalta ylös asti.

Pyhä päällikkö kuultuaan keisarin aikeen sanoi: Venäjän tsaari ei saa panna itseään niin suureen vaaraan. Vihollinen näkee Nevan tuolta puolelta teidät puussa, ja paikalla alkavat ampuu. Minä nousen petäjän latvaan ja kaiken, minkä näen, sen totisesti tsaarille ilmoitan, aivan kuin omat silmänne sen olisivat nähneet.

Ja pyhä päällikkö alkoi kiivetä petäjään: Sen ylemmille oksille nousi. Sieltä hän näki koko vihollisen leirin ja sen kaikki joukot. Hän alkoi lukea, montako miestä kussakin joukossa on, ja tsaarille ilmoitti. Mutta niinkuin hän tsaarille sanonut oli, toteutui nyt. Ruotsalainen päällikkö Nevan toisella puolella heti miehiään petäjän latvassa olevaa pyhää päällikköä ampumaan käski. Ja hänen miehensä ampuivat ja taasen pyssyinsä latasivat, ja uudelleen yhä ampuivat, vaan osumaan eivät saaneet.

Siellä ruotsalaisen sotaväen keskuudessa oli myöskin eräs suomalainen joukko, jonka päällikkönä oli kauhea

suomalainen noita. — Se noita oli liitossa niiden kaikkein voimakkaimpien pahojenhenkien kanssa, jotka toisinaan itse jumalallekin yrittävät tenää tehdä. Kun ruotsalaiset sotamiehet eivät pyhään päällikköön osumaan saaneet, niin kutsui se ruotsalainen päällikkö sen suomalaisen noidan ampumaan

Noita totteli, otti pyssynsä ja alkoi sitä lataamaan. Hän kaatoi ruutia pyssyynsä sellaisesta sarvesta, joka lienee joskus ollut jonkun paholaisen päässä. Taskustaan otti kärpännahkaisen kukkaron, josta kaivoi vaskesta valamansa luodin, jota valmistessaan oli kauheimmat loitsunsa lukenut ja valmiiksi saatuaan sen kolmen käärmeen verellä karkaissut. Sellaisen kauhean luodin hän pyssyynsä pisti.

Pyhä päällikkö istui edelleen petäjän latvassa, lukien ruotsalaisten joukkoja ja ilmoittaen tsaarille paljonko kussakin joukossa on. Tärkeässä tehtävässään tuskin muisti edes pyhää ristinmerkkiä tehdä. Eipä edes huomannut, kun noita rantaäyräälle pyssyineen astui. Noita ojensi pyssyynsä pyhää päällikköä kohti. Ei edes kunnolleen tähdännyt, — ja laukasi lukon —.

Pamaus kuului, — ja hirvittäväällä voimalla lensi vaskinen luoti — sinisen tulen ja savun seuraamana halki ilman, vikisten ja vinkuen, aivan kuin parvi pahojahenkiä olisi ollut lennossa, — ja suoraan pyhän päällikön rintaan osui: sydämen lävisti ja selästä ulos tuli, — ja vielä petäjään syvälle painui . . .

Herposi pyhän päällikön kädet, joilla oksasta kiinni piti. Ruumiinsa horjahti, — ja alas putosi tsaarin jalkojen juureen —.

Hellävaroen nostivat sotilaat päällikkönsä ruumiin tuon punaisen petäjän juurelle, vaikka ei se silloin vielä punainen ollut.

Päällikön vaatteet avattiin, ja itse keisari tarkasti noidan luodin leikkaamaa haavaa, joka ylettyi läpi ruumiin, rinnasta selkään, — ja jonka kumpaisestakin aukosta pulppusi pyhän päällikön veri. Se punasi petäjän ympäristön ja maa alkoi sitä hiljalleen niellä.

Ja petäjä alkoi tuntea kummallista lämpöä juurillaan. Se ojensi tuhannet hienot hiusjuurensa ja alkoi imeä pyhän päällikön verta. Ja se jatkoi imemistään, jotta ei pisaraakaan hukkaan joutunut.

Murheellisella mielellä läksi keisari kotiin. Otti pyhän päällikön ruumiin vaunuihinsa, joka sitten haudattiin keisarien kalmistoon, kaikkein hienohietaisimpaan maahan, jonka pyhin patriarkka on siunannut.

Seuraavana keväänä tapahtui ihme. Pyhän päällikön verta imenyt petäjä sai punertavan värin ja siitä pitäen on sitä punaiseksi petäjäksi kutsuttu. Kummasti se alkoi myöskin kasvamaan ja vahvistumaan. Se työnsi oksiaan joka taholle ja yhä vahvemmaksi ne vuosikymmenien kuluessa kävivät. Nyt ei se enään ole vuosikymmeniin kasvanut. Se on saavuttanut sille määrätyn mitan, jonka suuremmaksi ei pääse. Mutta vanhuuden heikkouttakaan et siinä vielä huomaa. Ja ihmiset kutsuvat sitä punaiseksi petäjäksi edelleen, vaikka eivät sen tarinaa tunne.

Silloin kun ei vielä ollut tuota lähellä olevaa kylää, niin keväisin aina näille maille saapuvat muuttolinnut tuohon punaiseen petäjään ensimmäiseksi istuutuivat. Siinä

ne siipiään levittelivät ja sulkiaaan suoristelivat, sekä ensimmäisen tervehdyslaulunsa lauloivat. Kukaan ei hennonut heitä siitä hätyyttää, sillä sehän olisi ollut punaisen petäjän häväistys. Se oli muuttolinnuille rauhoitettu levähdyspaikka. Se on lintujen laulupuu.

Toisin on kokonaan tuon toisen petäjän laita ollut aivan siitä saakka kun noidan luodin sydämeensä sai. Sen jälkeen eivät linnut siinä ole laulaneet, eikä siipiään lepuuttaneet. Jos joku vahingossa sattui siihen istahtamaan, niin kohta pois lensi. Tietävät, että noidan ampuma luoti kalvaa sen sydäntä.

Heti sen tapauksen jälkeen alkoi petäjä surkastua. Seuraavana kesänä oli jo huomattu siinä kuivia havuneulasia ja vuosikymmenien vieressä ei siinä vihreitä havuneulasia enään ollut. Myrskytuulet niitä riipivät ja maantielle ripottelivat, sekä toisinaan Nevaan niitä aivan kuin vihassa viskoivat. Oksatkin siitä vähin erin putoilivat ja tuollaisena alastomana se on jo vuosikymmeniä seisonut.

Jos sattuisit myrskyisenä syysyönä kulkemaan tästä ohi, niin kuulisit kummallista voihkinaa ja valitusta. Kun myrsky taivuttaa kuivan petäjän runkoa, niin päästää se sanattoman valituksen. Sen sydän on kipeä, sillä sitä myrkyttää ja matona kalvaa noidan luoti.

Sen latva saattaa joskus taittua, sillä se on aivan kuollut. Tyvessä sillä on vielä elämää. Noidan luoti painuu aina hiljalleen alaspäin, mutta ennen ei petäjä kaadu, ennenkuin noidan luoti on ehtinyt painua sen peräjuureen saakka. Silloin vasta on petäjän elämä tyystin loppunut ja sitten

sen työntää maahan heikompiakin tuuli. Vaan ennenkuin niin tapahtuu, kuulu vielä vuosikymmeniä.»

Kysyin vanhukselta, eikö tarina tiedä mitään kertoa sen suomalaisen noidan nimestä, tahi hänen ulkonäöstään, Vanhus vastasi:

»Ei tarina tiedä hänen nimestään ja tuskinpa hänellä mitään nimeä lienee ollutkaan. Jos oli, niin se oli vaan paholaisen tiedossa, jonka kanssa liitossa oli. Kun isäni kertoi tämän tarinan minulle, niin kysyin miltä mahtoi se noita näyttää. Ja isäni sanoi sen olleen toisennäköisen kuin muut ihmiset ovat, ja toisenlainen oli ollut tavoiltaankin. Sudennahkasta oli hänellä ollut turkki, — suden, joka pahojenhenkien riivaamana oli syönyt seitsemän viatonta ihmislasta! Sitä oli pitänyt päällään talvet sekä kesät, eikä häntä helle vaivannut, eikä pakkanen paleltanut. Toisinaan oli hänellä ollut päässä töyhtöhattu, — ja silloin tällä puolella tiedettiin, että pahoilla hengillä oli juhlapäivä.»

»Eikö häntä yrittäneet Venäjän miehet ampuu kun näkivät?»

»Yrittivät moneenkin kertaan, mutta eihän siihen sellaiseen tavallinen ihminen osumaan saanut. Ennenkuin häneen olisi saanut sattumaan, olisi pitänyt hakea ampujaksi pyhin patriarkka, — taikka sitten suurempi noita kuin mitä hän itse oli.»

»Pääsivätkö ruotsalaiset Nevan yli?»

»Eivät päässeet ainakaan tältä paikalta. Jos muualta pääsivät, niin sitä ei tarina tiedä. Punaisen petäjän tarina rajoittuu vaan tähän paikkaan, eikä enempää tiedä.

Isäni ennen kulkiessaan punaisen petäjän ohi teki ristinmerkin. Hän sanoi ihmeen velvoittavan siihen, joka petäjässä on tapahtunut ja sen kuoren punertavaksi muuttanut. Samoin myöskin velvoittaa pyhän päällikön muisto. Minä olen noudattanut isäni esimerkkiä, milloin olen sattunut tästä sivu kulkemaan. Tämän sanon vaan selitykseksi, kun satuit näkemään kun ristinmerkin tein.»

Kiitin vanhusta punaisen petäjän tarinasta, ja sitten erosimme, lähtien kumpikin astelemaan eri suuntaan. Pysähdyin vielä hetkeksi nähdäkseni kun vanhus pääsee punaisen petäjän kohdalle, tekeekö hän uudelleen ristinmerkin. Hän pysähtyi puun kohdalle ja paljasti päänsä ja teki ristinmerkin. Sitten painoi hatun päähänsä ja alkoi verkalleen astuskella eteenpäin.

Mahdollisesti se oli vanhuksen viimeinen hyvästijätö punaiselle petäjälle.

HINTA 13 MK.